Bacchon Ka Ihtisaab

Musannif **Professor Dr. Fazl Ilaahi** (Hafizahullah)

Roman Translitration

Rehan Syed Barey

https://archive.org/details/@rehan_syed_barey

Table of Contents

Translitrators Note:....10

Tamheed:....13

Chaar (4) Sawalaat:....15

Kitaab Ki Taiyyaari Mein Pesh-e-nazar Baate'n:....15

Khaaka-e-Kitaab:....16

Unwaan-e-Kitaab Ki Tashreeh:....16

① Lafz 'Baccho'n' Se Muraad:....17

② Lafz (Ihtisaab) Ka Maqsood:....17

Shukr-o-Dua:....18

Mabhas Awwal: Baccho'n Ko Neki Ka Hukm Dena....20

Tamheed:....20

① Baccho'n Ko Teen (3) Auqaat Mein Ijaazat Talab Karne Ke Mutaalliq Irshad-e-Rabbani....21

Daleel:....21

Tafseer Aayat-e-Karima:....21

Ye Hukm Kis Umr Mein Diya Jaae?....22

Baccho'n Ko Deegar Sharai Aamaal Ka Hukm Dena:....22

② Mutallaqa Bacchi Ki Iddat Ka Teen (3) Maah Hona....23

Daleel:....23

Tafseer Aayat-e-Karima:....23

③ Yahoodi Bacche Ko Islam Laane Ka Hukm-e-Mustafawi ﷺ....24

Daleel:....24

Sharh Hadees:....25

Aam Musalmano Ka Tarz-e-amal:....25

Appeal:....25

④ Nabi-e-Akram ﷺ Ka Ibne Sayyaad Ko Daawat-e-Islam Dena....26

Daleel:....26

Riwayat Ke Baab Ka Unwaan: 27
Sharh Hadees: 27
⑤ Chachere Na-baaligh Bhai Ko Awaamir-o-Nawaahi Ke Ehteraam Ka Hukm-e-Nabawi ﷺ 28
Daleel: 28
Sharh Hadees: 29
⑥ Baccho'n Ko Namaz Ka Hukm Dena 30
Do (2) Daleele'n: 30
Dono Hadeeso'n Ke Mutaalliq Aath (8) Baate'n: 31
❶ Baccho'n Ko Hukm-e-Namaz Dene Ka Wujoob: 31
❷ Maao'n Ki Zimmedaari: 33
Iske baare mein do (2) daleele'n: 33
❸ Bacchiyo'n Ko Hukm-e-Namaz: 35
❹ Baccho'n Ko Hukm-e-Namaz Dene Ki Hikmat: 35
❺ Tadarruj Ka Ehtemaam Karna: 36
❻ Pitaai Mein Etedaal: 37
❼ Hukm-e-namaz Na Dene Waale Sarparast Ko Saza: 37
❽ Baccho'n Ko Deegar Nek Aamaal Ka Hukm Dena: 38
⑦ Mehmaan bacche ki namaz ke mutaalliq ehtemaam-e-Mustafawi ﷺ 38
Daleel: 38
Hadees Shareef Se Maaloom Hone Waali Baate'n: 39
❶ Bacche Ki Namaz Ke Mutaalliq Shadeed Ehtemaam: 39
❷ Mehmaan Bacche Ki Namaz Ka Ehtemaam: 39
⑧ Baccho'n Ko Hukm-e-Namaz Dene Ke Mutaalliq Salaf Ka Ehtemaam 41
❶ Ibne Masood رضی اللہ عنہ Ka Qaul: 41
❷ Ibne Abbas رضی اللہ عنہما Ki Talqeen: 41
❸ Urwah رحمۃ اللہ علیہ Ka Tarz-e-amal: 41
❹ Taaleem Namaz Ke Mutaalliq Ibne Umar رضی اللہ عنہ Ka Qaul: 42

❺ Ibne Sireen رحمہ اللہ Ka Qaul: 42
❻ Salaf Ke Tarz-e-amal Ke Mutaalliq Ibrahim Nakhai رحمہ اللہ Ka Bayan....42
❼ Salaf Ke Rawaiyya Ke Baare Mein Ibne Aseer رحمہ اللہ Ka Qaul: 43
⑨ Sahaba رضی اللہ عنہم Ka Baccho'n Ko Roze Ka Hukm Dena 43
Daleel: 43
Hadees Shareef Ke Mutaalliq Aath (8) Baate'n:....44
❶ Baccho'n Ke Roze Ke Mutaalliq Sahaba رضی اللہ عنہم Ka Shadeed Ehtemaam:....44
❷ Un Baccho'n Ki Sighr-sini: 44
❸ Jaaiz Mutabaadil Wasaail Ka Ehtemaam: 44
❹ Baccho'n Ke Farzi Rozo'n Ka Ehtemaam:....45
❺ Sahaba Ka Baccho'n Ko Roze Rakhwana Hukman Marfoo Hai: 45
❻ Aadat Daalne Ki Khaatir Baccho'n Ko Roze Rakhwana: 46
❼ Baccho'n Ko Deegar Nek Aamaal Ka Hukm Dena: 47
❽ Ahd-e-Nabawi ﷺ Mein Baccho'n Ki Nek Kaamo'n Mein Shirkat:....47
⑩ Umme Sulaim رضی اللہ عنہا Ka Apne Bete Ko Kalma-e-Shahadat Ki Talqeen Karna 50
Daleel: 50
Mabhas-e-Saani: Baccho'n Ko Buraai Se Mana Karna 51
Tamheed 51
① Aamad-e-Shab Ke Waqt Baccho'n Ko Baahar Nikalne Se Rokne Ka Hukm-e-Nabawi ﷺ 53
Daleel: 53
② Bacche Ke Kuch Sar Ko Mundhwaane Aur Kuch Ko Na Mundhwaane Ki Mumaaniat....53
Do (2) Dalaail:....53
Sharh-e-Hadees:....55
③ Yahoodiyo'n Ke Mushaaba Baccho'n Ke Baalo'n Par Anas رضی اللہ عنہ Ka Ihtisaab 55
Daleel: 55
Sharh-e-Hadees:....56

Aam Muslim Gharano'n Ki Kaifiyat: 56
④ Nabi ﷺ Ka Bacchi Ko Aap ﷺ Ki Taraf Ilm-e-Ghaib Mansoob Karne Par Tokna 56
Daleel: 57
Sharh-e-Hadees: 57
Hadees Shareef Se Mustafaad Baate'n: 58
❶ Nanhi Bacchi Ka Ihtisaab: 58
❷ Baccho'n Ke Ihtisaab Ke Mutaalliq Ahle Islam Ki Zimmedaari: 58
⑤ Nabi ﷺ Ka Chachere Chote Bhai Ko Namaz Mein Baae'n Jaanib Khade Hone Se Rokna 59
Daleel: 59
Waaqia Se Mustafaad Baate'n: 60
❶ Waqt-e-Ihtisaab Ibne Abbas رضي الله عنه Ka Baccha Hona: 60
❷ Haalat-e-Namaz Mein Ihtisaab Karna: 60
❸ Deegar Ibaadaat Mein Ghalati Par Baccho'n Ka Ihtisaab: 61
⑥ Nabi ﷺ Ka Am-aaad Chote Bhai Ko Namaz Mein Sone Se Rokna 61
Daleel: 61
Hadees Shareef Se Mustafaad Baate'n: 62
❶ Dauraan-e-Namaz Bacche Ke Sone Par Ihtisaab: 62
❷ Bacche Par Ihtisaab Mein Shafqat: 62
❸ Haalat-e-Namaz Mein Ihtisaab Karna: 63
⑦ Ibne Umar رضي الله عنه Ka Nau-umr Bete Ki Namaz Mein Ghalati Par Ihtisaab 64
Daleel: 64
Qisse Se Mustafaad Baate'n: 64
❶ Bacche Ka Ihtisaab: 64
❷ Bacche Ka Namaz Mein Ghalati Par Ihtisaab: 65
⑧ Ahd-e-Nabawi ﷺ Mein Baccho'n Ka Ihtisaab 65
Daleel: 65
Qisse Se Maaloom Hone Waali Baate'n: 65

❶ Ibne Abbas ﷺ Ka Na-baaligh Hona: 65
❷ Ahd-e-Nabawi Mein Baccho'n Par Ihtisaab Ka Maaroof Hona: 66
Daleel: 67
Waaqia Ke Mutaalliq Chaar (4) Baate'n: 67
❶ Aap ﷺ Ka Nawaase Ko Jhidakna: 67
❷ Aap ﷺ Ka Khajoor Phenkne Ka Hukm Dena: 68
❸ Aap ﷺ Ka Kahjoor Ko Khud Mu'n Se Nikaal Phenkna: 69
❹ Aap ﷺ Ka Bacche Ko Khajoor Khaane Dene Ki Tajweez Mustarad Karna: ... 69
Qisse Se Mustafaad Baate'n: 70
❶ Mamnooa Cheezo'n Se Baccho'n Ka Door Rehna: 70
❷ Sarparast Hazraat Ki Zimmedaari: 70
Ulama-e-Ummat Ke Aqwaal: 71
❸ Ihtisaab Ke Mukhtalif Maraatib Ka Istemaal: 72
❹ Tark-e-Ihtisaab Ke Mashwara Ko Mustarad Karna: 73
⑩ Nabi ﷺ Ka Bacche Ko Bartan Mein Haath Ghumaane Se Rokna 73
Daleel: 74
Waaqia Se Maaloom Hone Waali Baate'n: 74
❶ Bacche Ka Ithisaab: 74
❷ Ihtisaab Mein Yateem Bacche Par Shafqat: 74
❸ Shafqat Se Labrez Ihtisaab Ka Asar: 75
⑪ Umar Farooq ﷺ Ka Ibne Auf ﷺ Ke Bete Ki Reshmi Qamees Chaak Karna 76
Daleel: 76
Qisse Se Mustafaad Baate'n: 76
❶ Baccho'n Ke Reshmi Libaas Pehenne Ki Shadeed Qabaahat: 76
❷ Reshmi Libaas Waale Baccho'n Ka Ihtisaab: 77
❸ Ghair-muslimo'n Se Mushaaba Libaas Waale Baccho'n Ka Ihtisaab: 78
❹ Sinf-e-Mukhalif Ka Libaas Pehenne Waale Baccho'n Ka Ihtisaab: 79
Do (2) Daleele'n: 79

Baaz Nadaan Waalidain Ka Tarz-e-Amal: 80
Tambeeh: 80
⑫ Ibne Masood رضی اللہ عنہ Ka Bete Ki Reshmi Qameez Chaak Karna 81
Daleel: 81
Qisse Se Mustafaad Baate'n: 81
❶ Baccho'n Ke Reshmi Libaas Pehenne Ki Sangeeni: 81
❷ Reshmi Libaas Pehenne Ki Qabaahat Se Baccho'n Ko Aagaah Karna: 81
❸ Apne Baccho'n Ka Reshmi Libaas Chaak Karna: 82
⑬ Huzaifa رضی اللہ عنہ Ka Apne Baccho'n Ki Reshmi Qamees Utaar Phenkna 83
Daleel: 83
Waaqia Se Mustafaad Baate'n: 83
❶ Baccho'n Ke Reshmi Libaas Pehenne Ki Sangeeni: 83
❷ Apne Baccho'n Ke Reshmi Libaas Ko Utaar Pehenkna: 84
❸ Khusi Ke Mauqa Par Mukhalifat-e-Shariyat Se Ijtinaab Karna: 84
⑭ Sahaba رضی اللہ عنہم Ka Baccho'n Ka Reshmi Libaas Utaar Phenkna 84
Daleel: 85
Aam Musalmano Ka Tarz-e-Amal: 85
⑮ Ayesha رضی اللہ عنہا Ka Bacchi Ki Aawaaz Waali Paazebo'n Par Ihtisaab 85
Daleel: 86
Waaqia Se Mustafaad Baate'n: 86
❶ Bacchi Ka Ihtisaab: 86
❷ Mezbaani Ka Mudaahanat Ka Sabab Na Banna: 86
❸ Ghar Ko Jaaiz Cheez Se Paak Rakhne Ka Ehtemaam: 87
⑯ Umme Salama رضی اللہ عنہا Ka Bacche Ki Sone Ki Angothi Par Ihtisaab 87
Daleel: 87
Waaqia Se Mustafaad Baate'n: 88
❶ Bacche Ka Ihtisaab: 88
❷ Ghalat Cheez Ka Haath Se Izaala: 88

❸ Ghalat Cheez Ka Jaaiz Badal Mohiyya Karna:.....89
⑰ Salaf-o-Saaliheen Ka Taadeeb Ki Khaatir Yateem Ko Maarna 89
Do (2) Daleele'n: 89
Tambeeh: 90
Khaatima 91
Nataaij-e-Kitaab: 91
Awwal: Baccho'n Ko Kin Baato'n Ka Hukm Diya Jaae? 91
❶ Kaafir Bacche: 91
❷ Musalman Bacche:.....91
Duwam: Baccho'n Ko Kin Baato'n Se Roka Jaaega?.....92
Suwam: Baccho'n Ke Ihtisaab Ke Darajaat:.....93
❶ Khair-o-shar se aagaah karna: 93
❷ Daant-dapat Karna:.....94
❸ Haath Se Ghalat Kaam Khatam Karna:.....94
❹ Pitaai Karna:.....95
❺ Boycott Karna: 95
Chaahrum: Baccho'n Ka Ihtisaab Kaun Kare? 95
❶ Musalmaano Ka Ameer Aur Uske Naaibeen:.....95
❷ Musalman baap is baat ke paaband hain ke wo apne baccho'n ko neki ka hukm de'n aur buraai se roke'n. Is baat ke dalaail-o-shawaahid mein se teen (3) darj-e-zel hain: 96
❸ Maa:.....96
❹ Baccho'n Ki Tarbiyat Mein Waalidain Ke Naaibeen:.....97
❺ Baccho'n Ke Mezbaan:.....97
❻ Aammatul Muslimeen: 98
Panjum: Tambihaat:.....98
Appeal:.....99
Mushkil Alfaaz Ka Mafhoom 100

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

Translitrators Note:

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِيْنَ وَالْصَّلَاةُ وَالْسَّلَامُ عَلىٰ سَيِّدِ الْمُرْسَلِيْنَ، وَعلىٰ آلِهِ وَصَحْبِهِ وَمَنْ تَبِعَهُمْ بِإِحْسَانٍ إِلىٰ يَوْمِ الْدِّيْنِ. اَمَّا بَعْدُ:

Aulaad Allah Ta'ala ki azeem-ush-shaan nemato'n mein se ek (1) be-misaal nemat hai. Ye wo nemat hai jiske liye Ambiya (AA) bhi Allah ke huzoor dast-e-dua daraaz karte the. Aulaan na sirf duniya mein insaan ka sahaara banti hai, balke maut ke baad bhi uske naam ko zinda rakhne, nasl ko jaari rakhne aur nek aamaal ke silsile ko baaqi rakhne ka zariya banti hai. Aulaad ke mutaalliq Ambiya (AA) ki duaao'n mein se do (2) darj-e-zel hain:

رَبِّ هَبْ لِيْ مِنَ الصّٰلِحِيْنَ ۝

Aye Mere Rabb! Mujhe (beta) Ataa Farma Jo Saaliheen Mein Se Ho. (Surah as-Saaffaat: 46)

رَبِّ هَبْ لِيْ مِنْ لَّدُنْكَ ذُرِّيَّةً طَيِّبَةً ۚ اِنَّكَ سَمِيْعُ الدُّعَآءِ

Mere Rabb! Mujhe Apne Paas Se Paakiza Aulaad Ataa Kar, Beshak Toohi Dua Sunne Waala Hai. (Surah Aale Imran: 38)

Aaj-kal waalidain aulaad ki paedaaish se pehle is baat ki fikr karte hain ke use kya banaya jaae, uski taaleem ke liye paise kahan jama kiye jaae'n waghaira. Jab aulaad paida ho jaati hai to unki fikr ye hoti hai ke wo padh-likh kar naukri ya karobaar kare aur acchi tarah 'settle' ho jaae. Lekin aulaad ki aakhirat ki fikr nahi hoti. Waalidain ye nahi sochte ke wo apni aulaad ko nek aur saaleh musalman banaae'n, jo na sirf apni balke aane waali naslo'n ke saath-saath waalidain ke liye bhi najaat ka sabab bane.

Ambiya aur saaliheen aulaad paida hone ke baad Allah Ta'ala se unke deendaar hone ki dua karte the. Jaise Quran mein irshad hai:

وَّاجْنُبْنِيْ وَبَنِيَّ اَنْ نَّعْبُدَ الْاَصْنَامَ.

Aur Mujhe Aur Meri Aulaad Ko Buth-parasti Se Bachaae Rakhna. (Surah Ibrahim: 35)

Waalidain ka apne aqide ke saath-saath apni aulaad ke aqide ke liye fikrmand hona Ambiya (AA) ki sunnato'n mein se ek (1) sunnat hai.

رَبِّ اجْعَلْنِيْ مُقِيْمَ الصَّلٰوةِ وَمِنْ ذُرِّيَّتِيْ ۖ رَبَّنَا وَتَقَبَّلْ دُعَآءِ ۝٤٠

Aye Mere Rabb! Mujhe Aur Meri Aulaad Ko Bhi Namaz Qaayam Karne Waala Bana. Aye Hamare Rabb! Aur Tu Meri Dua Qubool Farma. (Surah Ibrahim: 40)

Jab koi musalman apni aulaad ki acchi tarbiyat karta hai to wo uske liye maut ke baad bhi maghfirat aur duaao'n ka sabab banti hai. Waalidain ki deeni tarbiyat ka asar aulaad ki zindagi mein jis tarah ki deendaari paida karta hai uska sawaab waalidain ko unki wafaat ke baad bhi milta rehta hai. Ghaur kiya jaae to aulaad dar-haqiqat insaan ki umr mein izaafe ka zariya hai. Agar koi shakhs 50-60 saal ki zindagi mein nekiya'n kare to uska sawaab mehdood hai, lekin agar wo apni aulaad ki deeni tarbiyat kare aur wo aulaad uske baad 50-60 saal tak nek zindagi guzaare to goya usne apni umr aur nekiyo'n ke daaere ko dugna kar liya. Agar aulaad aap ki sikhaai hui deeni baate'n doosro'n tak pohonchae to uska sawaab bhi waalidain ko milta rahega. Lihaaza duniyawi faaeo'n ke muqaable mein aulaad ka asal faaeda ye hai ke wo qiyamat ke din waalidain ke liye najaat ka zariya bane.

Is kitab mein Dr. Professor Fazl Ilaahi ﷾ ne Quran, Ahadees, Sahaba Kiraam (riz) kea mal aur Salaf-o-Saaliheen ke aqwaal ki raushni mein tafseel se bayan kiya hai ke waalidain ko apni aulaad ki tarbiyat kis tarah karni chaahiye. Tarbiyat karte waqt kin-kin baato'n ka khayaal rakhna chaahiye aur kin ghalatiyo'n se bachna chaahiye. Ye kitab har us shakhs ke liye zaroori hai jise Allah Ta'ala ne aulaad jaisi azeem nemat se nawaaza hai aur har us shakhs ke liye bhi jo mustaqbil mein aulaad se nawaaza jaaega, In sha Allah.

Is kitaab ki urdu intihaai aasaan hai aur aam-faham hai. Musannif ﷾ ne nihayat shaaista usloob mein alfaaz ka intikhaab karte hue maane-khez jumlo'n likhe hain. Kuch alfaaz (100 se bhi kam) jo aam bol-chaal mein istemaal nahi hote unka aasaan mafhoom usi page ke footnote section mein 'T:' ke izaafa ke saath shaamil kiya gaya hai. Ye mushkil alfaaz poori kitaab mein baar-baar dohraae gae hain, isi liye un tamaam mushkil

alfaaz ki list ko kitab ke aakhir mein ‘Mushkil Alfaaz Ka Mafhoom’ heading ke tahat shaamil kiya gaya hai.

Is roman edition mein maujood tamaam Qurani aayaat ko https://quranwbw.com/ se liya gaya hai, aur ahadees aur aqwaal ke arbi matan ko urdu pdf dekh kar type kiya gaya hai.

Double-check karne ke bawujood bashari taqaze ki wajah se agar kaheen ghalati nazar aajaae ya is roman transliteration ke mutaalliq koi mashwara ho to neeche maujood email par contact keejiye. rehan.hse@live.com

Isi tarah mazeed roman script mein islami kutub free mein download karne ke liye neeche maujood link par click keejiye.

https://archive.org/details/@rehan_syed_barey

Aap se adaban guzaaarish hai ke is kitaab ko padhne ke baad doosro’n ke saath sawaab-e-jaariya ki niyyat se zaroor share keejiye. Allah meri is koshish ko mere waalidain, mere ahl-o-ayaal, meri aur tamaam padhne waalo’n ki islaah aur ukhrawi kamyaabi ka zariya banaae aur qubool farmaae. Aameen

وَصَلَّى اللهُ عَلٰى نَبِيِّنَا مُحَمَّد وَاٰلِهٖ وَصَحْبِهٖ وَسَلَّم.

Duaao’n ka taalib,

Rehan Syed Barey

Riyadh, Saudi Arabia

July 08, 2025 - 13 Muharram 1447

Tamheed:

إِنَّ الْحَمْدَ لِلّٰهِ نَحْمَدُهُ، وَنَسْتَعِيْنُهُ ، وَنَسْتَغْفِرُهُ ، وَنَعُوْذُ بِاللهِ مِنْ شُرُوْرِ أَنْفُسِنَا ، وَمِنْ سَيِّآتِ أَعْمَالِنَا ، مَنْ يَّهْدِهِ اللهُ فَلَا مُضِلَّ لَهُ ، وَمَنْ يُّضْلِلْ فَلَا هَادِيَ لَهُ ، وَأَشْهَدُ أَنْ لَّا إِلٰهَ اللهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيْكَ لَهُ وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُوْلُهُ.

يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوا اتَّقُوا اللّٰهَ حَقَّ تُقٰتِهٖ وَلَا تَمُوْتُنَّ اِلَّا وَاَنْتُمْ مُّسْلِمُوْنَ ﴿۱۰۲﴾ [1]

يٰٓاَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوْا رَبَّكُمُ الَّذِيْ خَلَقَكُمْ مِّنْ نَّفْسٍ وَّاحِدَةٍ وَّخَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا وَبَثَّ مِنْهُمَا رِجَالًا كَثِيْرًا وَّنِسَآءً ۚ وَاتَّقُوا اللّٰهَ الَّذِيْ تَسَآءَلُوْنَ بِهٖ وَالْاَرْحَامَ ۭ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ عَلَيْكُمْ رَقِيْبًا ﴿۱﴾ [2]

يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوا اتَّقُوا اللّٰهَ وَقُوْلُوْا قَوْلًا سَدِيْدًا ﴿۷۰﴾ يُّصْلِحْ لَكُمْ اَعْمَالَكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوْبَكُمْ ۭ وَمَنْ يُّطِعِ اللّٰهَ وَرَسُوْلَهٗ فَقَدْ فَازَ فَوْزًا عَظِيْمًا ﴿۷۱﴾ [3]

Amma Baad! Allah Azzo Wajal ne ummat-e-islamiya ko ﴿ خَيْرَ أُمَّةٍ ﴾ (Behtareen Ummat) ke laqab se nawaaza. Ummat ke is azeem-ush-shaan ezaaz paane ke asbaab mein se ek (1) sabab ye thehraya ke wo amr-bil-maaroof aur nahi-anil-mulkar ka fariza sar-anjaam deti hai. Allah Ta'ala ne farmaya:

كُنْتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ تَأْمُرُوْنَ بِالْمَعْرُوْفِ وَتَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَتُؤْمِنُوْنَ بِاللّٰهِ.

Tum Behtareen Ummat Ho Jo Logo'n Ke Liye Paida Ki Gai Hai. Tum Nek Baato'n Ka Hukm Karte Ho Aur Buri Baato'n Se Rokte Ho Aur Allah Ta'ala Par Imaan Rakhte Ho. (Surah Aale Imran: 110) ❶

❶ • Qazi Abu Atiyya Andalusi رحمہ اللہ ne tafseer-e-aayat mein tehreer kiya hai: Amr-bil-

[1] T: Aye Logo Jo Imaan Laae Ho! Allah Se Us Tarah Daro Jis Tarah Usse Darne Ka Haq Hai Aur Tumhe'n Maut Na Aae Magar Is Haalat Mein Ke Tum Musalman Ho. (Surah Aale Imran: 102)

[2] T: Aye Logo! Apne Rabb Se Daro Jis Ne Tumhe'n Ek (1) Jaan Se Paida Kiya Aur Usi Se Uska Joda Paida Karke Un Dono Se Mard Aur Aurate'n Kasrat Se Pahela Diye. Aur Allah Se Daro Jiske Waaste Se Tum Aapas Mein Sawaal Karte Ho Aur Rishte Todne Se Daro, Beshak Allah Tum Par Nigehbaan Hai. (Surah an-Nisa: 1)

[3] T: Aye Imaan Waalo! Allah Se Daro Aur Theek-theek Baat Kaha Karo. Wo Tumhare Aamal Durust Kar Dega Aur Tumhare Liye Tumhare Gunaah Bakhsh Dega Aur Jo Allah Aur Uske Rasool Ki Itaa-at Kare, To Yaqinan Usne Bahut Badi Kamyaabi Haasil Ki. (Surah al-Ahzaab: 70-71)

Oopar maujood teeno tarjume Ahsan-ul-Kalaam, Darussalam Edition se liye gae hain [RSB]

maaroof aur nahi-anil-mulkar aur imaan-billah ki sharaait ko poora karne waala hi Allah Ta'ala ki jaanib se ummat ke liye muqarrar karda us behtari mein se apna hissa haasil karta hai. (Al Muharrar al-Wajeez: V3 P195; Neez mulaahaza ho raaqim us sutoor ki kitab: Al Hisbah: Taareefuha wa Mashrooiyatuha wa Wujoobuha: P30-38 •

Lekin muqaam-e-afsos hai ke ummat mein se bahut se afraad is fariza ki sar-anjaam-dahi[1] mein kotaahi aur ghaflat ka shikaar hain. Is baare mein unke tasaahul[2] aur kaahili ka izhaar roz-marrah zindagi ke mutaaddid gosho'n aur pehluo'n mein hota hai. Uske mutaalliq unki ghaflat ka ek (1) pehlu ye hai ke wo baccho'n ko neki ka hukm dene aur buraai se rokne ka fariza kama-haqqahu[3] adaa nahi karte. Apni us kotaahi ki parda-poshi ke liye wo ye uzr[4] pesh karte hain ke bacche abhi chote hain.

Waalidain aur deegar sarparast hazraat ki is ghalat soch aur na-munaasib tarz-e-amal ke sabab aur kuch deegar awaamil[5] ki wajah se musalman gharano'n ke baccho'n ki ek (1) badi tadaad shar ki mohabbat aur khair se nafrat ke saath parwaan chadh rahi hai. Wo ghalat kaamo'n ki rasiya[6] aur neki se door rehne ke aadi ban rahe hain. Kitne hi musalman bacche, bacchiyo'n ka roop ikhtiyaar karte hue nazar aate hain, aur bacchiyaa'n, baccho'n jaisi waza'-qata'[7] banane ki fikr mein magan dikhaai deti hain. Baalo'n ki kharaash-taraash[8] aur libaas ki waza'-qata' mein yahood-o-nasara ki mushabahat ko baais-e-izzat tasawwur karte hain. Mashriq-o-maghrib ke sharm-o-haya se aari mardo'n aur aurato'n ke gande bol bolne, aur unki aawaazo'n aur suro'n ke saath uchalne koodne ko baais-e-fakhr samajhte hain.

Baaz waalidain baccho'n ke san-e-bulooghat[9] ko pohonchne ke baad usi tarz-e-amal ko apnaane par israar ki wajah se izhaar-e-taassuf[10] aur

---

[1] T: (سَر اَنْجام دِہی) Poora karna, mukammal karna, takmeel ko pohonchna, anjaam dena [RKT]
[2] T: (تَسابُل) Ghaflat, be-parwaai, susti [RKT]
[3] T: (کَما حَقُّه) Jaisa uska haq hai [FL]
[4] T: (عُذْر) Bahaana, istidlaal, Heela, jawaaz-e-sharia, maaqool saabab [RKT]
[5] T: (عَوامِل) Wujuhaat, causes [RKT]
[6] T: (رَسِیا) Shaedaai, shauqeen, fond, addict [RKT]
[7] T: Tarteeb dena, banana, kaatna, ya munqata hona [RKT]
[8] T: (خَراش تَراش) Waza' khata, kaat-chaat, tarz-o-andaaz [RKT]
[9] T: (بُلُوغَت) Jawaani, shabaab, baaligh hona, fikr-o-aql ki pukhtagi haasil hone ki kaifiyat [RKT]
[10] T: (تَاَسُّف) Afsos karna, ranj, malaal, hasrat, pachtaawa [RKT]

nadaamat bhi karte hain, lekin aam taur par unki kad-o-kaawish[1] bekaar saabit hoti hai.

Mazkoora-baala soorat-e-haal ke pesh-e-nazar 'Baccho'n ko neki ka hukm dene aur buraai se rokne' ke farize ki ehmiyat ko jaanne pehchaanne aur musalman waalidain ko usse aagaah karne ki gharz se banda-e-na-tawaa'n ne Maula-e-Aleem-o-Hakeem ki taufeeq se 'Baccho'n Ka Ihtisaab' ke unwaan se ye kitaab tarteeb dene ka azm kiya.

Chaar (4) Sawalaat:

Maula-e-Rahman-o-Raheem ki taufeeq se is kitab mein darj-e-zel chaar (4) sawalaat ke jawabaat dene ki koshish ki gai hai:

① Kya baccho'n ko neki ka hukm dena shar-an saabit hai? Kya hamare Nabi-e-Kareem ﷺ aur hazraat-e-Sahaba ؓ baccho'n ko neki ka hukm diya karte the?

② Kya baccho'n ko bure kaamo'n se rokna saabit hai? Kya hamare Nabi-e-Mohtaram ﷺ aur hazraat-e-Sahaba ؓ baccho'n ko ghalat kaamo'n se rokne ka ehtemaam kiya karte the?

③ Baccho'n ka ihtisaab karte hue kaun se darajaat, asaleeb[2], aur wasaail[3] istemaal kiye jaae'n

④ Baccho'n ka ihtisaab kaun kare?

Kitaab Ki Taiyyaari Mein Pesh-e-nazar Baate'n:

Allah Ta'ala ki taufeeq se kitab ki taiyyaari mein darj-e-zel baato'n ka ehtemaam karne ki saee[4] ki gai hai:

① Is kitab ki asaas aur buniyaad Kitab-o-Sunnat hai.

② Ahadees sharifa ko unke asli maraaje[5] se naql kiya gaya hai. Sahih Bukhari aur Sahih Muslim ke alaawa deegar kutub-e-hadees se manqoola ahadees ke mutaalliq ulama-e-ummat ke aqwaal pesh kiye

---

[1] T: (کَدّ و کاوِش) Chaan-been, talaash, koshish, justaju, daud-dhoop, mehnat [RKT]
[2] T: (اَسالِیْب) Taur tariqe, rusumaat, atwaar, aadaab [RKT]
[3] T: (وَسائِل) Zaraae, waaste, wasile, ways, means [RKT]
[4] T: (سَعْی) Koshish, daud-dhoop, mehnat [FL]
[5] T: (مَراجِع) Kisi baat ya cheez ke hawaale ke taur par pesh karda, maraaje-o-masaadir [RKT]

gae hain. Sahihain ki ahadees ke suboot par ijma-e-ummat ke sabab unke baare mein ulama ke aqwaal ko zikr nahi kiya gaya. (Is baare mein tafseel ke liye mulaahaza ho: Muqaddama an-Nawavi ﷺ li-Sharh Alaa Sahih Muslim: P14; Nuzha an-Nazr Fee Tauzeeh Nukhbah al-Fikr li Haafiz Ibne Hajar ﷺ: P29)

③ Aayaat-e-karima aur ahadees sharifa se istidlaal karte waqt tafaseer aur shurooh-e-hadees[1] se istifaada karne ki koshish ki gai hai.

④ Baccho'n ke ihtisaab ke mutaalliq Nabi-e-Kareem ﷺ aur Hazraat-e-Sahaba ﷺ ke ehtemaam par dalaalat karne waale baaz waaqiaat naql kiya gae hain.

⑤ Tafseeli maalumaat se aagaahi ke khwahishmand hazraat ke liye kitaab ke aakhir mein muraaja-a ke mutaalliq tafseeli maalumaat darj ki gai hain.

Khaaka-e-Kitaab:

Maula-e-Kareem ke fazl-o-karam se kitab ko darj-e-zel andaaz se tarteeb diya gaya hai:

- Pesh lafz.
- Mabhas-e-awwal: Baccho'n ko neki ka hukm dena.
- Mabhas-e-saani: Baccho'n ko buraai se mana karna.
- Khaatima
    - Khulasa-e-Kitaab
    - Appeal

Unwaan-e-Kitaab Ki Tashreeh:

Kitab ke unwaan 'Baccho'n Ka Ihtisaab' ko acchi tarah samajhne ke liye darj-e-zel do (2) alfaaz ki tashreeh[2] mulaahaza farmaiye:

[1] T: (شَرْحْ) Sharah ki jamaa, wo kitaab jis mein kisi kitaab ke maane-o-mataalib ki tashreeh ki gai ho [RKT]

[2] T: (تَشْرِيح) Khol ka bayaan karna, waazeh karna, wazaahat, saraahat, tafseel, tafseer [RKT]

① Lafz ‘Baccho’n’ Se Muraad:

Ye arbi zabaan ka lafz ‘اَطْفَالٌ’ ka tarjuma hai, aur iska waahid ‘طِفْلٌ’ baccha hai. Aur arbi zabaan mein lafz-e-tiflun ‘طِفْلٌ’ paedaaish se lekar baaligh hone ki umr ke bacche ke liye istemaal kiya jaata hai. Imam Nawavi ؒ ne tehreer kiya hai:

اَلطِّفْلُ وَ الْطِّفْلَةُ: اَلصَّغِيْرَانِ مَا لَمْ يَبْلُغَا قَالَ الْوَاحِدِيُّ: قَالَ اَبُوْ الْهَيْثَمُ: اَلصَّبِيُّ يُدْعى طِفْلًا مِنْ حِيْنَ يَسْقُطُ مِنْ بَطْنِ اُمِّهِ اِلى اَنْ يَحْتَلِمَ.

‘اَلْطِّفْلُ’ *(Baccha) aur* ‘الْطِّفْلَةُ’ *(Bacchi) sinn-e-bulooghat*[1] *ko pohonchne se pehle ki umr ke baccho’n ke liye istemaal hote hain*”. Waahidi ؒ ne naql kiya hai ke Abu al-Haitham ؒ ne bayan kiya: “*Maa ke pet se nikalne se lekar baaligh hone tak ki umr ke bacche ko* ‘اَلْطِّفْلُ’ *kaha jaata hai*”. (Tehreer alfaaz at-Tameeh au ‘Lugah al-Fiqa’: P260; An-Nihaaya Fee Ghareeb al-Hadees wal Asar li Allama Ibn al-Aseer: Maaddah ‘Tifl’: V3 P130; Lisaan al-Arab al Muheet li Allama Ibne Manzoor Maaddah ‘Tifl’: V2 P599; Al Misbaah al-Muneer li Allama Ahmad bin Muhammad al Fayoomi: Maaddah ‘Tifl’: P142)

② Lafz (Ihtisaab) Ka Maqsood:

Isse muraad amr-bil-maaroof aur nahi-anil-mulkar hai. (Al Ahkaam as-Sultaniya li Imam Al Maawardi ؒ: P240; raaqim-us-sutoor ki kitaab Al Hisbah: Taareefuha wa Mashrooiyatuha wa Wujoobuha: P10-20)

Aur ‘المعروف’ se muraad har wo amal hai jiski acchaai aur khoobi par aql-e-saleem ya shariyat dalaalat kare. (Al Mufarradaat Fee Ghareeb al-Quran li Imam al-Asfahaani ؒ Maaddah ‘urf’: P331; Nisaab al-Ihtisaab lish Shaikh as-Sanaami ؒ: P91) Allah Ta'ala, farishto’n, aasmaani kitaabo’n, rasoolo’n, nabiyyo’n, roz-e-qiyamat, aur taqdeer par imaan laana, paachwee’n namaze’n waqt par ba-jamaat adaa karna, zakat adaa karna, roze rakhna, hajj karna, sach bolna, eefa-e-ahd karna, waalidain ke saath husn-e-sulook karna, ghareebo’n ki madad karna, neki ke kaamo’n mein ta-aawoon karna waghaira sab aamaal ‘المعروف’ mein shaamil hain. (Al Amr bil-Maaroof wa Nahi Anil Munkar li Shaikh al-Islam Ibne Taimiya ؒ: P15-16)

[1] T: (سِن بُلُوغَت) Baaligh hone ki umr [RSB]

Aur ‘المنکر’ se muraad har wo amal hai jisse shariyat ne mana kiya ho. (Ahkaam al-Quran li Imam Ibn al-Arbi: V3 P173; Tafseer Qurtubi: V10 P167) Sabse badi buraai shirk hai, naahaq kisi ko qatl karna, badkaari karna, najaaiz tariqa se kisi ka maal khaana, jhoot bolna, chori karna, nasha-aawar cheeze’n istemaal karna, gheebat karna, kisi ka tamaskhur udaana, bidaat ka irtikaab karna, waghaira ye sab baate’n ‘المنکر’ mein daakhil hain. (Al Amr bil-Maaroof wa Nahi Anil Munkar li Shaikh al-Islam Ibne Taimiya ﷺ: P15-16)

Mazkoora-baala bayan ki raushni mein unwaan-e-kitaab ‘Baccho'n Ka Ihtisaab’ se muraad ye hai ke nabaaligh baccho’n aur bacchiyo’n ko aisi baato’n ka hukm dena jinhe’n aql-e-saleem ya shariyat-e-islamiya ne bhala aur accha qaraar diya hai aur unhe’n shariyat ki mana-karda baato’n se rokna.

Baccho’n ke ihtisaab ke liye zaroori nahi ke unhe’n maara-peeta jaae, ya unki daant-dapat ki jaae, balke haalaat ke mutaabiq pyaar-o-shafqat se bhi ye fariza adaa kiya jaaega aur ba-waqt-e-zaroorat sakhti bhi istemaal ki jaaegi. (Ihtisaab ke mukhtalif darajaat ke baare mein tafseeli maalumaat ke liye mulaahaza ho: Ihya Uloom-ud-deen li Allama Ghazali: V2 P329; Mukhtasar Minhaj al-qaasideen li Allama Ibne Qadama: P135-136; Tambeeh al-Ghaafileen lish Shaikh Ibne an-Nahaas: P47-60)

Unwaan-e-kitaab ka maqsood ye hai ke kisi na kisi tariqa se baccho’n ka ihtisaab kiya jaae.

Shukr-o-Dua:

Banda-e-natawaa’n apne Aleem-o-Hakeem Rabb ka shukr-guzaar hai ke usne is mauzu ke mutaalliq qalam uthane ki taufeeq ataa farmaai. Is kitab mein agar kuch khair aur khoobi hai to sirf uske hi fazl-o-karam se hai. Aur jo kahta aur khaami hai wo meri aur shaitaan ki jaanib se hai, Allah Ta'ala aur Rasool-e-Kareem ﷺ usse bari-uz-zimma hain.

Rabb Zul Jalaal ke huzoor apne mohtaram waalidain ke liye dast-ba-dua hoo’n: ‘رَبِّ ارْحَمْهُمَا كَمَا رَبَّيَانِيْ صَغِيْرًا’ ke unho’n ne ham behen-bhaiyo’n ke ihtisaab ke liye apni istitaa-at ke ba-qadr khoob mehnat aur koshish ki.

Apne do (2) moazzaz saathiyo’n aur bhaiyo’n Professor Dr. Zaid bin Abdul Kareem az-Zaid aur Professor Dr. Syed Muhammad Saadaati ash-

Shanqiti ke liye dua-go hoo'n ke kitab ki taiyyaari mein unke qeemti mashwaro'n se istifaada kiya gaya.

Apne aziz-ul-qadr beto'n Haafiz Hammad Ilaahi, Haafiz Sajjad Ilaahi, Abbaad Ilaahi aur azizaat-ul-qadr betiyo'n ke liye dua-go hoo'n ke unho'n ne kitab ki muraaja-at mein khoob ta-aawoon kiya. Apni ahliya aur saari aulaad ke liye dua-go hoo'n ke unho'n ne meri masrufiyaat ka khayaal rakha aur maqdoor-bhar[1] meri khidmat ki.

جَزَاهُمُ اللّٰهُ تَعَالٰى جَمِيْعًا خَيْرَ الْجَزَاءِ فِيْ الدَّارَيْنِ.

Rabb-e-Hai-o-Qaiyyum is kitaab ko mere aur sab qaaraeen ke liye zariya-e-najaat bana de.

إِنَّهُ سَمِيْعٌ مُّجِيْبٌ ـ وَ صَلَّى اللّٰهُ تَعَالَى عَلَى نَبِيِّنَا وَعَلَى آلِهِ وَأَصْحَابِهِ وَأَتْبَاعِهِ وَبَارَكَ وَسَلَّمَ.

[1] T: (مَقْدور بهر) Jahaa'n tak qaabu ho, jahaa'n tak bas chale, jaha'n tak mumkin ho [RKT]

Mabhas Awwal: Baccho’n Ko Neki Ka Hukm Dena

Tamheed:

Quran-e-Kareem se baccho’n ko neki ka hukm dena saabit hai. Hamare Rasool-e-Kareem ﷺ ne bhi is baare mein ummat ko taakeed farmaai. Aap ﷺ khud bhi baccho’n ko neki ka hukm dene ka bahut ehtemaam farmate. Hazraat-e-Sahaba رضی اللہ عنہم bhi uske mutaalliq khusoosi tawajjo farmate:

Allah Ta'ala ki tafeeq se is mabhas mein darj-e-zel unwaano’n ke zimn mein is baare mein dus (10) adilla aur shawaahid[1] pesh kiye ja rahe hain.

① Baccho’n ko teen (3) auqaat mein ijaazat talab karne ke mutaalliq irshad-e-Rabbani

② Mutallaqa bacchi ki iddat ka teen (3) maah hona

③ Yahoodi bacche ko islam laane ka hukm-e-Mustafawi ﷺ

④ Nabi-e-Kareem ﷺ ka Ibne Sayyaad ko daawat-e-islam dena

⑤ Chachere na-baaligh bhai ko awaamir-o-nawaahi ke ehteraam ka hukm-e-Nabawi ﷺ

⑥ Baccho’n ko namaz ka hukm dena.

⑦ Mehmaan bacche ki namaz ke mutaalliq ehtemaam-e-Mustafawi ﷺ

⑧ Baccho’n ko hukm-e-namaz dene ke mutaalliq salaf ka ehtemaam

⑨ Sahaba رضی اللہ عنہم ka baccho’n ko roze ka hukm dena

⑩ Umme Sulaim (rza) ka apne bete ko kalma-e-shahadat ki talqeen karna

[1] T: (شَواہِد) Misaale’n, gawaahiya’n [RKT]

① Baccho’n Ko Teen (3) Auqaat Mein Ijaazat Talab Karne Ke Mutaalliq Irshad-e-Rabbani

Baccho’n ko neki ka hukm dene ke dalaail mein se ek (1) ye hai ke Allah Ta'ala ne ahle imaan ko talqeen farmai ke wo apnc baccho’n ko is baat ka hukm de’n ke wo teen (3) auqaat mein unke yaha’n jaane se pehle ijaazat talab kare’n.

Daleel:

Rabb Ta’ala ne irshad farmaya:

يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا لِيَسْتَاْذِنْكُمُ الَّذِيْنَ مَلَكَتْ اَيْمَانُكُمْ وَالَّذِيْنَ لَمْ يَبْلُغُوا الْحُلُمَ مِنْكُمْ ثَلٰثَ مَرّٰتٍ ؕ مِنْ قَبْلِ صَلٰوةِ الْفَجْرِ وَحِيْنَ تَضَعُوْنَ ثِيَابَكُمْ مِّنَ الظَّهِيْرَةِ وَمِنْۢ بَعْدِ صَلٰوةِ الْعِشَآءِ ؕ ثَلٰثُ عَوْرٰتٍ لَّكُمْ ؕ لَيْسَ عَلَيْكُمْ وَلَا عَلَيْهِمْ جُنَاحٌۢ بَعْدَهُنَّ ؕ طَوّٰفُوْنَ عَلَيْكُمْ بَعْضُكُمْ عَلٰى بَعْضٍ ؕ كَذٰلِكَ يُبَيِّنُ اللّٰهُ لَكُمُ الْاٰيٰتِ ؕ وَاللّٰهُ عَلِيْمٌ حَكِيْمٌ ﴿۵۸﴾

Aye Ahle Imaan! Tumhare Ghulaam Aur Tumhare Na-Baaligh (bacche) Teen (3) Auqaat Mein Tum Se Ijaazat Talab Kare’n. Namaz-e-Fajr Se Pehle, Aur Jab Tum Zohar Ke Waqt Apne Kapde Utaarte Ho, Aur Namaz-e-Isha Ke Baad. Ye Teeno Auqaat Tumhari Khalwat[1] Aur Parda Ke Hain. In (auqaat) Ke Baad Tum Par Aur Un Par Koi Gunaah Nahi, Tum Ek-doosre Ke Paas Ba-kasrat Aane-jaane Waale Ho, Allah Ta'ala Isi Tarah Tumhare Liye Apni Aayaat Khol-khol Kar Bayan Karta Hai Aur Allah Ta'ala Poore Ilm Aur Kaamil Hikmat Waala Hai. (Surah an-Noor: 58)

Tafseer Aayat-e-Karima:

Allama Qurtubi رحمۃ اللہ علیہ ne aayat-e-karima ki tafseer mein tehreer kiya hai: “*Is aayat mein Allah Ta'ala ne apne bando’n ko ye adab sikhaya hai ke wo in teen (3) auqaat ke mutaalliq, jin mein aam taur par log apne gharo’n mein satar-poshi[2] ke ehtemaam nahi karte, apne ghulaamo’n aur na-baaligh baccho’n ko talqeen kare’n ke wo unke yahan daakhil hone se pehle ijaazat talab kare’n*”. (Tafseer Qurtubi: V12 P304; Zaad al-Musaiyyir: V6 P62; Tafseer Ibne Kaseer: V3 P333)

---

[1] T: (خَلْوَت) Tanhaai, alaahadgi, gosha-nasheeni [FL]

[2] T: (سَتَّر پوشی) Sharam-gaah ko chupaane ya dhankne ka amal [RKT]

Shaikh Ibne Aashoor ﷺ ne tafseer aayat-e-karima mein qalam-band kiya hai: "*Agarche seegha-e-amr*[1] *to ghulaamo'n aur baccho'n ke liye hai, lekin khitaab ahle imaan ke liye hai, aur maane ye hai ke tum apne ghulamo'n aur na-baaligh baccho'n ko hukm do (2) ke wo tumhare paas (in teen (3) auqaat mein) ijaazat lene ke baad aae'n, kyounke ghar ke bado'n ki zimmedaari hai ke wo apne choto'n ko adab sikhlaae'n*". (Tafseer at-Tahreer wat Tanweer: V18 P292-293; Daqaaiq at-Tafseer: V4 P427-428)

Ye Hukm Kis Umr Mein Diya Jaae?

Baaz ulama-e-ummat ﷺ ne is sawaal ka jawab diya hai, misaal ke taur par Allama Qurtubi ﷺ ne Abu Ishaq Farazi se naql kiya hai ke unho'n ne bayan kiya:

قُلْتُ لِلْاَوْزَاعِيْ: مَا حَدُّ الْطِفْلِ الَّذِىْ يَسْتاَذِنُ. قَالَ: اَرْبَعَ سِنِيْنَ. قَالَ: لَا يَدْخُلُ عَلَى امْرَأَةٍ حَتَّى يَسْتَاْذِن.

Main (imam) auzaai se daryaaft kiya: "*Baccha kis umr mein daakhil hone se pehle ijaazat talab kare?*" Unho'n ne jawab diya: "*Chaar (4) saal ki umr mein*". Unho'n ne ye bhi farmaya: "*(Us umr ka baccha) Bila-ijaazat kisi aurat ke yahan na jaae*". (Tafseer al-Qurtubi: V12 P308)

Allama Qurtubi ﷺ ne Imam Zohri se bhi aisa hi qaul naql kiya hai. (Eezan[2])

Baaz ulama-e-ummat ﷺ ki tehreero'n se ye baat maaloom hoti hai ke jab baccha sinn-e-tameez[3] ko pohonch jaae to in teen (3) auqaat mein apne ghar waalo'n ke yahan aane se peshtar ijaazat talab kare. (Al Mughni: V9 P496; Daqaaiq at-Tafseer: V4 P428)

Baccho'n Ko Deegar Sharai Aamaal Ka Hukm Dena:

Baaz ulama-e-ummat ne bayan kiya hai ke is aayat-e-karima se ye baat bhi maaloom hoti hai ke na-baaligh baccho'n ko shariyat-e-islamiya ke deegar ahkaam ki paabandi ki bhi talqeen ki jaae taake wo sinn-e-bulooghat ko pohonchne tak unki paabandi ke aadi ho jaae'n, aur baaligh hone ke baad un aamaal ka karna unke liye aasaan aur sahl ho jaae. Is baare mein Allama Raazi ﷺ ne tehreer kiya hai: "*Ye aayat is baat*

---

[1] T: (صيغةُ امر) Hukm dene ka tariqa [RSB]
[2] T: (اَيضاً) Hasb-e-baala ya saabiq, bilkul wohi hai jo oopar likha gaya [RKT]
[3] T: (سِن تَمْيِيز) Samajh-boojh ki umr, wo umr jab baccha cheezo'n ko pehchaanne lagta hai [RSB]

par dalaalat-kanaa'n[1] *hai ke aql-o-shuoor rakhne waale ghair-baaligh baccho'n ko shariyat ki doosri baato'n ke karne ka hukm diya jaae, aur bure kaamo'n se roka jaae, kyounke (aise baccho'n ko) Allah Ta'ala ne in auqaat mein ijaazat talab karne ka hukm diya hai*". (At Tafseer al-Kabeer: V24 P31)

Unho'n ne ye bhi likha hai: "*Us umr mein bacche ko sharai aamaal baja-laane ka hukm is liye diya jaata hai taake wo unhe'n seekh jaae, unka karna uski tabiyyat mein daakhil ho jaae, baaligh hone ke baad unka baja laana aasaan ho jaae aur bhale aamaal se uska bo'd*[2] *doori aur nafrat kam-az-kam ho jaae*". (Eezan)

② Mutallaqa Bacchi Ki Iddat Ka Teen (3) Maah Hona

Baccho'n ko neki ka hukm dene ki ek (1) daleel ye hai ke Allah Ta'ala ne shaadi-shuda na-baaligh bacchi ki talaaq ki soorat mein iddat teen (3) maah muqarrar farmai hai.

Daleel:

Allah Ta'ala ne irshad farmaya:

وَالّٰٓـِٔيْ يَىِٕسْنَ مِنَ الْمَحِيْضِ مِنْ نِّسَآىِٕكُمْ اِنِ ارْتَبْتُمْ فَعِدَّتُهُنَّ ثَلٰثَةُ اَشْهُرٍ وَّالّٰٓـِٔيْ لَمْ يَحِضْنَ.

Aur Tumhari Aurato'n Mein Se Jo Haiz Se Na-ummeed Ho Gai Ho'n, Agar Tumhe'n Shubha Ho To Unki Iddat Teen (3) Mahine Hai Aur Unki Bhi (iddat teen (3) maah hai) Jinhe'n Abhi Haiz Aana Shuru Nahi Hua. (Surah at-Talaaq: 4)

Tafseer Aayat-e-Karima:

Allama Qurtubi ؒ ne aayat-e-karima ki tafseer mein tehreer kiya hai: "﴿وَالّٰٓـِٔيْ يَىِٕسْنَ﴾ *Yaane choti umr ki ladki, uski iddat teen (3) maah hai. Aisi umr ki bacchiyo'n ki iddat mahino'n ke hisaab se is liye mutaiyyan ki gai kyounke choti umr ki ladkiyo'n ko aam taur par haiz nahi aata*". (Tafseer Qurtubi: V18 P165; Tafseer al-Qasmi: V16 P199)

---

[1] T: (دلالت کناں) Rehnumaai karne waala, raasta bataane waala [RSB]
[2] T: (بُعد) Faasla, doori, farq [RKT]

Allama Ibne Qadama رحمۃ اللہ علیہ ne likha hai: "*Agar airat jaoz se mayoos (yaane boodhi) ho chuki ho, ya uski haiz ki ibtida hi na hui ho, to uski muddat-e-iddat teen (3) maah hogi aur is baat par hale ilm ka ijma hai, kyounke Allah Ta'ala ne irshad farmaya:*"

وَالّٰٓئِيْ يَىِٕسْنَ مِنَ الْمَحِيْضِ مِنْ نِّسَاۗىِٕكُمْ اِنِ ارْتَبْتُمْ فَعِدَّتُهُنَّ ثَلٰثَةُ اَشْهُرٍ وَّالّٰٓئِيْ لَمْ يَحِضْنَ ؕ

(Al Mughni: V11 P207)

Khulasa-e-kalaam ye hai ke ghair-baaligha shaadi-shuda ladki ki talaaq ki haalat mein iddat-e-talaaq teen (3) maah hogi, jis mein wo ahkaam-e-iddat ki paabandi karegi aur us mein kotaahi ya ghaflat ki soorat uska sarparast usko paabandi ki talqeen karega. Us bacchi ko kam-umri sarparast ki taraf se paabandi ki talqeen ki raah mein rukawat na hogi.

③ Yahoodi Bacche Ko Islam Laane Ka Hukm-e-Mustafawi ﷺ

Baccho'n ko bhalai ka hukm dene ki ek (1) daleel ye hai ke hamare Nabi-e-Kareem ﷺ ne ek (1) yahoodi bacche ko islam mein daakhil hone ka hukm diya.

Daleel:

Imam Bukhari رحمۃ اللہ علیہ ne Hazrat Anas رضی اللہ عنہ se riwayat naql ki hai ke unho'n ne bayan kiya:

كَانَ غُلَامٌ ❶ يَهُودِي يَخْدُمُ النَّبِيِّ ﷺ ، فَمَرِضَ ، فَأَتَاهُ النَّبِيُّ ﷺ يَعُوْدُهُ ، فَقَعَدَ عِنْدَ رَأْسِهِ، فَقَالَ لَهُ: أَسْلِمْ. فَنَظَرَ إِلَى أَبِيْهِ ، وَهُوَ عِنْدَهُ ، فَقَالَ لَهُ : أَطِعْ أَبَا الْقَاسِمِ ﷺ. فَأَسْلِمْ . فَخَرَجَ النَّبِي ﷺ ، وَهُوَ يَقُوْلُ : الْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِي أَنْقَذَهُ مِنَ النَّارِ.

Ek (1) yahoodi chota ladka Nabi ﷺ ki khidmat kiya karta tha wo bimaar pada to Nabi ﷺ uski iyaadat ke liye tashreef laae aur uske sarhaane baith gae aur farmaya: "*Musalman ho jaao*". Usne apne baap ki taraf dekha, jo uske paas hi maujood tha, baap ne usko kaha: "*Abul Qasim ﷺ ki baat maan lo*". Pas wo (ladka) musalman ho gaya❷. Nabi ﷺ ye farmate hue "*Sab taareef Allah Ta'ala ke liye hai jisne usko (jahannam ki) aag se bacha liya*". Baahar tashreef le gae. (Sahih Bukhari: H1356)

❶ • 'غُلَامٌ' Se muraad chota ladka hai. (Mirqaat al-Mafateeh: V8 P260) •

❷ • Nasai ki riwayat mein hai ke us (ladke) ne kaha 'اَشْهَدُ اَنْ لَّا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ وَاَنَّ مُحَمَّدًا رَسُوْلُ اللّٰهِ ﷺ'

Tarjuma: Main gawaahi deta hoo'n ke Allah Ta'ala ke siwa koi maabood nahi aur yaqinan Muhammad ﷺ Allah Ta'ala ke rasool hain. (Fath-ul-Baari: V3 P221) •

Sharh Hadees:

Is hadees shareef se maaloom hota hai ke kaafiro'n ke baccho'n ko islam mein daakhil hone ka hukm dena hamare Nabi-e-Rahmat ﷺ ki sunnat-e-mubaaraka hai. Sharh hadees mein Haafiz ibne Hajar رحمۃ اللہ علیہ ne tehreer kiya hai: "*Is hadees se bacche ko daawat-e-islam dena saabit hota hai aur agar bacche ka islam laana sahih (yaane qaabil-e-etebaar) na hota to Aap ﷺ us par islam pesh hi na farmate*". (Fath-ul-Baari: V3 P219)

Aam Musalmano Ka Tarz-e-amal:

Intihaai dukh ki baat hai ke bahut se musalman Nabi-e-Kareem ﷺ ki is saabit-shuda sunnat ko faramosh kar chuke hain, ghair-muslim baccho'n ko daawat-e-islam dena, balke uske baare mein sochna hi unki kitab-e-zindagi mein maujood nahi. Aur unke bar-aks gumraah nasraani mashriq-o-maghrib mein musalman baccho'n ko deen-e-haq se hata kar nasraani banane ke liye apni bharpoor tawanaiyaa'n [1], poori salaahiyate'n aur kaseer maal-o-daulat sarf kar rahe hain.

Appeal:

Is mauqa par main roo-e-zameen ke musalmano se umooman aur hazraat ulama aur taalib-e-ilm bhaiyo'n se khusoosan pur-zor appeal karta hoo'n ke wo Nabi-e-Mohtaram ﷺ ki is azeem sunnat ko zinda kare'n, yahoodiyo'n, nasraniyo'n, majoosiyo'n aur deegar kaafiro'n ke baccho'n ko deen-e-haq qubool karne ki daawat de'n, shayad ke Rabb Rahman-o-Raheem unki saee'-o-koshish ko ba-barkat, mufeed aur samar-aawar[2] banade.

وَمَا ذٰلِكَ عَلَى اللّٰهِ بِعَزِيْزٍ.

[1] T: (تَوانائی) Taaqat, zor, energy, power, strength [RKT]
[2] T: (ثَمَر آوَر) Faaeda, nafaa dene waala [RSB]

④ Nabi-e-Akram ﷺ Ka Ibne Sayyaad Ko Daawat-e-Islam Dena

Madina Taiyyaba mein ek (1) yahoodi aurat ke yahan baccha paida hua, jiski ek (1) aankh band aur doosri ubhri hui thi. Hamare Nabi-e-Kareem ﷺ ko khadsha hua ke kahee'n wo baccha dajjaal❶ hi na ho. Uske zamana-e-bachpan hi mein Aap ﷺ uske paas tashreef laae aur usko daawat-e-islam di.

❶ • Mulahaza ho Al-Fath ar-Rabbaani Fee Tarteeb Musnad al-Imam Ahmad bin Hambal: H167 Hadees Jaabir رضی اللہ عنہ se marwi hai: 24/64. Haafiz Haithami ne is hadees ke baare mein tehreer kiya hai: "*Isko Ahmad رحمۃ اللہ علیہ ne riwayat kiya hai aur uske riwayat karne waale (sahih) ke raawiyo'n se hain*". (Majma' az-zawaaid: 8/4; Fath-ul-Baari: V6 P173) •

Daleel:

Imam Bukhari رحمۃ اللہ علیہ ne Hazrat Abdullah bin Umar رضی اللہ عنہ se riwayat naql ki hai:

أَنَّ عُمَرَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ اِنْطَلَقَ فِي رَهْطٍ❷ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ ﷺ مَعَ النَّبِيِّ ﷺ قِبَلَ ابْنِ صَيَّادٍ حَتّٰى وَجَدُوهُ يَلْعَبُ مَعَ الْغِلْمَانِ عِنْدَ أُطُمِ بَنِي مَغَالَةَ ، وَقَدْ قَارَبَ يَوْمَئِذٍ ابْنُ صَيَّادٍ يَحْتَلِمُ . فَلَمْ يَشْعُرْ بِشَيْءٍ حَتَّى ضَرَبَ النَّبِيُّ ا ﷺ ظَهْرَهُ بِيَدِهِ ، ثُمَّ قَالَ النَّبِيُّ ﷺ : أَتَشْهَدُ أَنِّي رَسُولُ اللهِ ؟ ﷺ فَنَظَرَ إِلَيْهِ ابْنُ صَيَّادٍ، فَقَالَ : أَشْهَدُ أَنَّكَ رَسُوْلُ الْأُمِّيِّينَ.

Yaqinan Umar رضی اللہ عنہ dus (10) aadmiyo'n se kam afraad ki ek (1) jamaat mein Nabi ﷺ ke hamraah Ibne Saiyyaad ke paas tashreef le gae, aur usko (ansaar ke qabila) bani maghaala ki buland imaarato'n ke qareeb baccho'n ke paas khel mein mashghool paaya aur tab Ibne Saiyyaad zamana-e-bulooghat ke qareeb pohonch chuka tha❸. Nabi-e-Kareem ﷺ ke uske pusht par haath maarne se pehle usko kisi bhi cheez ka ehsaas na hua, phir Nabi ﷺ ne usko kaha: "*Kya tu gawaahi deta hai ke yaqinan main Allah Ta'ala ka rasool hoo'n?*" Usne Aap ﷺ ki taraf dekha aur phir kaha: "*Main gawaahi deta hoo'n ke yaqinan aap an-padho'n ke rasool hain*". (Sahih Bukhari: H3055)

❷ • 'رَهْطٍ' Ye lafz dus (10) se kam aadmiyo'n ki jamat ke liye bola jaata hai. (An Nihaaiya Fee Ghareeb al-Hadees wal Asar: Maaddah 'رَهْطٍ': V2 P283) •

❸ • Lekin us waqt tak wo na-baaligh tha •

Riwayat Ke Baab Ka Unwaan:

Imam Bukhari رحمۃ اللہ علیہ ne is hadees ke baab ka unwaan you'n rakha hai: ‘كَيْفَ يُعْرَضُ الْإِسْلَامُ عَلَى الصَّبِيِّ؟’ ‘Bacche par islam kaise pesh kiya jaaega?’ (Sahih Bukhari: V6 P171)

Sharh Hadees:

Haafiz Ibne Hajar رحمۃ اللہ علیہ ne hadees ki unwaan baab se munaasibat bayan karte hue likha hai: “*Ibne Saiyyaad ne Nabi ﷺ ke farman: ‘Kya tu is baat ki gawaahi deta hai ke yaqinan main Allah Ta'ala ka rasool hoo'n?’ se bacche par islam pesh karne ki sharai haqiqat saabit hoti hai. Kyounke tab wo na-baaligh tha aur yehi baat daawat par dalaalat-kanaa'n hai aur bacche ke islam ke qaabil-e-etebaar hone ka suboot bhi is baat se milta hai, kyounke agar wo iqraar (islam) karta to qaabil-e-qubool hota aur yehi us par islam pesh karne ka maqsood tha*”. (Fath-ul-Baari: V6 P172)

Allama Aeni رحمۃ اللہ علیہ ne is baare mein tehreer kiya hai: “*Hadees ki unwaan baab se mutaabaqat*[1] *Aap ﷺ ke irshad-e-giraami* ‘اَتَشْهَدُ اَنِّیْ رَسُوْلُ اللّٰهِ؟’ *ki wajah se hai, kyounke in alfaaz ke saath Aap ﷺ ne bacche par islam pesh kiya, alaawa-azee'n*[2] *isse ye baat bhi maaloom hoti hai ke agar bacche ka islam durust (qaabil-e-etebaar) na hota to Nabi ﷺ Ibne Saiyyaad ko, jo ke us waqt na-baaligh tha, daawat-e-islam na dete*”. (Umdatul Qaari: V8 P169; Fath-ul-Baari: V8 P174)

Is mauqa par ahle islam se umooman, aur ahle ilm-o-fikr se khusoosan ghair-muslim baccho'n ko daawat-e-islam dene ka ehtemaam karne ki mukarrar[3] aur pur-zor appeal ki jaati hai.

[1] T: (مُطابَقَت) Yaksaaniyat, muwaafaqat, baraabari, mushaabahat [RKT]
[2] T: (علاوَہ اَزیں) Iske alaawa [RSB]
[3] T: (مُکَرَّر) Baar baar, takraar ke saath [RKT]

⑤ Chachere Na-baaligh Bhai Ko Awaamir-o-Nawaahi Ke Ehteraam Ka Hukm-e-Nabawi ﷺ

Hamare Nabi-e-Kareem ﷺ ke chachere bhai aap ke hamraah sawaari par the aur tab wo sinn-e-bulooghat ko na pohonche the. Aap ﷺ ne unko hukm diya ke wo hudood-e-Ilaahiya ka ehteraam kare'n, huqooqullah ki hifaazat kare'n, Allah Ta'ala ke awaamir[1] ko baja-laae'n[2] aur nawaahi[3] se ijtinaab kare'n, Allah Ta'ala ke siwa na kisi se sawaal kare'n aur naahi madad talab kare'n.

Daleel:

Imam Ahmad aur Tirmizi رحمهما الله ne Hazrat Ibne Abbas رضي الله عنهما se riwayat naql ki hai ke unho'n ne bayan kiya:

كُنْتُ خَلْفَ النَّبِيِّ ﷺ يَوْماً ، فَقَالَ : يَا غُلَامُ ! إِنِّي مُعَلِّمُكَ كَلِمَاتٍ : احْفَظِ اللّٰهَ يَحْفَظْكَ . احْفَظِ اللّٰهَ تَجِدْهُ تُجَاهَكَ ، إِذَا سَأَلْتَ فَسْأَلِ اللّٰهَ ، وَإِذَا اسْتَعَنْتَ فَاسْتَعِنْ بِاللّٰهِ . وَاعْلَمْ أَنَّ الْأُمَّةَ لَوِ اجْتَمَعَتْ عَلٰى أَن يَنْفَعُوْكَ بِشَيْءٍ لَمْ يَنْفَعُوكَ إِلَّا بِشَيْءٍ قَدْ كَتَبَهُ اللّٰهُ لَكَ . وَإِنِ اجْتَمَعُوْا عَلٰى أَنْ يَضُرُّوكَ بِشَيْءٍ لَمْ يَضُرُّوكَ إِلَّا بِشَيْءٍ قَدْ كَتَبَهُ اللّٰهُ عَلَيْكَ . رُفِعَتِ الْأَقْلَامُ وَجَفَّتِ الصُّحُفُ.

Ek (1) din main (sawaari par) Nabi ﷺ ke peeche tha, Aap ﷺ ne farmaya: *"Aye chote ladke! Yaqinan main tujhe kuch baate'n sikhla raha hoo'n. Allah Ta'ala ki hifaazat karo wo teri hifaazat karega. Tu Allah Ta'ala ki hifaazat kart u usko apne roo-ba-roo paaega. Tu jab sawaal kare to Allah Ta'ala (hi) se sawaal kar aur jab madad talab kar, to Allah Ta'ala (hi) se madad maano aur (is haqiqat ko) jaan lo (yaane acchi tarah zehen-nasheen karlo) ke agar saari ummat tujhe kuch nafa pohonchane ke liye jama ho jaae to tujhe wo nafa hi pohonchega jo Allah Ta'ala ne tere liye tehreer kar diya hua hai. Aur agar tamaam ummat tujhe kuch nuqsaan pohonchane ke liye muttahid ho jaae to tujhe utni zarar[4] hi pohoncha sakenge jo Allah Ta'ala ne tere liye likhdi hai. Qalmo'n ko utha liya gaya hai aur sahife khushk ho chuke hain"*. (Musnad Ahmad: V4 P233 H2669; Jaame Tirmizi: V7 P185-186 H2635. Aur alfaaz-e-hadees Jaame Tirmizi ke hain. Imam Tirmizi رحمه الله ne is

[1] T: (اَوامِر) Ahkaam-e-Ilaahi, wo baate'n jin ke karne ka shariyat mein hukum diya gaya hai [RKT]
[2] T: (بجا لانا) (Kisi hukm waghaera ki) taameel karna, anjaam dena, adaa karna [RKT]
[3] T: (نَواہی) Wo umoor jin ke karne se shariyat ne manaa kiya hai [RKT]
[4] T: (ضَرر) Nuqsaan, dukh, dard, ranj, takleef [RKT]

hadees ko ‘Hasan Sahih’ qaraar diya hai. [Eezan: V7 P186]. Shaikh Ahmad Shakir ﷺ ne iski ‘Isnaad ko sahih’ kaha hai. [Haamish al-Musnad: V4 P233]. Aur Shaikh Albani ﷺ ne is hadees ko ‘Sahih’ qaraar diya hai. [Sahih Sunan Tirmizi: V2 P309])

Sharh Hadees:

Is hadees shareef mein ye baat waazeh taur par bayan ki gai hai ke Nabi-e-Kareem ﷺ ne apne chachere bhai ko ‘احْفَظِ اللّٰهَ’ yaan ‘Allah Ta'ala ki hifaaza ka’ hukm farmaya. ❶

❶ • Yaane jin baato’n ke karne ka hukm diya hai unhe’n baja laaya jaae aur jin aamaal-o-afaal se mana kiya hai unse doori ikhtiyaar ki jaae •

Hamare Nabi-e-Kareem ﷺ ne apne amm-zaad[1] ko is baat ka hukm bhi diya ke wo Allah Ta'ala ke siwa kisi aur ke saamne na dast-e-sawaal daraaz kare[2] aur naahi madad talab kare.

Jab Aap ﷺ Hazrat Abdullah bin Abbas ؓ ko in sab baato’n ka hukm farma rahe the tab wo ‘غُلَام’ yaane chote ladke the. Aap ﷺ ne unse apne khitaab ki ibtida ‘يَا غُلَامُ’ ke alfaaz-e-mubaaraka se farmaai. Jisse muraad ‘aye chote ladke’ hai.

Mulla Ali Qaari ﷺ ne bayan kiya hai: ‘وَالْمُرَادُ بِالْغُلَامِ هُنَا الْوَلَدُ الصَّغِيْرُ لَا الْمَمْلُوْك’ ‘*Is muqaam par ‘ghulaam’ se muraad chota ladka hai, mamlook[3] nahi*’. (Mirqaat al-Mafateeh: V9 P162)

Nabi-e-Kareem ﷺ ki ittiba ka daawa karne waalo’n ki zimmedaari hai ke wo bhi apne gard-o-pesh[4] baccho’n ko unhi baato’n ka hukm de’n jin baato’n ka hukm Aap ﷺ ne apne kamsin amm-zaad ko diya.

Aye hamare Rabb! Hame’n is sunnat-e-mubaaraka par amal ki taufeeq se mehroom na rakhna. Aameen ya Zal Jalaal wal Ikraam.

---

[1] T: (عَمّ زادَہ) Chacha ka beta [RKT]
[2] T: (دست سوال دراز کرنا) Bheek maangna, maangna, madad talab karna [RSB]
[3] T: Khaadim, naukar [RKT]
[4] T: (گِرْد و پیش) Atraaf mein, ird-gird, chaaro'n taraf [RKT]

⑥ Baccho'n Ko Namaz Ka Hukm Dena

Baccho'n ko neki ka hukm dene ki ek (1) daleel ye hai ke hamare Nabi-e-Kareem ﷺ ne ahle islam ko saat (7) saal ke baccho'n ko hukm-e-namaz dene aur dus (10) saal ke baccho'n ko tark-e-namaz ki soorat men maarne ka hukm diya hai.

Do (2) Daleele'n:

Is baare mein do (2) hadeese'n zel mein pesh ki ja rahi hain:

① Hazraat-e-Aimma Abu Dawood, Tirmizi, aur Haakim رحمۃ اللہ علیہم ne Hazrat Sabrah رضی اللہ عنہ se riwayat naql ki hai ke unho'n ne byan kiya ke Rasool Allah ﷺ ne irshad farmaya:

مُرُوْا الْصَّبِيَّ بِالْصَّلَاةِ اِذَا بَلَغَ سَبْعَ سِنِيْنَ ، وَاِذَا بَلَغَ عَشَرَ سِنِيْنَ فَاضْرِبُوْهُ عَلَيْهَا.

Jab baccha saat (7) saal ka ho jaae to usko namaz ka hukm do (2) aur jab wo dus (10) saal ki umr ko pohonch jaae to namaz (chodne) par uski pitaai karo. (Abu Dawood: V2 P114 H490; Jaame Tirmizi: H405 V2 P369-370; Mustadrak Alaa Sahihain: V1 P258. Matan mein darj-shuda alfaaz Sunan Abu Dawood ke hain) ❶

❶ • Imam Tirmizi رحمۃ اللہ علیہ ne is hadees ko 'Hasan Sahih' qaraar diya hai. (Jaame Tirmizi: V2 P370) Haafiz Munziri رحمۃ اللہ علیہ ne is baare mein Imam Tirmizi رحمۃ اللہ علیہ se muwaafaqat ki hai. (Mulaahaza ho Mukhtasar Abu Dawood: V1 P270), Imam Haakim رحمۃ اللہ علیہ se isko 'Sahih Muslim ki shart par Sahih' kaha hai. (Mustadrak Alaa Sahihain: V1 P258) Haafiz Zahbi رحمۃ اللہ علیہ ne unse muwaafaqat ki hai. (At-Talkhees: V1 P258) Shaikh Albani رحمۃ اللہ علیہ ne isko 'Sahih Hasan' qaraar diya hai. Mulaahaza ho Abu Dawood: V1 P97. Neez mulaahaza ho: Tohfa al-Ahwazi: V2 P370 •

② Hazraat Aimma Ahmad, Abu Dawood, Daraqutni, aur Baghwi رحمۃ اللہ علیہم ne Hazrat Abdullah bin Amr رضی اللہ عنہ se riwayat naql ki hai ke unho'n ne bayan kiya ke Rasool Allah ﷺ ne irshad farmaya:

مُرُوْرا اَوْلَادَكُمْ بِالْصَّلَاةِ، وَهُمْ اَبْنَاءُ سَبْعِ سِنِيْنَ ، وَاضْرِبُوْهُمْ عَلَيْهَا وَهُمْ اَبْنَاءُ عَشْرِ سِنِيْنَ ، وَفَرِّقُوْا بَيْنَهُمْ فِيْ الْمَضَاجِعِ.

Apni aulaad ko saat saal ki umr mein namaz ka hukm do aur dus (10) saal ki umr mein namaz tark karne par unhe'n maaro aur 'us umr mein' unke bistar juda-juda kar do. (Al Musnad: H6756 V1 P369 [Mauassasa ar-Risaalah]; Sunan Abu Dawood: V2 P114-115 H491; Sunan Daraqutni: V1 P230 H2; Sharh as-Sunnah: V2 P406 H505. Matan mein alfaaz-e-hadees Sunan Abu Dawood ke hain. Shaikh Shuaib Arnaout aur unke rufaqa

ne is hadees ki 'Isnaad ko Hasan' qaraar diya hai. [mulaahaza ho: Haamish al-Musnad: V11 P369] Aur Shaikh Albani ﷺ ne isko 'Hasan Sahih' kaha hai. [mulaahaza ho: Sunan Abu Dawood: V1 P97])

Dono Hadeeso'n Ke Mutaalliq Aath (8) Baate'n:

In dono hadeeso'n ke mutaalliq zel mein Allah Ta'ala ki taufeeq se aath (8) baato'n ka zikr kiya ja raha hai:

Mazkoora baala dono hadeeso'n mein Nabi-e-Kareem ﷺ ne baccho'n ke sarparast hazraat ko is baat ka hukm diya hai ke wo bayan-karda tafseel ke mutaabiq unhe'n hukm-e-namaz de'n aur aisa karna un par waajib hai. Is baare mein baaz ulama-e-ummat ke aqwaal zel mein bi-fazl-e-Rabbul Izzat pesh kiye ja rahe hain:

❶ Baccho'n Ko Hukm-e-Namaz Dene Ka Wujoob:

Mazkoora baala dono hadeeso'n mein Nabi-e-Kareem ﷺ ne baccho'n ke sarparast hazraat ko is baat ka hukm diya hai ke wo bayan karda tafseel ke mutaabiq unhe'n hukm-e-namaz de'n aur aisa karna un par waajib hai. Is baare mein baaz ulama-e-ummat ke aqwaal zel mein bi-fazl-e-Rabbul Izzat pesh kiye ja rahe hain:

① Allama Munaawi ﷺ Ka Bayaan:

Allama Munaawi ﷺ ne tehreer kiya hai: Yaane jab tumhari aulaad ki umr saat (7) saal ho jaae, to unhe'n namaz ka hukm do, aur jab wo dus (10) saal ki umr ke ho jaae'n to tark-e-namaz par unki pitaai karo. Ibne Abdus Salaam ﷺ ne kaha (Nabi-e-Kareem ﷺ ke) hukm ke mukhaatib sarparast hazraat hain, bacche nahi. (Faiz-ul-Qadeer Sharh Jaame al-Sagheer: V5 P521 bi-ikhtisaar)

Ahle imaan Aap ﷺ ke is hukm ki taameel ke paaband hain kisi musalman ke liye ye zeba nahi ke wo Aap ﷺ ke hukm ki baja-aawari mein choo'n-chara ya taraddud kare. Allah Azzo Wajal ne farmaya:

وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ وَّلَا مُؤْمِنَةٍ اِذَا قَضَى اللّٰهُ وَرَسُوْلُهٗۤ اَمْرًا اَنْ يَّكُوْنَ لَهُمُ الْخِيَرَةُ مِنْ اَمْرِهِمْ ؕ وَمَنْ يَّعْصِ اللّٰهَ وَرَسُوْلَهٗ فَقَدْ ضَلَّ ضَلٰلًا مُّبِيْنًا ﴿۳۶﴾

Aur Kisi Momin Mard Aur Aurat Ko Allah Ta'ala Aur Rasool ﷺ Ke Farman Ke Baad Apne Kisi Maamla Mein Koi Ikhtiyaar Baaqi Nahi Rehta Aur Jo

Allah Ta'ala Aur Uske Rasool ﷺ Ki Nafarmani Kare Wo Waazeh Gumraahi Mein Pad Gaya. (Surah al-Ahzaab: 36)

② Allama Ibne Qadaama رحمۃ اللہ علیہ Ki Tehreer:

Allama Ibne Qadaama رحمۃ اللہ علیہ ne naql kiya hai: "*Bacche ke wali par waajib hai ke saat saal ki umr mein usko tahaarat aur namaz (ke masaail) ki taaleem de, aur namaz (adaa karne) ka hukm de aur dus (10) saal ki umr mein is (yaane namaz mein kotaahi) par uski pitaai kare*". (Al Mughni: V2 P350; neez mulaahaza ho: Ikleel al-Karaamah Fee Tibbiyaan Maqaasid al-Imaamah li Shaikh Siddiq Hasan Khan al-Qannoji: P224)

③ Imam Nawavi رحمۃ اللہ علیہ Ki Tehreer:

Imam Nawavi رحمۃ اللہ علیہ ne qalamband kiya hai: "*Wali khwah baap ho ya daada, ya qaazi ki taraf se muqarrar-karda sarparast us par waajib hai ke ye (namaz ka) hukm de aur (namaz chodne par dus (10) saal ki umr mein) pitaai kare*".

"*Hamare ulama ne is baat ko waazeh taur par bayan kiya hai. (Allama) Muzani رحمۃ اللہ علیہ ne yehi baat (Imam) Shafai رحمۃ اللہ علیہ se naql ki hai aur is baat ke baaz dalaail darj-e-zel hain: Irshad-e-Baari Ta'ala:*"

وَاْمُرْ اَهْلَكَ بِالصَّلٰوةِ.

Apne Ghar Waalo'n Ko Namaz Ka Hukm Do. (Surah Taa Haa: 132)

قُوْٓا اَنْفُسَكُمْ وَاَهْلِيْكُمْ نَارًا.

Tum Apni Jaano Aur Apne Ghar Waalo'n Ko (jahannam ki) Aag Se Bachaao. (Surah at-Tahreem: 6)

Imam Muslim رحمۃ اللہ علیہ ki riwayat karda hadees shareef: 'وَاِنَّ لِوَلَدِكَ عَلَيْكَ حَقًّا' Yaqinan tere bacche ka tujh par haq hai.

Imam Bukhari aur Imam Muslim رحمۃ اللہ علیہ ki riwayat karda hadees shareef:

كُلُّكُمْ رَاعٍ وَمَسْؤُوْلٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ ، وَالرَّجُلُ رَاعٍ فِيْ اَهْلِهِ وَمَسْؤُوْلٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ.

Tum mein se har ek (1) nigehbaan hai aur usse uski raeeyyat[1] ke baare mein baaz-purs hogi, aadmi apne ghar waalo'n ka nigehbaan hai aur

[1] T: (رَعِيَّت) Wo log jo baadshah ya raja ki sultanat mein aabaad ho'n, riaaya [RKT]

usse uski raeeyyat ke baare mein pooch-gach hogi. (Kitab al-Majmoo: V3 P11)

Imam Nawavi ﷺ ne iske baad tehreer kiya: "*Hamare ulama ne bayan kiya hai ke wali us (bacche) ko ba-jamaat namaz adaa karen, miswaak karne aur deegar deeni aamaal baja-laane ka hukm de aur zina, lawaatat, sharaab, jhoot aur gheebat ki hurmat se aagaah kare*". (Eezan)

④ Shaikh Muhammad Saffaarini ﷺ Ka Bayaan:

Shaikh Muhammad Saffaarini Hambali ﷺ ne qalam-band kiya hai: "*(Kutub-e) Fiqa mein hamare ulama ne is baat ki tasreeh ki hai ke bacche ke wali ki zimmedaari hai ke saath saal ki umr mein usko namaz ka hukm de aur us par ye (bhi) waajib hai ke dus (10) saal ki umr mein namaz (chodne) par uski pitaai kare. Aur wali ki zimme ye waajib waazeh hai, sarparast par ye bhi laazim hai ke jin baato'n ka jaanna zaroori hai uski bacche ko khud taaleem de, ya aise shakhs ka bandobast kare jo usko un baato'n ki taaleem de*". (Ghiza al-Lubaab li-Sharh Manzoomah al-Aadaab: V1 P232)

Allama Shwkaani ﷺ ne hadees number 2 par taaleeq[1] karte hue tehreer kiya hai: "*Ye hadees is baat par dalaalat-kanaa'n hai ke saat (7) saal ki umr ke baccho'n ko namaz ka hukm dena, aur dus (10) saal ke baccho'n ko tark-e-namaz par pitaai karna waajib hai*". (Neel al-Awtaar: V1 P378)

❷ Maao'n Ki Zimmedaari:

Baccho'n ko namaz ka hukm dena sirf baapo'n hi ki zimmedaari nahi, maae'n bhi us zimmedaari mein shareek hain.

Imam Shafai ﷺ ne bayan kiya hai: "*Baapo'n aur maao'n ki zimmedaari hai ke wo apni aulaad ko adab sikhlaae'n, (masaail-e) tahaarat aur namaz ki taaleem de'n aur ba-shuoor hone ke baad (kotaahi ki soorat mein) unki pitaai kare'n*". (Manqool az Sharh as-Sunnah: V2 P407)

Iske baare mein do (2) daleele'n:

Hadees-e-Ibne Umar ﷺ '. . . وَالْمَرْاَةُ رَاعِيَّةٌ' alhadees.

① Is baat par Imam Bukhari aur Imam Muslim ﷺ ki Hazrat Abdullah bin

[1] T (تَعْلِيق) Haashiya, wazaahat, footnote [RKT]

Umar ﷺ ke hawaale se riwayat-karda hadees dalaalat karti hai. Jis mein hai ke: 'وَالْمَرْاَةُ رَاعِيَةٌ عَلٰى اَهْلِ بَيْتِ زَوْجِهَا وَوَلِدِهٖ ، وَهِيَ مَسْؤُوْلَةٌ عَنْهُمْ'

Aur aurat apne shauhar ke ghar aur uski aulaad par nigraan hai aur usse unke mutaalliq baaz-purs hogi. (Muttafiq Alae[1]; Sahih Bukhari: V13 P111 H7138; Sahih Muslim: 3/1459. 20,(1829). Matan mein alfaaz-e-hadees Sahih Bukhari ke hain)

Imam Khattabi رحمہ اللہ ne 'اَلرَّاعِيْ' ke maane bayan karte hue tehreer kiya hai: "*Hifaazat karne waala, amaanatdaar, apni nigraani mein diye hue ashkhaas ko sonpe hue muamalaat ko theek tariqa se sar-anjaam dene ka hukm karne waala, un mein khiyaanat se rokne waala aur unhe'n barbaad karne se baaz rakhne waala*". (Ma-aalim as-Sunan: V3 P2)

Aurat ka shauhar ke ghar aur uski aulaad ke nigehbaan hone ka ek (1) taqaaza ye hai ke wo unhe'n neki ka hukm de aur buraai se roke. ❶ Aur jin baato'n ka aulaad ko hukm dena aurat par waajib hai un mein se ek (1) ahem baat ye bhi hai ke wo unhe'n namaz ka hukm de.

❶ • Tafseel ke liye dekhiye raaqim-us-sutoor ki kitab: 'Mas-ooliyat an-Nisa Fee al-Amr bil Maaroof wa Nahi Anil Munkar: P12-13' •

② Zauja Imran عليہا السلام ka nazr maanna:

Baccho'n ki taaleem-o-tarbiyat aur unhe'n adab sikhlaane ke mutaalliq aurato'n ki zimmedaari par Imran ki biwi عليہا السلام ki nazr bhi dalaalat karti hai. Allah Ta'ala ne irshad farmaya:

اِذْ قَالَتِ امْرَاَتُ عِمْرٰنَ رَبِّ اِنِّيْ نَذَرْتُ لَكَ مَا فِيْ بَطْنِيْ مُحَرَّرًا فَتَقَبَّلْ مِنِّيْ ۚ اِنَّكَ اَنْتَ السَّمِيْعُ الْعَلِيْمُ ﴿٣٥﴾

Jab Imran Ki Biwi Ne Kaha: (Aye) Mere Rabb! Mere Pet Mein Jo Kuch Hai Main Usko Tere Naam Aazaad Karne Ki Nazr Maani Hai❶, Pas Agar Tu Meri Taraf Se Qubool Farma Yaqinan Tu Khoob Sunne Waala Aur Poori Tarah Jaanne Waala Hai. (Surah Aale Imran: 36)

❶ • Yaane teri ibaadatgaah ki khidmat ke liye waqf kiya hai: Mulaahaza ho: Ahsan-ul-Bayaan: P68 •

Agar Imran ki biwi ka bacche ki tarbiyyat-o-taaleem mein hissa aur zimmedaari na hoti to wo bacche ko ibadatgaah ki khidmat ke liye waqf karne ki nazr kaise maan sakti thi?

[1] T: Aisi hadees jise Imam Bukhari aur Imam Muslim رحمہما اللہ dono ne riwayat kiya hai [RSB]

Imam Abu Bakr Jassaas ﷺ ne tafseer-e-aayat mein tehreer kiya hai: "*Ye is baat par dalaalat-kanaa'n hai ke bacche ki taadeeb*[1]*, taaleem, nazr ke zariye waqf karne aur tarbiyyat mein maa ko bhi kuch ikhtiyaar haasil hai. Agar maa ko ye haq hi haasil na hota to Imran ki biwi* ﷺ *nazr na maantee'n*". (Ahkaam al-Quran: V2 P11; Radd al-Mohtaar Alaa Dur al-Mukhtaar: V3 P189)

3 Bacchiyo'n Ko Hukm-e-Namaz:

Namaz ka hukm sirf baccho'n hi ko na diya jaae, balke sarparast hazraat isi baat ka hukm bacchiyo'n ko bhi de'n kyounke hadees mein waarid alfaaz 'الصبي' mein bacchi bhi shaamil hai is baare mein Imam Nawavi ﷺ ne tehreer kiya hai: "*Lafz* 'الصبي' *bacchi ko bhi shaamil hai, (namaz ka hukm dene ke silsile mein) dono mein koi farq nahi aur us baare mein (ulama-e-ummat mein) koi ikhtilaaf nahi*". (Manqool az Aun al-Maabood: V2 P114)

Doosri hadees shareef mein waarid lafz 'اَوْلَادَكُمْ' bhi dono sinfo'n[2] ko shaamil hai. Is baare mein Mulla Ali Qaari ﷺ ne likha hai: lafz-e-'اَوْلَادَكُمْ' muzakkar aur muannas dono ko shaamil hai. (Mirqaat al-Mafateeh: V2 P275)

Jis tarah saat (7) saal ki bacchiyo'n ki tarah namaz ka hukm diya jaaega, isi tarah dus (10) saal ki umr mein tark-e-namaz par unki pitaai ki jaaegi, albatta us silsile mein unke saath narmi, shafqat waale maamle ke mutaalliq islaami aadaab ki mukammal paasdaari ki jaaegi.

4 Baccho'n Ko Hukm-e-Namaz Dene Ki Hikmat:

Choti umr mein baccho'n ko hukm-e-namaz dene ki. Wallahu Ta'ala Aalam. Hikmat ye hai ke wo bachpan hi se namaz se aashna aur uske aadi bin jaae'n, sinn-e-bulooghat ko pohonchne tak namaz unki tabiyat ka hissa ban chuki ho.

Is baare mein Imam Baghwi ﷺ ne qalamband kiya hai: "*Saat (7) saal ki umr mein bacche ko hukm-e-namaz dene ki hikmat ye hai ke wo uska aadi ban jaae*". (Sharah as-Sunnah: V2 P406; Mirqaat al-Mafateeh: V2 P275; Faiz-ul-Qadeer

[1] T: (تادِيْب) Ilm aur adab sikhaana, adab seekhna, akhlaaqi tarbiyat [RKT]
[2] T: Qism, jins [RKT]

Sharah Jaame Sagheer: V5 P521; Aun al-Maabood: V2 P115)

Aur jaisa ke hukama[1] ne bayan kiya hai ke bacche ko kisi baat par lagana aur uska aadi banana nisbatan aasaan hota hai, kyounke sighar-sini[2] mein aam taur par koi aisi aadat us par ghaalib nahi hoti jo matlooba cheez ko maanne ki raah mein rukaawat ho aur naahi kisi baat se uska aam taur par aisa shadeed taalluq hota hai jo hukm-karda baat ki baja-aawari mein haahil ho. (Jawaame al-Aadaab Fee Akhlaaq al-Anjaab li Shaikh Jamaluddin Qasmi: P39)

5 Tadarruj Ka Ehtemaam Karna:

Sarparast hazraat par laazim hai ke baccho'n ko hukm-e-namaz dete hue us tadreebi amal ki paerawi kare'n jiski taraf Aap ﷺ ne is hadees-shareef mein rehnumaai farmai, saat (7) saal ki umr hi mein namaz chodne par baccho'n ki pitaai shuru na kar de'n, aur naahi saat (7) saal ki umr mein namaz ka hukm dene aur dus (10) saal ki umr mein tark-e-namaz par pitaai karne mein kotaahi kare'n. Is silsile mein Aap ﷺ ke irshad-e-giraami ki min-o-an[3] paabandi kare'n, hamari aur hamari aulaado'n ki khair aur bhalaai sirf Nabi-e-Kareem ﷺ ki mukammal ittiba mein hai, ke unki hamari jaano'n aur hamari aulaado'n ke saath shafqat aur hamdardi, hamari apni jaano'n aur aulaado'n ke saath khairkhwahi se bhi ziyaada hai.

اَلنَّبِيُّ اَوْلٰى بِالْمُؤْمِنِيْنَ مِنْ اَنْفُسِهِمْ.

Nabi ﷺ Momino Ke Saath Unki Jaano Se Ziyaada Qareeb Hain. (Surah al-Ahzaab: 6)

Aur hamari aur hamari aulaado'n ki halaakat, tabaahi, aur barbaadi unki nafarmaani aur hukm-udooli[4] mein hai. Aap ﷺ ne farmaya:

قَدْ تَرَكْتُكُمْ عَلَى الْبَيْضَاءِ لَيْلُهَا كَنَهَارِهَا لَا يَزِيْغُ عَنْهَا بَعْدِيْ اِلَّا هَالِكٌ.

Main tumhe'n raushan (deen) par chod kar ja raha hoo'n, jiski raat (raushni aur wuzooh[5] mein) din ki tarah hai, usse mere baad halaak

[1] T: Saahib-e-hikmat, daanishwar [RKT]
[2] T: (صِغَر سِنی) Choti umr, kam-sini, bachpan [RKT]
[3] T: (مِن و عَن) Harf-ba-harf, mufassal, hoo-ba-hoo [RKT]
[4] T: (حُکم عُدُولی) Hukm se roo-gardaani, naafarmaani, kisi hukm ko maanne se inkaar karna [RKT]
[5] T: (وُضُوح) Raushan ya waazeh hone ki haalat ya kaifiyat, raushni, wazaahat, waazeh [RKT]

hone waala hi inhiraaf[1] karega. (Sahih Sunan Ibne Majah: V1 P14 H41. Shaikh Albani ﷺ ne isko 'Sahih' qaraar diya hai)

6 Pitaai Mein Etedaal:

Baccho'n ko dus (10) saal ki umr mein namaz chodne par maarne ke maane ye nahi ke unki chamdi utaardi jaae, ya maar-maar kar unko adh-muwa[2] kar diya jaae, balke is mein raah-e-etedaal ikhtiyaar ki jaae. Is silsile mein Shaikh Uqaili ﷺ ne tehreer kiya hai: "*Pitaai se muraad aisa maarna hai ke (baccha) zakhmi na ho aur maarte hue chehre ko bachaya jaae*". (Aun al-Maabood: V2 P114)

Ulama-e-ihtisaab ne apni kitaabo'n mein chand aise aadaab ka zikr kiya hai jin ki maarte waqt baccho'n ke muallimeen ko paabandi karni chaahiye. Sarparast hazraat ko bhi in aadaab ko pesh-e-nazar rakhna chaahiye. Misaal ke taur par Shaikh Ibn al-Ikhwa ne tehreer kiya hai: "*Bacche ko aisi chadi se na maare ke haddi tod de, aur naahi is qadar narm-o-naazuk ho ke bacche ko dard ka bhi ehsaas na ho, balke chadi darmiyani qism ki ho, koolho'n, raano'n aur paao'n ke nichle hisse mein maare kyounke un jagho'n par maarne se bimaari ya zakhm ka andesha nahi hota*". (Ma-aalim al-Qurbah Fee Ahkaam al Hisbah: P261 (ikhtisaar ke saath); neez mulaahaza ho Nihaaya ar-Rutba Fee Talab al-Hisbah li Shaikh Abdur Rahman bin Nasr al-Sheezri: P104; Bazl an-Nasaaih Feema Alaa as-Sultan wa Oolaat al-Umoor wa Saair ar-Raiyah li Shaikh Muhammad bin Ahmad al-Maqdisi: P349)

7 Hukm-e-namaz Na Dene Waale Sarparast Ko Saza:

Baaz ulama-e-ummat ne is baat ki saraahat ki hai ke jo sarparast Hazraat Aap ﷺ ke farmudaat[3] ke mutaabiq baccho'n ko namaz ka hukm na de'n. Unhe'n islami hukumat ki taraf se shadeed saza di jaae. Shaikh-ul-Islam Ibne Taimiya ﷺ ne is baare mein tehreer kiya hai: "*Har bade ki zimmedaari hai ke apne maatahat tamaam afraad ko namaz ka hukm de, hatta ke na-baaligh baccho'n ko bhi*". Nabi ﷺ ne irshad farmaya: "*Saat (7) saal ki umr mein namaz ka hukm do (2), dus (10) saal ki umr mein us (ke chodne) par maaro aur unke bistar alag-alag kar do*".

---

[1] T: (اِنْحِراف) Naafarmaani, mukhaalifat, inkaar [RKT]
[2] T: (اَدْھ مُوْا) Neem murda, wo jaandaar jo mar raha ho lekin uski kuch jaan baaqi ho [RSB]
[3] T: (فَرْمُودات) Farmaaya hua, irshaad, hukm [FL]

"*Jiske paas choti umr ka ghulaam, yateem, ya ladka ho, aur wo usko namaz ka hukm na de to usko shadeed saza di jaaegi, kyounke usne Allah Ta'ala aur uske Rasool ﷺ ki nafarmani ki hai*". (Majma' al-Fatawa: V22 P50-51)

❽ Baccho'n Ko Deegar Nek Aamaal Ka Hukm Dena:

Hazraat Ulama ne mazkoora-baala dono hadeeso'n se ye baat bhi akhaz ki hai ke musalmano ki zimmedaari hai ke wo apne baccho'n ko saat (7) saal ki umr mein deegar acche kaamo'n ka bhi hukm de'n taake wo un aamaal se aashna ho jaao, unki baja-aawari[1] unka tabiyat ka hissa ban jaae aur baaligh hone ke baad unka karna aasaan aur sahl[2] ho jaae. Imam Raafi رحمۃ اللہ علیہ ne is baare mein bayan kiya hai ke aimma ne farmaya: "*Baapo'n aur maao'n par laazim hai ke wo apne baccho'n ko saat (7) saal ki umr ko pohonchne ke baad tahaarat, namaz, aur shariyat ke deegar umoor ki taaleem dena shuru kar de'n aur dus (10) saal ki umr ko pohonchne ke baad un aamaal mein kotaahi par unki pitaai kare'n*". (Al Majmoo': V3 P11)

⑦ Mehmaan bacche ki namaz ke mutaalliq ehtemaam-e-Mustafawi ﷺ

Hazrat Abdullah bin Abbas رضی اللہ عنہ apni khala mohtarma Umm al-Momineen Hazrat Maimoona رضی اللہ عنہا ke yahan raat basar karne ke liye aate hain aur tab wo bacche the. Hamare Nabi-e-Kareem ﷺ qadre taakheer se raat ko ghar tashreef laae to Ibne Abbas رضی اللہ عنہ let chuke the. Aap ﷺ ne aate hi unke namaz adaa karne ke mutaalliq istifsaar[3] farmaya.

Daleel:

Imam Abu Dawood رحمۃ اللہ علیہ ne Hazrat Ibne Abbas رضی اللہ عنہ se riwayat naql ki hai ke unho'n ne bayan kiya ke:

بِتُّ عِنْدَ خَالَتِيْ مَيْمُوْنَةَ ، فَجَاءَ رَسُوْلُ اللّٰهِ ﷺ بَعْدَ مَا اَمْسَى ، فَقَالَ: اَصَلَّى الْغُلَامُ؟ قَالُوْا نَعَمْ.

Maine apni khala Maimoona رضی اللہ عنہا ke yahan raat guzaari. Rasool Allah ﷺ raat ko taakheer se tashreef laae. To farmaya: "*Kya chote ladke ne*

[1] T: Farmabardaari aur taameel-e-hukm [RSB]
[2] T: (سَہْل) Sahoolat, bila-diqqat, ba-aasaani, simple, effortless [RKT]
[3] T: (اِسْتِفْسار) Dariyaaft, pooch-gach, poochna, sawaal karna [RKT]

namaz padh li hai?" Unho'n ne kaha: "*Ji haa'n*". (Sunan Abu Dawood: V4 P164 H1353. Haafiz Munziri ﷺ ne is hadees se sukoot ikhtiyaar kiya. Mulaahaza ho Mukhtasar Sunan Abu Dawood: V2 P104. Aur Shaikh Albani ﷺ ne usko 'Sahih' qaraar diya hai. Mulaahaza Sahih Sunan Abu Dawood: V1 P253)

Hadees Shareef Se Maaloom Hone Waali Baate'n:

Is hadees shareef se maaloom hone waali baato'n mein se do (2) darj-e-zel hain:

1 Bacche Ki Namaz Ke Mutaalliq Shadeed Ehtemaam:

Aap ﷺ ne ghar tashreef laate hi daryaaft farmaya: 'اَصَلَّى الْغُلَامُ؟' "*Kya bacche ne namaz padhli hai?*" Aur 'الْغُلَامُ' ka lafz jaisa ke Haafiz Ibne Hajar ﷺ ne tehreer kiya hai. Bacche par wilaadat se lekar sinn-e-bulooghat ko pohonchne tak ke zamane ke dauraan bola jaata hai. (Fath-ul-Baari: V9 P521; Umdatul Qaari: V21 P29)

2 Mehmaan Bacche Ki Namaz Ka Ehtemaam:

Hazrat Ibne Abbas ﷺ ka apni khaala mohtarma aur Nabi-e-Kareem ﷺ ke yahan ba-haisiyat zaair[1] aana, Aap ﷺ ke unki namaz ke mutaalliq ehtemaam mein hail na ho saka.

Lekin muqaam-e-afsos hai ke bahut se muslim gharano'n ka maamla iske bilkul bar-aks ho chuka hai. Kitne bacche aise hain ke unke baap ya maae'n ya dono hi unki namazo'n ka shiddat se ehtemaam karte hain, unhe'n deen ki raah par chalaane, aur buraai ke kaamo'n se bachaane aur rokne ke liye apni tawanaiyaa'n aur salahiyate'n sarf karte hain, lekin joohi yehi bacche apni Khaala, Maamu, Naani, ya Phoophi, Chacha Aur Daadi ke ghar (tashreef farma) hue unki (haisiyat) yaksar badal gai. Unhe'n neki ka hukm dena pyaar aur mohabbat ke jazbaat ke manaafi thehra aur unhe'n buraai se rokna unki dil-shikni[2] ka sabab aur aadaab-e-ziyaafat se mutasaadim[3] qaraar paaya. 'ولا حول ولا قوة إلا بالله العلي العظيم'

[1] T: (زَائِر) Ziyaarat karne waala, ziyaarat ko jaane waala [RKT]
[2] T: (دِلْ شِکَنی) Dil todna, maayoos karna, ranjeeda karna [RKT]
[3] T: (مُتَصادِم) Ghair-muwaafiq, takra jaane waala [RKT]

Kitab-o-sunnat ki mubaarak aur muqaddas majaalis mein parwaan chadhne waale baccho'n ko dekhne aur sunne ke liye mezbaan aizza-o-aqaarib ki taraf se wo kuch mohiyya kiya gaya ke Rasool-e-Kareem ﷺ ne usko duniya hi mein insani soorate'n maskh ho kar bandar aur khinzeer ki shaklo'n mein tabdeel hone aur zameen mein dhasaae jaane ka ek (1) sabab qaraar diya. Ba-jamaat namaz-e-fajr adaa karne waale baccho'n ko (mehmaan-nawaazi) ke zaalimana aur pur-fareb shaitaani heela ki aad mein khuli chutti di gai ke wo jab chaahe'n nahoosat-zada bistaro'n se uthe'n aur namaz-e-fajr ke unwaan se do-chaar (2-4) takkare'n maar le'n aur agar wo ye bhi na kare'n to koi baaz-purs[1] nahi. Kyounke wo (mehmaan) hone ki wajah se ihtisaab se buland-o-baala hain. Isi tarah jo kuch banana ke liye baapo'n ya maao'n, ya dono ne mahino'n balke saalo'n ki mehnat ki usko dino'n mein barbaad kar diya jaata hai.

اِنَّا لِلّٰهِ وَ اِنَّا اِلَيْهِ رَاجِعُوْنَ.

Khalaae'n, maamu, naaniya'n, phoophiyaa'n, chache, daadiya'n aur deegar aizza-o-aqaarib apne yahan aane waale rishtedaar baccho'n ke baare mein apne rawaiyya par nazar-e-saani kare'n, wo is baat se dar jaaenge ke un baccho'n ko be-muhaar[2] chone par Jabbar-o-Qahhar Rabb ka un par duniya hi mein azaab naazil na ho jaae. Mehman baccho'n ke saath wohi tarz-e-amal ikhtiyaar kare'n jo ham sab ke peshwa aur muqtada Hazrat Muhammad ﷺ ne Hazrat Ibne Abbas رضی اللہ عنہ ke saath ikhtiyaar farmaya. Unhi ki seerat-e-taiyyaba hamare liye behtareen uswa aur namoona hai. AAWAJ ne farmaya:

لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِيْ رَسُوْلِ اللّٰهِ اُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِّمَنْ كَانَ يَرْجُوا اللّٰهَ وَالْيَوْمَ الْاٰخِرَ وَذَكَرَ اللّٰهَ كَثِيْرًا ﴿٢١﴾

Yaqinan Tumhare Liye Rasool Allah ﷺ Mein Umda Namoona Hai Har Us Shakhs Ke Liye Jo Allah Ta'ala (ki mulaqaat) Aur Qiyamat Ke Din Ki Ummeed Rakhta Hai Aur Allah Ta'ala Ka Ba-Kasrat Zikr Karta Hai. (Al-Ahzaab: 21)

[1] T: (باز پُرس) Muhaasaba, pooch-gach [RKT]
[2] T: (بے مُہار) Aazaad, be-lagaam [RKT]

⑧ Baccho'n Ko Hukm-e-Namaz Dene Ke Mutaalliq Salaf Ka Ehtemaam

Chand Shawaahid: Salaf-o-saaliheen ne baccho'n ko hukm-e-namaz dene ke farmaan-e-Nabawi ﷺ ki ehmiyat ka khud idraak[1] kiya, aur uski jhaalk unke aqwaal-o-aamaal mein numayaa'n nazar aati hai. Isi baat ke mutaalliq chand shawaahid zel mein Allah Ta'ala ki taufeeq se pesh kiye ja rahe hain:

1 Ibne Masood رضی اللہ عنہ Ka Qaul:

Imam Abdul Razzaq aur Imam Ibne Shaiba رحمۃ اللہ علیہم ne Abdullah bin Masood رضی اللہ عنہ se riwayat bayan ki hai ke unho'n ne farmaya:

حَافِظُوْا عَلٰى اَبْنَائِكُمْ فِيْ الْصَّلَاةِ.

Namazo'n ke mutaalliq baccho'n ki hifaazat karo. (Musannaf Abdur Razzaq: V4 P154 H7299; Musannaf Ibne Abi Shaiba: V1 P348. Matan mein alfaaz Musannaf Abdur Razzaq se naql kiye gae hain)

Aur isse muraad ye hai ke baccho'n ko waqt-e-namaz se aagaah karne ka shadeed ehtemaam karo, taake wo namaz qaayam karne waale aur namaz ke aadi ho jaae'n. (Mausooah Fiqa Abdullah bin Masood: P346)

2 Ibne Abbas رضی اللہ عنہ Ki Talqeen:

Imam Abdur Razzaq aur Imam Ibne Abi Shaiba رحمۃ اللہ علیہم ne Hazrat Ibne Abbas رضی اللہ عنہ ki baandi Umme Yaseen علیہا السلام se riwayat naql ki hai ke Hazrat Ibne Abbas رضی اللہ عنہ farmaya karte the:

اَيْقِظُوْا الْصَّبِيَّ يُصَلِّيْ وَلَوْ بِسَجْدَةٍ.

Bacche ko namaz ke liye bedaar karo aur khwah wo sirf ek (1) sajda hi kar le. (Musannaf Abdur Razzaq: V4 P 154 H7298; Musannaf Ibne Abi Shaiba: V1 P347 Matan mein alfaaz Musannaf Abdur Razzaq ke hain)

3 Urwah رحمۃ اللہ علیہ Ka Tarz-e-amal:

Imam Abdur Razzaq ne Hisham bin Urwa رحمۃ اللہ علیہم se riwayat naql ki hai ke unho'n ne kaha:

[1] T: (اِدْراک) Khayal, tasawwur, salaahiyat, samajh-boojh [RKT]

كَانَ يَأْمُرُ الْصِّبْيَانَ بِالْصَّلَاةِ اِذَا عَقَلُوْهَا ، وَالْصِّيَامِ اِذَا اَطَاقُوْهُ.

Jab bacche sinn-e-shuoor[1] ko pohonchte to mere waalid unhe'n namaz ka hukm dete aur jab un mein roza rakhne ki taaqat hoti to unhe'n roza rakhne ka hukm dete. (Musannaf Abdur Razzaq: V4 P153 H7293)

4 Taaleem Namaz Ke Mutaalliq Ibne Umar ؓ Ka Qaul:

Baccho'n ko namaz ka hukm dene ki ehmiyat ke pesh-e-nazar salaf-o-saaliheen masaail-e-namaz ki taaleem ka silsila bahut pehle shuru karne ki talqeen karte. Imam Ibne Abi Shaiba ؒ ne Hazrat Ibne Umar ؓ se riwayat naql ki hai ke unho'n ne farmaya:

يُعَلَّخُ الْصَّبِيُّ الْصَّلَاةَ اِذَا عَرَفَ يَمِيْنَهُ مِنْ شِمَالِهِ.

Jab baccha daae'n aur baae'n mein farq kar le to usko namaz sikhlaai jaae. (Musannaf Ibne Abi Shaiba: V1 P347)

5 Ibne Sireen ؒ Ka Qaul:

Imam Ibne Abi Shaiba ؒ Ibne Sireen ؒ se riwayat naql ki hai ke unho'n ne kaha:

يُعَلَّمُ الْصَّبِيُّ الْصَّلَاةَ اِذَا عَرَفَ يَمِيْنَهُ مِنْ شِمَالِهِ.

Jab baccha daae'n aur baae'n mein tameez karne ke qaabil ho jaae to usko namaz sikhlaai jaae. (Musannaf Ibne Abi Shaiba: V1 P348)

6 Salaf Ke Tarz-e-amal Ke Mutaalliq Ibrahim Nakhai ؒ Ka Bayan

Imam Ibne Abi Shaiba ؒ ne Ibrahim Nakhai ؒ se riwayat naql ki hai ke unho'n ne bayan kiya:

كَانُوْا يُعَلِّمُوْنَ الْصِّبْيَانَ الْصَّلَاةَ اِذَا اَثْغَرُوْا.

Jab baccho'n ke doodh ke daant girte to wo unhe'n namaz ki taaleem dena shuru kar dete. (Musannaf Ibne Abi Shaiba: V1 P347, neez mulaahaza ho Musannaf Abdur Razzaq: V4 P154 H7296)

[1] T: (سِنِّ شُعُور) Hosh sambhaalne ki umr, ibtida-e-umr, ladakpan [RKT]

❼ Salaf Ke Rawaiyya Ke Baare Mein Ibne Aseer ؒ Ka Qaul:

Us silsile mein Allama Ibne Aseer ؒ ne qalamband kiya hai:

كَانُوْا يُحِبُّوْنَ اَنْ يُعَلِّمُوْا الْصَّبِيَّ الْصَّلَاةَ اِذَا اَثْغَرَ.

Wo is baat ko pasand karte the ke bachpan ke daant girne ke waqt se bacche ko namaz sikhlaane ki ibtida ki jaae. (An Nihaaya fee Ghareeb al-Hadees wal Asar Maaddah ثغر V1 P213)

Allahu Akbar! Salaf-o-saaliheen baccho'n ko hukm-e-namaz dene ke farmaan-e-Mustafawi ﷺ par theek-theek amal-paera hone ka kis qadar shadeed ehtemaam karte. Mashriq-o-maghrib ke musalmano ko chaahiye ke wo bhi Nabi-e-Kareem ﷺ ke irshad-e-giraami ki taameel ke liye salaf-o-saaliheen ki tarah apne baccho'n ko masaail-e-namaz ki taaleem de'n aur unhe'n namaz ka hukm de'n. Ummat ke pichle logo'n ki islaah inhi baato'n se hogi jin se ummat ke pehle logo'n ki hui.

⑨ Sahaba ؓ Ka Baccho'n Ko Roze Ka Hukm Dena

Baccho'n ke neki ka hukmd ene ke dalaail-o-shawaahid mein se ek (1) ye hai ke Nabi-e-Kareem ﷺ ke zamana-e-mubaarak mein Hazraat-e-Sahaba ؓ apne baccho'n ko roza rakhne ka hukm dete.

Daleel:

Imam Bukhari aur Imam Muslim ؒ ne Hazrat Rabee bint Muawwaz bin Afra ؓ se riwayat naql ki hai ke unho'n ne bayan kiya:

أَرْسَلَ رَسُوْلُ اللهِ ﷺ غَدَاةَ عَاشُوْرَاءَ إِلَى قُرَى الْأَنْصَارِ الَّتِي حَوْلَ الْمَدِينَةِ : مَنْ أَصْبَحَ صَائِمًا فَلْيُتِمْ صَوْمَهُ ، وَمَنْ كَانَ أَصْبَحَ مُفْطِرًا فَلْيُتِمَّ بَقِيَّةَ يَوْمِهِ. فَكُنَّا بَعْدَ ذَلِكَ ، نَصُوْمُهُ ، وَنُصَوِّمُ صِبْيَانَنَا الصِّغَارَ مِنْهُمْ إِنْ شَاءَ اللهُ تَعَالَى . وَنَذْهَبُ إِلَى الْمَسْجِدِ ، فَنَجْعَلُ لَهُمُ اللُّعْبَةَ مِنَ الْعِهْنِ. فَإِذَا بَكَى أَحَدُهُمْ عَلَى الطَّعَامِ أَعْطَيْنَاهَا إِيَّاهُ عِنْدَ الإِفْطَارِ.

Rasool Allah ﷺ ne dus (10) moharram ki subh ko madina ke gard-o-pesh ansaari bastiyo'n mein paighaam bheja: "*Jo subh se roze se hai❶. Wo apna roza poora kare aur jo kuch kha chuka hai wo din ke baaqi-maanda hisse mein apne roze ko mukammal kare*"❷. (Sahih Bukhari: V4 P200 H1960; Sahih Muslim: V2 P798-799 H(1136)136. Alfaaz-e-hadees Sahih Muslim ke hain)

❶ • Yaane usne tuloo-e-fajr ke baad kuch tanaawul nahi kiya •

❷ • Yaane baaqi-maanda din mein khaane-peene se ijtinaab kare •

Ham uske baad khud bhi (dus (10) moharram ka) roza rakhtee'n aur apne chote baccho'n ko bhi roza rakhwatee'n. Ham masjid jaatee'n to baccho'n ke liye rooi ka khilona taiyaar karke le jatee'n. Jab un mein se koi khana talab karte hue rota to ham iftaari ke waqt tak usko (behlaane ki khaatir) khilona de detee'n.

Hadees Shareef Ke Mutaalliq Aath (8) Baate'n:

Is hadees shareef se maaloom hone waali baato'n mein se aath (8) darj-e-zel hain:

❶ Baccho'n Ke Roze Ke Mutaalliq Sahaba ﷺ Ka Shadeed Ehtemaam:

Is baat ka izhaar baccho'n ko behlaane ke liye rooi ke khilone banana se aur khaane ki talab mein unke rone ke bawujood iftaari ke waqt tak unhe'n khilono'n se behlaate rehne se hota hai.

❷ Un Baccho'n Ki Sighr-sini:

Is haqiqat par Hazrat Rabee ﷺ ki bayankarda riwayat mein do (2) baate'n dalaalat karti hain.

① Unka farmana: 'كُنَّا نُصَوِّمُ صِبْيَانَنَا الصِّغَارَ' "*Ham apne chote baccho'n ko roza rakhwatee'n*".

② Unka bayan: 'فَنَجْعَلُ لَهُمُ اللُّعْبَةَ مِنَ الْعِهْنِ ، فَإِذَا بَكَى اَحَدُهُمْ عَلَى الطَّعَامِ ، اَعْطَيْنَاهُ اِيَّاهَا' "*Ham unke liye rooi ka khilona taiyyaar kar leti, jab un mein se koi khana talab karte hue rota to ham iftaari ke waqt usko (behlaane ki gharz se) khilona de detee'n*".

Aur zaahir baat hai ke behlaane ki ye karwaai kamsin baccho'n ke saath ki jaati hai, badi umr ke bacche to khilono'n se behlaae nahi jaate.

❸ Jaaiz Mutabaadil Wasaail Ka Ehtemaam:

Baccho'n ki khaatir Sahaba ﷺ ke rooi ke khilone banana se ye baat

maaloom hoti hai ke baccho'n ko neki ka hukm dete aur buraai se rokte waqt waalidain ko unke liye jaaiz mutabaadil wasaail mohiyya karne ka ehtemaam karna chaahiye jo bhalaai ke kaam karne aur ghalat kaamo'n se bachne mein baccho'n ke mumid[1] aur muaawin saabit hoo'n.

4 Baccho'n Ke Farzi Rozo'n Ka Ehtemaam:

Riwayat mein bayankarda Hazraat-e-Sahaba ﷺ ki saee aur koshish baccho'n se nafli roze rakhwane ke liye thi, usi se baccho'n ke farzi rozo'n ke baare mein unke ehtemaam ka idraak kiya jaata hai. Baccho'n ke farzi roze rakhne ka zikr Imam Bukhari ﷺ ki bayankarda riwayat mein bhi hai, jis mein ye zikr kiya gaya hai ke maah-e-ramzan mein ek (1) shakhs ne sharaab pi. Usko Ameer-ul-Momineen Umar Farooq ﷺ ke roo-ba-roo pesh kiya gaya to unho'n ne usse farmaya:

وَيْلَكَ وَصِبْيَانُنَا صِيَامٌ. فَضَرَبَهُ.

"*Tera satyanaas ho! Ke toone wo maah-e-ramzan mein sharaab pi hai aur hamare to bacche bhi roze se hain*". "*Phir Uski Pitaai Ki*". (Sahih Bukhari: V4 P200 H1690. Imam Bukhari ﷺ ne isko taaleeqan riwayat kiya hai. Haafiz Ibne Hajar ﷺ ne tehreer kiya hai ke Saeed bin Mansoor aur Baghwi ﷺ ne isko mausoolan (mukammal asnaad ke saath) zikr kiya hai. Mulaahaza ho Fath-ul-Baari: V4 P201)

5 Sahaba Ka Baccho'n Ko Roze Rakhwana Hukman Marfoo Hai:

Hazraat-e-Sahaba ﷺ apne baccho'n ko aashura ka roza rakhne ka jo hukm dete wo hukman marfoo[2] hai, kyounke wo ye amal Nabi-e-Kareem ﷺ ke zamana-e-mubaarak mein kiya karte the aur Aap ﷺ ne unhe'n usse baaz na kiya.

Allama Aeni ﷺ ne is silsile mein tehreer kiya hai: "Jab Sahabi ye kahe: "*Ham ne Nabi ﷺ ke ahd mein ye amal kiya to wo marfoo ke hukm mein hoga, kyounke Aap ﷺ ka us kaam par khamoshi ikhtiyaar karna aapki muwaafaqat[3] par dalaalat karta hai. Agar Aap ﷺ us amal ko napasand farmate to zaroor us par tokte*"."**.** (Umdatul Qaari: V11 P70l; Fath-ul-Baari: V4 P201-202; Neel al-Awtaar: V4 P274)

---

[1] T: (مُمِدّ و مُعاوِن) Madad karne aur saath dene waali, iaanat karne waali [RKT]
[2] T: (مَرفُوع) Aisi hadees jis mein sanad ka silsila Aap ﷺ tak pohonchta ho [RSB]
[3] T: (مُوافَقَت) Ittefaaq, baraabari, saath [RKT]

❻ Aadat Daalne Ki Khaatir Baccho'n Ko Roze Rakhwana:

Is hadees shareef se ye baat bhi maaloom hoti hai ke aadat daalne ke liye baccho'n ko roze rakhwana sharai taur par saabit hai. Haafiz Ibne Hajar رحمہ اللہ ne likha hai: "*Is hadees mein is bat ki daleel hai ke aadat daalne ki gharz se baccho'n se roze rakhwana sharan durust hai, kyounke hadees mein zikr-karda umr ke bacche to sharai ahkaam ke paaband na the, unhe'n roze rakhne ka hukm sirf aadat banana ki gharz se diya jaata tha*". (Fath-ul-Baari: V4 P201; Umdatul Qaari: V11 P70; Neel al-Awtaar: V4 P273)

Bahut ulama-e-ummat ne bhi is baat ki taakeed ki[1] hai. Isi zimn mein zel mein chand-ek misaale'n pesh ki ja rahi hain:

① Jab baccho'n mein roze rakhne ki taaqat hoti to Hazrat Urwa bin Zubair رضی اللہ عنہ unhe'n roze rakhne ka hukm dete. (Dekhiye is kitab ka safha: 72)

② Imam Ibne Seereen رحمہ اللہ ne farmaya: "*Jab bacche mein roza rakhne ki istitaa-at[2] hot ot usko roza rakhne ka hukm diya jaaega*". (Musannaf Abdur Razzaq: V4 P153 H729)

③ Allama Kharqi رحمہ اللہ ne tehreer kiya hai: "*Jab baccha dus (10) saal ka ho jaae, aur us mein roze rakhne ki taaqat ho to usse roza rakhwaya jaaega*". (Al Mughni: V4 P412)

④ Allama Ibne Qadama رحمہ اللہ ne mazkoora-baala ibaarat ki sharh mein likha hai: "*Yaane usko roze ka paaband kiay jaaega, roze rakhne ka hukm diya jaaega, aur us (ke chodne) par maara jaaega. (Aur ye saari kaarwaai is liye ki jaaegi) Taake usko roza rakhne ki mashq[3] ho jaae, aur ye baat uski aadat ka hissa ban jaae, jaisa ke usko namaz ka paaband kiya jaata hai aur namaz (padhne) ka hukm diya jaata hai*".

(Hazraat-e-Aimma) Ataa, Hasan, Ibne Seereen, Zohri, Qataada, aur Shafai رحمہم اللہ ki raae yehi hai ke jab bacche mei nrozo'n ki istitaa-at ho to usko roze rakhne ka hukm diya jaae. (Imam) Auzaai رحمہ اللہ ne farmaya: "*Jab wo (baccha) musalsal teen (3) din roza rakhne ke bawujood laaghar aur*

[1] T: Urdu pdf mein yahan ki ka lafz maujood nahi, ye mera izaafa hai [RSB]
[2] T: (اِسْتِطاعَت) Qudrat, taaqat ya salaahiyat, dastaras [RKT]
[3] T: (مَشْق) Kisi kaam ko karte rehna, kisi kaam ko lagataar karna taake rawaa'n ho jaae [RKT]

kamzor na ho to usko ramzan ke roze rakhne ka paaband kiya jaaega".

(Imam) Ishaq ﷺ ne farmaya: "*Main is baat ko pasand karta hoo'n ke jab wo dus (10) saal ka ho jaae to usko aadat daalne ki khaatir roze ka paaband kiya jaae*". (Fath-ul-Baari: V4 P200; Umdatul Qaari: V11 P69)

(Allama Ibne Qadaama ﷺ tehreer karte hain): "*Dus (10) saal ki umr mein roze ka paaband karne waali baat ziyaada behtar hai, kyounke Nabi ﷺ ne dus (10) saal ki umr mein namaz (chodne) par bacche ko maarne ka hukm diya aur roza ko namaz par qiyaas karna ziyaada durust hai, kyounke wo dono ek-doosre se qareeb hain aur dono hi arkaan-e-islam mein se badani ibaadate'n hain. Albatta roze mein mashaqqat qadre ziyaada hai, isi liye us mein bacche ki istitaa-at ko bhi pesh-e-nazar rakha jaata hai. Kitne bacche namaz ki taaqat rakhne ke bawujood roze ki istitaa-at nahi rakhte*". (Al Mughni: V4 P412-413; Al-Mahalla: V6 P462 Masla: 805)

Ulama-e-ummat ke mazkoora-baala aqwaal mein agarche is baare mein ikhtilaaf nazar aata hai ke unhe'n kis umr mein rozo'n ka hukm diya jaae, albatta un mein is baat par ittifaaq hai ke jis tarah baccho'n ko namaz ka hukm diya jaata hai, usi tarah unhe'n roze ka hukm bhi diya jaae.

7 Baccho'n Ko Deegar Nek Aamaal Ka Hukm Dena:

Baccho'n ko sirf namaz aur roze hi ka hukm na diya jaaega, balke waalidain ki zimmedaari hai ke unhe'n deegar nek aamaal baja-laane ka hukm bhi dete rahe'n, taake bachpan hi mein wo un aamaal se aashna ho jaae'n, unke adaa karne ki unhe'n mashq ho jaae aur unka karna unki tabiyyat ka hissa ban jaae. Hazrat Rabee ﷺ ki ibtida mein bayankarda hadees ke fawaaid zikr karte hue Imam Nawavi ﷺ ne likha hai: "*Is hadees mein ye baat hai ke agarche bacche sharai ahkaam ke paaband nahi, magar phir bhi unhe'n nek aamaal ki mashq karwaana aur ibaadaat ka aadi banana saabit hai*". (Sharh an-Nawavi: V8 P14)

8 Ahd-e-Nabawi ﷺ Mein Baccho'n Ki Nek Kaamo'n Mein Shirkat:

Nabi-e-Kareem ﷺ ke zamana-e-mubaarak mein baccho'n ko neki ke aamaal mein shareek karne, unke karne ki mashq karwane, aur unka

aadi banana ka ehtemaam kiya jaata tha. Us baare mein chaar (4) dalaail zel mein mulaahaza farmaiye:

① Imam Bukhari رحمۃ اللہ علیہ ne Hazrat Ibne Abbas رضی اللہ عنہ se riwayat naql ki hai ke unho'n ne bayan kiya ke:

خَرَجْتُ مَعَ النَّبِيِّ ﷺ يَوْمَ فِطْرٍ اَوْ اَضْحٰى فَصَلّٰى ثُمَّ خَطَبَ ثُمَّ اَتَى النِّسَآءَ فَوَعَظَهُنَّ وَذَكَرَهُنَّ وَاَمَرَهُنَّ بِالْصَّدَقَةِ.

"*Main Nabi ﷺ ke saath eid-ul-fitr ya eid-ul-adha ke mauqa par nikla, pas aap ne namaz padhaai, phir khutba irshad farmaya, phir aurato'n ke paas tashreef le ja kar unhe'n waaz-o-nasihat farmai, aur sadqa (karne) ka hukm diya*". (Sahih Bukhari: V2 P464 H975)

Imam Bukhari رحمۃ اللہ علیہ ne is hadees par ye unwaan qaayam kiya hai:

باب خُرُوْجِ الْصِّبْيَانِ اِلَى الْمُصَلّٰى.

Baccho'n ke eid-gaah ki taraf nikalne ke baare mein baab.

Allama Aeni رحمۃ اللہ علیہ ne qalamband kiya hai: "*Unwaan baab ke saath is (hadees) ka taalluq is baat se saabit hota hai ke Nabi-e-Kareem ﷺ ke saath namaz-e-eid ke liye nikalne ke waqt Ibne Abbas رضی اللہ عنہ bacche the*". (Umdatul Qaari: V6 P297)

② Imam Bukhari رحمۃ اللہ علیہ ne Hazrat Saaib bin Yazeed رضی اللہ عنہ se riwayat naql ki hai ke unho'n ne bayan kiya:

حُجَّ بِيْ مَعَ رَسُوْلِ اللّٰهِ ﷺ وَاَنَا ابْنُ سَبْعِ سِنِيْنَ.

"*Mujhe Rasool Allah ﷺ ke saath saat (7) saal ki umr mein hajj karwaya gaya*". (Sahih Bukhari: V4 P71 H1858)

Is hadees ka unwaan Imam Bukhari رحمۃ اللہ علیہ ne you'n qaayam kiya hai:

بَابُ حَجِّ الْصَّبْيَانِ.

Baccho'n ke hajj ke mutaalliq baab.

③ Imam Bukhari رحمۃ اللہ علیہ ne Saeed bin Jubair رحمۃ اللہ علیہ se riwayat naql ki hai aur unho'n ne Hazrat Ibne Abbas رضی اللہ عنہ se naql kiya ke (unho'n ne bayan kiya):

جَمَعْتُ الْمُحْكَمَ فِيْ عَهْدِ رَسُوْلِ اللّٰهِ ﷺ.

Maine Rasool Allah ﷺ ke ahd mein ‘الْمُحْكَمَ’ ko jama kar liya tha.

Pas main (Saeed bin Jubair رحمہ اللہ ne arz ki: “‘وَمَا الْمُحْكَمُ؟’. “‘الْمُحْكَمَ’ *se kya muraad hai?*” Unho’n ne farmaya: ‘اَلْمُفَصَّلُ’ ‘اَلْمُفَصَّلُ’. ❶ (Bukhari: V9 P83 H5036)

❶ • ‘اَلْمُفَصَّلُ’ Haafiz Ibne Hajar رحمہ اللہ ne tehreer kiya hai ke ‘اَلْمُفَصَّلُ’ se muraad wo soorate’n hain jin ki fusool ziyaada hain. (Yaane uni aayaat choti-choti hain) Aur sahih raae ke mutaabiq wo Surah al-Hujuraat se lekar Quran-e-Kareem ke aakhir tak hain. (Fath-ul-Baari: V9 P84) •

Imam Bukhari رحمہ اللہ ne is hadees par darj-e-zel unwaan qaayam kiya hai:

بَابُ تَعْلِيْمِ الْصِّبْيَانِ الْقُرْآنَ.

Baccho’n ko Quran ki taaleem dene ke mutaalliq baab.

Haafiz Ibne Hajar رحمہ اللہ ne likha hai: “*Imam Ibne Saad رحمہ اللہ waghaira ne Ibne Abbas رضی اللہ عنہ se Sahih isnaad ke saath riwayat kiya hai ke unho’n ne farmaya:*”

سَلُوْنِيْ عِنِ الْتَّفْسِيْرِ فَاِنِّىْ حَفِظْتُ الْقُرْآنَ وَاَنَا صَغِيْرٌ.

“*Mujh se tafseer ke mutaalliq sawaal karo, pas yaqinan maine to sighr-sini mein Quran hifz kar liya tha*”. (Fath-ul-Baari: V9 P84)

④ Alaawa-azee’n Imam Bukhari رحمہ اللہ ne apni kitaab ‘As-Sahih’ mein ek (1) baab ka unwaan you’n rakha hai:

باب وُضُوْءِ الْصِّبْيَانِ ، وَمَتَى يَجِبُ عَلَيْهِمُ الْغُسْلُ وَالْطُّهُوْرُ؟ وَحُضُوْرِهِمْ الْجَمَاعَةَ وَالْعِيْدَيْنِ وَالْجَنَائِزَ وَصُفُوْفِهِمْ.

Baccho’n ke wazu ke mutaalliq baab, un par kab ghus aur tahaarat waajib hoti hai? Neez, unki jamat, eidain, janaza mein haazir hone aur unki safo’n ke mutaalliq (baab). (Sahih Bukhari: V2 P344)

⑤ Aur phir unho’n ne us baab mein saat (7) ahadees riwayat ki hain.

Khulaasa-e-guftagu ye hai ke baccho’n ko nek aamaal ka hukm diya jaaega, taake wo bachpan hi mein unse maanoos ho jaae’n aur sinn-e-bulooghat se pehle hi unka karna unki aadat ka hissa ban jaae, aur zamana-e-bulooghat ke baad un aamaal ka baja-laana unke liye bilkul

aasaan-o-sahl ho jaae. وَاللّٰہُ تَعَالٰی اَعْلَمُ بِالْصَّوَابِ

⑩ Umme Sulaim ؓ Ka Apne Bete Ko Kalma-e-Shahadat Ki Talqeen Karna

Hazraat-e-Sahaba ؓ ka baccho'n ko neki ka hukm dene ke ehtemaam ke mutaalliq shawaahid mein se ek (1) ye hai ke Hazrat Umme Sulaim ؓ ne apne shauhar ki mukhalifat ke bawujood apne bete ko Allah Ta'ala ki wahdaniyat aur Nabi-e-Kareem ﷺ ki risaalat ke iqraar-o-elaan ka hukm diya.

Daleel:

Imam Ibne Saad ؒ ne Ishaq bin Abdullah ؒ se riwayat bayan ki hai ke unho'n ne apni daadi Hazrat Umme Sulaim ؓ se ye baat naql ki ke wo Rasool Allah ﷺ ke saath imaan le aae'n. Abu Anas unke shauhar jo ke kahee'n safar mein gae hue the, waapas aae to kehne lage: 'اَصَبَوْتِ؟' *"Kya tu be-deen ho chuki hai?"*

Unho'n ne jawab diya: 'مَا صَبَوْتُ ، وَلٰكِنِّیْ آمَنْتُ بِهٰذَا الرَّجُلِ' *"Main la-deen nahi hui balke main to us aadmi (Rasool Allah ﷺ) ke saath imaan la chuki ho'n"*.

Phir unho'n ne Anas ؓ ko talqeen karni shuru ki ke wo 'لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰہ' kahe aur 'اَشْهَدُ اَنَّ مُحَمَّدًا رَّسُوْلُ اللّٰہِ ﷺ' kahe. Anas ؓ ne aise hi kiya. Abu Anas unse kehne lage: 'لَا تُفْسِدِیْ عَلَیَّ ابْنِیْ' *"Mere bacche ko na bigaado"*. 'فَتَقُوْلُ: اِنِّیْ لَا اُفْسِدُهٗ' Unho'n ne jawab mein kaha: *"Yaqinan mein isko bigaad nahi rahi"*. (Tabaqaat al-Kubra: V8 P425; Siyaar Aalaam an-Nubula: V2 P305) ؓ

Aye hamare Rabb! Hamari aurato'n ko aur hame'n bhi tauheed-o-risaalat ki baccho'n ko talqeen ka yehi jazba naseeb farma. 'اِنَّكَ سَمِیْعٌ مُّجِیْبٌ'

Mabhas-e-Saani: Baccho'n Ko Buraai Se Mana Karna

Tamheed

Sunnat-e-Mutahhara mein baccho'n ko ghalat kaamo'n se rokne ka hukm diya gaya hai, hamare Nabi-e-Kareem ﷺ khud bhi is baat ka bahut ehtemaam farmate. Hazraat-e-Sahaba ؓ bhi is silsile mein khusoosi tawaajo dete.

Allah Kareem ki taufeeq se is mabhas mein is baare mein satrah (17) dalaail-o-shawaahid darj-e-zel unwaano ke tahat pesh kiye ja rahe hain:

① Aamad-e-shab ke waqt baccho'n ko baahar nikalne se rokne ka hukm-e-Nabawi ﷺ

② Bacche ke kuch sar ko mundhwaane aur kuch ko na mundhwaane ki mumaaniat

③ Yahoodiyo'n ke mushaaba baccho'n ke baalo'n par Anas ؓ ka ihtisaab.

④ Nabi ﷺ ka bacchi ko Aap ﷺ ki taraf ilm-e-ghaib mansoob karne par tokna.

⑤ Nabi ﷺ ka chachere chote bhai ko namaz mein baae'n jaanib khade hone se rokna.

⑥ Nabi ﷺ ka am-zaad chote bhai ko namaz mein sone se rokna.

⑦ Ibne Umar ؓ ka nau-umr bete ki namaz mein ghalati par ihtisaab.

⑧ Ahd-e-Nabawi ﷺ mein baccho'n ka ihtisaab.

⑨ Nabi ﷺ ka sadqa ki khajoor mu'n mein daalne par nawaase ka ihtisaab.

⑩ Nabi ﷺ ka bacche ko bartan mein haath ghumaane se rokna.

⑪ Umar Farooq ؓ ka Ibne Auf ؓ ke bete ki reshmi qamees chaak karna.

⑫ Ibne Masood ؓ ka bete ki reshmi qamees chaak karna.

⑬ Huzaifa ﷺ ka apne baccho’n ki reshmi qamees utaar phenkna.

⑭ Sahaba ﷺ ka baccho’n ka reshmi libaas utaar phenkna.

⑮ Ayesha ﷺ ka bacchi ki aawaaz waali paazebo’n par ihtisaab.

⑯ Umme Salama ﷺ ka bacche ki sone ki angothi par ihtisaab.

⑰ Salaf-o-saaliheen ka taadeeb ki khaatir yateem ko maarna.

① Aamad-e-Shab Ke Waqt Baccho'n Ko Baahar Nikalne Se Rokne Ka Hukm-e-Nabawi ﷺ

Hamare Nabi-e-Kareem ﷺ ne musalmano ko is baat ka hukm diya ke wo ghuroob-e-aaftaab ke baad raat ki aamad ke waqt baccho'n ko baahar nikalne se baaz rakhe'n.

Daleel:

Imam Bukhari رحمۃ اللہ علیہ ne Hazrat Jaabir رضی اللہ عنہ se riwayat naql ki hai aur unho'n ne Nabi ﷺ se riwayat bayan ki hai ke Aap ﷺ ne irshad farmaya:

اِذَا اسْتَجْنَحَ الْلَّيْلُ ، اَوْ كَانَ جُنْحُ الْلَّيْلِ ، فَكُفُّوْا صِبْيَانَكُمْ ، فَاِنَّ الْشَّيَاطِيْنَ تَنْتَشِرُ حِيْنَئِذٍ ، فَاِذَا ذَهَبَ سَاعَةٌ مِّنَ الْعِشَاءِ فَخَلُّوْهُمْ.

"*Jab ghuroob-e-aaftaab ke baad raat aae to apne baccho'n ko roke rakho, kyounke us waqt shaitaan muntashir hote hain. Jab raat ka kuch waqt guzar jaae to phir unhe'n jaane do*". (Sahih Bukhari: V6 P336 H328)

Is hadees shareef se ye baat maaloom hoti hai ke ghuroob-e-aaftaab ke baad aamad-e-shab[1] ke waqt baccho'nko baahar nikalne se roka jaaega. Aur Aap ﷺ ke us irshad ki: 'وَاللّٰهُ تَعَالٰى اَعْلَمُ بِالْصَّوَابِ' Hikmat ye hai ke is waqt shaitaano ke muntashir hone ke sabab baccho'n ke shar mein mubtala hone ka andesha hota hai. Aur baccho'n ka ghalat kaam ka karna to bajaae khud shar se, is liye ghalat kaamo'n se baccho'n ko ba-tareeq-e-oola roka jaaega.

② Bacche Ke Kuch Sar Ko Mundhwaane Aur Kuch Ko Na Mundhwaane Ki Mumaaniat

Baccho'n ko ghalat kaamo'n se rokne ki ek (1) daleel ye hai ke hamare Nabi-e-Kareem ﷺ ne is baat se mana farmaya ke bacche ke sar ke ek (1) hisse ke baalo'n ko mudhwa diya jaae aur baaqi baalo'n ko rakha jaae.

Do (2) Dalaail:

❶ Imam Muslim رحمۃ اللہ علیہ ne bayan kiya ke ye hadees mujhe Zuhair bin Harb

[1] T: (آمَدِ شَب) aane waali raat [RSB]

ne aur unho'n ne kaha ke mujhe ye hadees Yahya (ibne Saeed) ne aur unho'n ne Obaidullah se, aur unho'n ne kaha ke mujhe uski khabar Umar bin Naafe ne aur unho'n ne apne baap naafe se aur unho'n ne Hazrat Ibne Umar ﷺ se riwayat ki ke:

اَنَّ رَسُوْلَ اللّٰهِ ﷺ نَهٰى عَنِ الْقَزَعَ. ❶

"*Rasool Allah ﷺ ne* 'الْقَزَعَ' *se mana farmaya*". Us (raawi) ne kaha: "*Maine Naafe se daryaaft kiya:* 'وَمَا الْقَزَعَ؟'" "'الْقَزَعَ' *Kya hota hai?*" Unho'n ne jawaab diya: "'يُحْلَقُ بَعْضُ رَأْسِ الْصَّبِيِّ وَيُتْرَكُ بَعْضٌ' *Bacche ke sar ka kuch hissa mundhwaya jaae aur baaqi chod diya jaae*". (Sahih Muslim: V3 P1675 H2120) ❷

❶ • Imam Nawavi رحمه الله ne tehreer kiya hai ke ek (1) riwayat mein aaya hai ke: 'الْقَزَعَ' ki ye tafseer Obaidullah رحمه الله ne ki aur yehi tafseer durust hai. (Sharh an-Nawavi: V14 P101) •

❷ • Imam Bukhari رحمه الله ne bhi isse milte-julte alfaaz ke saath is hadees ko riwayat kiya hai. (Sahih Bukhari: V1 P363-364 H5920) •

❷ Nabi-e-Kareem ﷺ ne ek (1) bacche ko dekha jiske sar ke kuch hisse ko mundhwaya gaya tha aur baaqi hisse ko choda gaya tha, Aap ﷺ ne usse mana farmaya. Hazraat-e-Aimma Abdur Razzaq, Ahmad, Abu Dawood, aur Nasai رحمهم الله ne Hazrat Ibne Umar ﷺ se riwayat naql ki hai ke:

اَنَّ الْنَّبِيَ ﷺ رَأَى صَبِيًّا قَدْ حُلِقَ بَعْضُ شَعْرِهِ وَتُرِكَ بَعْضُهُ ، فَنَهٰى عَنْ ذٰلِكَ ، فَقَالَ : اِحْلِقُوْا كُلَّهُ اَوِ اتْرَكُوْا كُلَّهُ.

"*Yaqinan Nabi ﷺ ne ek (1) bacche ko dekha ke uske (sar ke) kuch baal mondh diye gae the aur kuch rehne diye gae the, Aap ﷺ ne usse mana famraya aur irshad farmaya: Iske saare (baal) bondh do (2), ya saare rehne do*". (Musannaf Abdur Razzaq: V10 P421 H19564; Al Musnad: V8 P18 H5615; Sunan Abu Dawood: V11 P165-166 H4189; Sunan Nasai: V8 P130; Sunan Kubra: 1/9296, V5 P407. Matan ke alfaaz-e-hadees Al Musnad ke hain) ❸

❸ • Imam Nawavi رحمه الله ne is hadees ke baare mein tehreer kiya hai ke Imam Abu Dawood رحمه الله ne isko Bukhari-o-Muslim رحمهما الله ki shart ke mutaabiq 'Sahih Isnaad' ke saath riwayat kiya hai. (Riyaaz-us-Saaliheen: P602) Shaikh Ahmad Shakir رحمه الله ne iski isnaad ko 'Sahih' qaraar diya hai. (Haamish al-Musnad: V8 P18) Shaikh Albni رحمه الله ne iski isnaad ko sahihain ki shart par 'Sahih' kaha hai. (Silsila al-Ahadees as-Sahiha: V3 P115; Sahih Sunan Abu Dawood: V2 P790; Sahih Sunan an-Nasai: 3/1039) •

Sharh-e-Hadees:

Allama Azimabadi ﷺ ne tehreer kiya hai. Baaz shurooh-e-hadees mein hai: "*Is hadees se ye maaloom hota hai ke sar ke kuch hisse ko moondhna aur kuch ko chodna, wo kisi bhi shakl mein ho, khwah aage se ho ya peeche se, naajaaiz hai. Baccho'n ke baare mein jaaiz baat ye hai ke unke saare siro'n ko moondha jaae, ya saare saro'n ko choda jaae*". (Aun al-Maabood: V11 P166)

③ Yahoodiyo'n Ke Mushaaba Baccho'n Ke Baalo'n Par Anas ﷺ Ka Ihtisaab

Ek (1) chota baccha Hajjaaj bin Hisaan naami apne ghar waalo'n ke hamraah Hazrat Anas bin Maalik ﷺ ke paas aaya uske sar mein do (2) zulfe'n ya late'n yahoodiyo'n ke mushaaba thee'n.

Hazrat Anas ﷺ ne un par eteraaz kiya aur unhe'n mundhwaane ya katwaane ka hukm diya.

Daleel:

Imam Abu Dawood ﷺ ne Hajjaj bin Hisaan ﷺ se riwayat naql ki hai ke unho'n ne bayan kiya:

دَخَلْنَا❶ عَلَى أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رضى الله عنه ، فَحَدَّثَتْنِي أُخْتِي الْمُغَيْرَةُ ، قَالَتْ : وَأَنْتَ يَوْمَئِذٍ غُلَامٌ❷ ، ولَكَ قَرْنَانِ أَوْ قُصَّتَانِ فَمَسَحَ رَأْسَكَ ، وَبَرَّكَ عَلَيْكَ ، وَقَالَ : " احْلِقُوْا هَذَيْنِ أَوْ قُصُّوْهُمَا ، فَإِنَّ هَذَا زَيُّ الْيَهُودِ.

Ham Anas bin Maalik ﷺ ke paas aae, meri behen Mughira ﷺ ne (hamari aamad ka waaqia bayan karte hue) kaha: "*Aur tu is waqt chota baccha tha aur tere sar ke baalo'n ki do (2) mendhiyaa'n ya do (2) zulfe'n thee'n, unho'nne tere sar par haath phera, aur dua-e-barkat ki aur farmaya: Un dono ko ya tu mundhwa do (2) ya katwa do (2) kyounke ye yahoodiyo'n ka tariqa hai*". (Sunan Abu Dawood: V11 P167 H4191. Aur Haafiz Munziri ﷺ ne is hadees par sukoot ikhtiyaar kiya hai. (Mukhtasar Sunan Abu Dawood: V6 P100)

❶ • 'دَخَلْنَا' Ham daakhil hue, muraad ye hai ke main aur mere ghar waale aae. (Mirqaat al-Mafateeh: V8 P260) •

❷ • 'غُلَامٌ' chota baccha (Al-Marja as-Saabiq: V8 P260) •

Sharh-e-Hadees:

Mulla Ali Qaari ؒ ne 'زَيِّ الْيَهُوْدِ' ki sharh mein qalamband kiya hai: Apni aulaado'n ko baalo'n ki zeenat ke silsile mein ye unka tariqa hai lihaaza tum us baare mein unse juda tariqa ikhtiyaar karo. (Mirqaat al-Mafateeh: V8 P261)

Shaikh-ul-Islam Ibne Taimiya ؒ ne tehreer kiya hai: Unho'n ne (Hazrat Anas ؓ) ne mumaaniat ki illat ye bayan ki ke ye yahoodiyo'n ka tariqa hai aur uska taqaaza ye hai ke ye illat na-pasandida hai aur usko khatam kiya jaae. Lihaaza (is riwayat se) maaloom ye hua ke yahoodiyo'n ke tariqa ko baalo'n mein bhi na aane diya jaae. (Iqtida Siraat al-Mustaqeem li-Mukhalifah Ashaab al-Jaheem: V1 P341)

Aam Muslim Gharano'n Ki Kaifiyat:

Ek (1) musalman ke liye dukh aur ranj ki baat hai ke bahut se musalman gharaano'n ke baccho'n aur bacchiyo'n ke baal-e-banaane aur sawaarne mein yahood-o-nasaara ki taqleed ki jaati hai, sharm-o-haya se aari mardo'n aur aurato'n ke tarz ko apnaana baais-e-iftikhaar gardaana jaata hai.

اَنَّا لِلّٰهِ وَاِنَّا اِلَيْهِ رَاجِعُوْنَ اِلى اللهِ تَعَالَى الْشِّكْوٰى ، وَهُوَ الْمُسْتَعَانُ ، وَعَلَيْهِ الْتُّكْلَانُ ، وَلَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ اِلَّا بِاللهِ الْعِلِيِّ الْعَظِيْمِ

Aye hamare Rabb! Ham nakaaro'n aur kamzoro'n ke jigar ke tukdo'n aur tukdiyo'n ko aur unki aulaado'n ko us shar se marte dam tak mehfooz farma. اِنَّكَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٍ

④ Nabi ﷺ Ka Bacchi Ko Aap ﷺ Ki Taraf Ilm-e-Ghaib Mansoob Karne Par Tokna

Baccho'n ko ghalat baato'n se rokne ki ek (1) daleel ye hai ke ek (1) ansaari choti bacchi ne kaha ke Nabi-e-Kareem ﷺ aainda kal ka ilm rakhte hain. Aap ﷺ ne ye baat suni to bacchi ko aisi baat kehne se mana farma diya.

Daleel:

Hazraat-e-Aimma Bukhari, Abu Dawood, Tirmizi, aur Ibne Majah ﷺ ne Hazrat Rabee bint Muawwwaz bin Afra ﷺ se riwayat naql ki (ke unho'n ne bayan kiya:)

دَخَلَ عَلَيَّ رَسُوْلُ اللّٰهِ ﷺ صَبِيحَةَ عُرْسِي وَعِنْدِي جَارِيَتَانِ تُغَنِّيَانِ وَتَنْدُبَانِ آبَائِي الَّذِينَ قُتِلُوا يَوْمَ بَدْرٍ ، وَتَقُوْلَانِ فِيْمَا تَقُوْلَانِ وَفِيْنَا نَبِيٌّ يَعْلَمُ مَا فِي غَدٍ فَقَالَ : أَمَّا هٰذَا ، فَلَا تَقُوْلُوْهُ ، مَا يَعْلَمُ مَا فِي غَدٍ إِلَّا اللّٰهُ.

Meri shaadi ki subh Rasool Allah ﷺ (hamare yahan) tashreef laae, do (2) nanhi bacchiyaa'n jung-e-badar mein qurbaan hone waale mere rishtedaaro'n ke baare mein ashaar padh rahi thee'n. Isi dauraan unho'n ne kaha: Ham mein ek (1) aisa nabi hai jo kal ko hone waali baat se aagaah hai. (Sahih Bukhari: V9 P202 H5147; Sunan Abu Dawood: V13 P180 H4912; Jaame Tirmizi: V4 P178-179 H1096; Sunan Ibne Majah: V1 P350 H1904 aur matan mein alfaaz-e-hadees Sunan Ibne Majah ke hain)

Rasool Allah ﷺ ne farmaya: "*Tum kya keh rahi ho?*" Aise mat kaho jo kuch kal hoga usko Allah Ta'ala ke siwa koi doosra nahi jaanta.

Aur Sahih Bukhari ki riwayat mein hai ke Aap ﷺ ne farmaya:

دَعِيْ هٰذِهِ ، وَقُوْلِيْ بِالَّذِيْ كُنْتِ تَقُوْلِيْنَ.

Aisi baat na kaho, isse pehle jo baat keh rahi thi wo hi kehti jaao. (Sahih Bukhari: V9 P202)

Sharh-e-Hadees:

Allama Aeni رحمه الله ne sharh-e-hadees mein tehreer kiya hai: "'دَعِيْ' Yaane Nabi-e-Kareem ﷺ ne us choti ladki se, jisne kaha tha "*ham mein aisa nabi hai jo kal ko pesh aane waali baat jaanta hai*". Usse ye farmaya: "*Aise na kaho, kyounke ghaib ki chabiyaa'n to sirf Allah Ta'ala hi ke paas hain aur uske siwa koi doosra unhe'n nahi jaanta*".".

'وَقُوْلِيْ بِالَّذِيْ تَقُوْلِيْنَ' "*Yaane waaqiaat jung aur shujaa-at waghaira par mushtamil jo deegar ashaar padh rahi thee'n, unhe'n hi padhte raho*". (Umdatul Qaari: V20 P135)

Aur Tirmizi ki riwayat mein hai:

فَقَالَ لَهَا: اُسْكُتِيْ عَنْ هٰذِهِ ، وَقُوْلِى الَّذِيْ كُنْتِ تَقُوْلِيْنَ قَبْلَهَا.

Aap ﷺ ne usse farmaya: "*Uske kehne se khamosh ho jaao (yaane uska kehna chod do (2)) aur usse jo pehle keh rahi thi wohi (sirf) kaho*". (Jaame Tirmizi: V4 P178-179)

Haafiz Ibne Hajar رحمہ اللہ ne sharh-e-hadees mein tehreer kiya hai: Aap ﷺ ne is mubaalagha-aaraai se is liye roka kyounke isi mein ilm-e-ghaib ki nisbat aap ki taraf ki gai thi aur ye sifat Allah Ta'ala ke liye makhsoos hai. Jaisa ke Allah Ta'ala ne farmaya:

قُلْ لَّا يَعْلَمُ مَنْ فِي السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ الْغَيْبَ اِلَّا اللّٰهُ.

Keh Deejiye Aasmaano Aur Zameen Waalo'n Mein Se Siwaae Allah Ta'ala Ke Koi Ghaib Nahi Jaanta. (Surah an-Naml: 65)

Aur Allah Ta'ala ne apne Nabi ﷺ ke mutaalliq farmaya:

قُلْ لَّآ اَمْلِكُ لِنَفْسِيْ نَفْعًا وَّلَا ضَرًّا اِلَّا مَا شَآءَ اللّٰهُ ؕ وَلَوْ كُنْتُ اَعْلَمُ الْغَيْبَ لَاسْتَكْثَرْتُ مِنَ الْخَيْرِ.

Aap Keh Deejiye Ke Main Khud Apni Zaat Ke Liye Kisi Nafa-o-Nuqsaan Ka Ikhtiyaar Nahi Rakhta Magar Jo Allah Ta'ala Ne Chaaha Aur Agar Main Ghaib Ki Baate'n Jaanta Hota To Main Bahut Ziyaada Munaafa Haasil Kar Leta. (Surah al-Aaraaf: 188) (Fath-ul-Baari: V9 P203)

Hadees Shareef Se Mustafaad Baate'n:

Is waaqia se maaloom hone waali baato'n mein se do (2) darj-e-zel hain:

1 Nanhi Bacchi Ka Ihtisaab:

Bila-shak-o-shubha hamare Nabi-e-Kareem ﷺ tamaam makhlooq se baccho'n ke saath sabse ziyaada shafqat-o-pyaar karne waale the, lekin uske bawujood jab nanhi bacchi ne ghalat baat kahi to aap ne khamoshi ikhtiyaar na ki balke fauran uska ihtisaab kiya.

2 Baccho'n Ke Ihtisaab Ke Mutaalliq Ahle Islam Ki Zimmedaari:

Ahle Islam ki ye zimmedaari hai ke jab ghairullah ki qasam, tauheed ke manaafi kalimaat, shaan-e-risaalat ke mutasaadim ibaaraat, muqaam-e-ahle baet aur Sahaba se mutaariz guftagu, gaali-galoch, gheebat, chughal-khori, jhoot, bohtaan, tamaskhur, bure naam se kisi ko

pukaarna, sharf-o-haya ke manaafi gaane aur usi tarah ki deegar sharai baate'n baccho'n ki zabaano se suni jaae'n to baccho'n ki sighar-sini ki aad mein khamoshi ikhtiyaar na ki jaae, balke aisi baato'n par toka aur roka jaae.

Aye hamare Rabb! Hame'n Nabi-e-Kareem ﷺ ke uswa-e-hasanah ko zindagi ke har goshe aur shobe mein mukammal taur par apnaane ki taufeeq ataa farma. إِنَّكَ سَمِيْعٌ مُّجِيْبٌ

⑤ Nabi ﷺ Ka Chachere Chote Bhai Ko Namaz Mein Baae'n Jaanib Khade Hone Se Rokna

Hazrat Abdullah bin Abbas رضي الله عنهما ne ek (1) raat apni khala mohtarma Umm-ul-Momineen Hazrat Maimoona رضي الله عنها ke yahan basar ki aur tab wo bacche the. Nabi-e-Kareem ﷺ dauraan-e-shab tahajjud ke liye uthe to Ibne Abbas رضي الله عنهما bhi uth khade hue aur Aap ﷺ ki baae'n jaanib khade ho gae. Aap ﷺ ne unhe'n pakda aur apne daae'n jaanib khada kar diya.

Daleel:

Imam Bukhari aur Imam Muslim رحمهما الله ne Ibne Abbas رضي الله عنهما se riwayat naql ki hai ke unho'n ne bayan kiya:

بَتُّ عِنْدَ خَالَتِي مَيْمُوْنَةَ لَيْلَةً ، فَنَامَ النَّبِيُّ ﷺ ، فَلَمَّا كَانَ فِي بَعْضِ اللَّيْلِ قَامَ رَسُوْلُ اللهِ ﷺ ، فَتَوَضَّأَ مِنْ شَنٍّ مُعَلَّقٍ وَضُوْءا خَفِيفًا ، يُخَفِّفُهُ عَمْرُو ، ويُقَلِّلُهُ جِدًا ، ثُمَّ قَامَ يُصَلِّي ، فَقُمْتُ فَتَوَضَّأْتُ نَحْوًا مِمَّا تَوَضَّا ، ثُمَّ جِئْتُ ، فَقُمْتُ عَنْ يُسَارِهِ ، فَحَوَّلَنِي ، فَجَعَلَنِي عَنْ يَمِينِهِ ، ثُمَّ صَلَّى مَا شَاءَ اللهُ ...

Maine ek (1) raat apni khala Maimoona رضي الله عنها ke yahan basar ki. Dauraan-e-raat Rasool Allah ﷺ uthe aur ek (1) latkaae hue mashkize se halka shia aqaaed wazu kiya. Amr رحمه الله ❶ is wazu ko bahut hi khafeef aur halka bayan karte. Phir Aap ﷺ namaz ke liye khade ho gae. Pas main utha aur qareeb-qareeb aap hi ki tarah wazu kiya, phir main aaya aur aap ke baae'n jaanib khada ho gaya, aap ne mujhe pher kar apni daae'n jaanib kar diya. Phir aap ne (itni) namaz padhi jis qadar mashiyyat-e-Ilaahi thi ... al-hadees. (Sahih Bukhari: V2 P344 H859; Sahih Muslim: V1 P528 (763)186 alfaaz-e-hadees Sahih Bukhari ke hain)

❶ • Amr (عمرو) Hadees ke raawiyo'n mein se ek (1) raawi •

Waaqia Se Mustafaad Baate'n:

Is waaqia se maaloom hone waali baato'n mein se teen (3) darj-e-zel hain:

1 Waqt-e-Ihtisaab Ibne Abbas ﷺ Ka Baccha Hona:

Aap ﷺ ne jab Ibne Abbas ﷺ ke Aap ﷺ ke daae'n jaanib khade hone ki bajaae baae'n-jaanib khade hone ki ghalati par ihtisaab kiya to tab wo nabaaligh bacche the. Unki sighar-sini Aap ﷺ ke un par ihtisaab ki raah mein haayal na hui. Unke tab kamsin hone ki daleel ye hai ke Imam Bukhari رحمہ اللہ ne is hadees par darj-e-zel unwaan qaayam kiya hai:

بَاب وَضُوْءِ الْصِّبْيَانِ ، وَمَتَى يَجِبُ عَلَيْهِمُ الْغُسْلُ وَالْطُّهُوْرُ؟.

Baccho'n ke wazu ke mutaalliq baab aur un par ghusl aur tahaarat kab waajib hoti hai? (Sahih Bukhari: V2 P344)

Allama Aeni رحمہ اللہ ne apni sharh mein tehreer kiya hai: "*Unwaan ke pehle hisse se (hadees ki) mutaabaqat hai, kyounke us mein Ibne Abbas ﷺ ka wazu ka zikr hai. Unho'n ne bayan kiya: Pas maine qareeb-qareeb Aap ﷺ aisa wazu kiya aur tab wo chote the*". (Umdatul Qaari: V6 P154)

2 Haalat-e-Namaz Mein Ihtisaab Karna:

Is waaqia mein intihaai qaabil-e-tawajjo baat ye hai ke jab Hazrat Ibne Abbas ﷺ ne baae'n jaanib khade hone ki ghalati ki us waqt hamare Nabi-e-Kareem ﷺ haalat-e-namaz mein the, lekin Aap ﷺ ki namaz mein mashghooliyat bacche ke ihtisaab ki raah mein rukaawat na bani.

Uske bar-aks deen se taalluq waale bahut se waalidain aise hain ke kasrat-e-nawaafil, tilaawat quran-e-kareem aur zikr ka khoob ehtemaam karte hain, halqaat-e-taaleem aur waaz-o-nasihat ki majaalist mein bharpoor shirkat karte hain, deeni cassetto'n ko subh-o-shaam khoob tawajjo aur shauq se sunte hain, hajj-o-umrah ke liye ba-kasrat safar karte hain, daawat-o-tableegh ke liye josh-o-kharosh se nikalte hain. Lekin us sab kuch ke bawujood apne baccho'n ke ihtisaab se chashm-poshi karte hain. Unke bacche aur bacchiyaa'n hi nahi, balke baaligh aulaad bhi Allah Ta'ala ki nafarmani ke programo'n ke sunne dekhne mein magan hain aur basa-auqaat shaitaani maraakiz ko raunaq

bakhshne waale aur shuroor-o-fasaad ki karwaaiyo'n mein bharpoor hissa lene waale hote hain. Lekin (Deen waale waalidain) apni hi ibaadat-o-riyaazat, zikr-o-fikr, daawat-e-deen aur sar-bulandi-e-islam ki sargarmiyo'n mein mashgool hain.

Aise (deen se taalluq waale baap aur maae'n) apne tarz-e-amal par nazar-e-saani kare'n, aur us haqiqat ko acchi tarah zehen-nasheen kar le'n ke najaat, kaamyaabi aur kamraani sirf aur sirf sarwar-e-do-aalam Hazrat Muhammad ﷺ ke uswa-e-hasana ko zindagi ke tamaam gosho'n aur pehluo'n mein apnaane mein hai.

وَمَنْ يُّطِعِ اللّٰهَ وَرَسُوْلَهٗ فَقَدْ فَازَ فَوْزًا عَظِيْمًا. (Surah al-Ahzaab: 71)[1]

❸ Deegar Ibaadaat Mein Ghalati Par Baccho'n Ka Ihtisaab:

Agar bacche wazu, namaz, roza, umrah, hajj ya kisi bhi ibaadat ke kaam mein ghalati kare'n to unki islaah ki jaaegi, unki sighar-sini ke pesh-e-nazar un par ihtisaab se chashm-poshi[2] aur sahih baat ki taraf unki rehnumaai mein bukhl na kiya jaaega.

⑥ Nabi ﷺ Ka Am-aaad Chote Bhai Ko Namaz Mein Sone Se Rokna

Jab Hazrat Ibne Abbas رضی اللہ عنہ apni khala mohtarma Ummul Momineen Hazrat Maimoona رضی اللہ عنہا ke yahan namaz-e-tahajjud mein Nabi-e-Kareem ﷺ ke saath khade hue to sighar-sini ke sabab unhe'n neend aane lagi. Aap ﷺ ne unhe'n dauraan-e-namaz sone na diya. Jab bhi un par neend ka jhonka aata aap unka kaan kheench dete.

Daleel:

Imam Muslim رحمۃ اللہ علیہ ne Hazrat Ibne Abbas رضی اللہ عنہ se riwayat naql ki hai ke unho'n ne bayan kiya:

---

[1] T: Aur Jo Allah Aur Uske Rasool Ki Itaa-at Kare, To Yaqinan Usne Bahut Badi Kamyaabi Haasil Karli (Ahsan-ul-Kalam, Darussalam Edition) [RSB]

[2] T: (چَشْم پوشی) Aankh churaana, dur-guzri, dekh kar taal jaana [RKT]

بِتُّ عِنْدَ خَالَتِي مَيْمُوْنَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهَا بِنْتِ الْحَارِثِ ، فَقُلْتُ لَهَا : "إِذَا قَامَ رَسُوْلُ اللّٰهِ ﷺ فَايْقِظِينِي. فَقَامَ رَسُوْلُ اللّٰهِ ﷺ . فَقُمْتُ إِلَى جَنْبِهِ الْأَيْسَرِ ، فَأَخَذَ بِيَدِيْ ، فَجَعَلَنِي مِنْ شِقِّهِ الْأَيْمَنِ ، فَجَعَلْتُ إِذَا أَغْفَيْتُ يَأْخُذُ بِشَحْمَةِ أُذُنِي. الحديث

Maine ek (1) raat apni khala Hazrat Maimoona bint Haaris ؓ ke yahan basar ki, maine unse kaha: Jab Rasool Allah ﷺ uthe'n to mujhe bhi jaga deejiye. Rasool Allah ﷺ (namaz ke liye) khade hue to main aap ki baae'n jaanib khada ho gaya. Aap ne mere haath ko thaama aur mujhe apni daae'n jaanib kar diya (dauraan-e-namaz) jab bhi main sota to aap mere kaan ke gosht ko pakadte. (Sahih Muslim: V1 P528 (763) 185)

Ek (1) doosri riwayat mein hai:

فَوَضَعَ رَسُوْلُ اللّٰهِ ﷺ يَدَهُ الْيُمْنٰى عَلٰى رَأْسِيْ وَاَخَذَ بِأُذُنِيْ الْيُمْنٰى يَفْتِلُهَا.

"*Rasool Allah ﷺ ne apna daaya'n haath mere sar par rakha aur mere daae'n kaan ko pakad kar marod diya*". (Sahih Muslim: V1 P527 (763) 182)

Hadees Shareef Se Mustafaad Baate'n:

Is hadees shareef se maaloom hone waali baato'n mein se teen (3) darj-e-zel hain:

❶ Dauraan-e-Namaz Bacche Ke Sone Par Ihtisaab:

Nabi-e-Kareem ﷺ ne Ibne Abbas ؓ ke dauraan namaz sone par ihtisaab kiya. Unki kam-umri ke sabab un par ihtisaab ko tark na kiya.

❷ Bacche Par Ihtisaab Mein Shafqat:

Dauraan-e-namaz Hazrat Ibne Abbas ؓ par jab neend ka jhonka aata to Aap ﷺ shafqat se apna dast-e-mubaarak unke sar par rakh dete aur mohabbat-o-pyaar se unke daae'n kaan ko marod dete.

Allahu Akbar! Ibne Abbas ؓ ki saadat-o-khush-bakhti ke kya kehne! Mehboob Rabbul Aalameen ﷺ shafqat-o-pyaar ne unke sar par dast-e-mubaarak rakha aur mohabbase unke kaan ko maroda.

ذٰلِكَ فَضْلُ اللّٰهِ يُؤْتِيْهِ مَنْ يَّشَاءُ وَاللّٰهُ ذُوْ الْفَضْلِ الْعَظِيْمِ.

Aur hamare Nabi-e-Kareem ﷺ ke bacche se us pyaar bhare ihtisaab mein kuch taajjub ki baat nahi ke unhe'n to Allah Ta'ala ne jahan waalo'n ke liye saraapa rahmat bana kar maboos farmaya. Irshad-e-Baari Ta'ala hai:

وَمَآ اَرۡسَلۡنٰكَ اِلَّا رَحۡمَةً لِّلۡعٰلَمِيۡنَ ﴿۱۰۷﴾

Aur Ham Ne Aap Ko Nahi Bheja Magar Tamaam Jahan Waalo'n Ke Liye Rahmat Bana Kar. (Surah al-Ambiya: 107)

Aur ahle imaan ke liye shafeeq aur meherbaan banaya. Farman maula-e-kareem hai:

لَقَدۡ جَآءَكُمۡ رَسُوۡلٌ مِّنۡ اَنۡفُسِكُمۡ عَزِيۡزٌ عَلَيۡهِ مَا عَنِتُّمۡ حَرِيۡصٌ عَلَيۡكُمۡ بِالۡمُؤۡمِنِيۡنَ رَءُوۡفٌ رَّحِيۡمٌ ﴿۱۲۸﴾

Yaqinan Tumhare Paas Tumhari Jins Mein Se Ek (1) Rasool Tashreef Laae Hain, Jin Par Tumhari Mashaqqat Ki Baat Bahut Garaa'n Guzarti Hai. Tumhari Manfa-at Ke Bahut Khwahishmand Rehte Hain, Imaandaaro'n Ke Saath Bahut Hi Shafeeq Aur Meherbaan Hain. (Surah at-Tauba: 128)

3 Haalat-e-Namaz Mein Ihtisaab Karna:

Is waaqia mein ek (1) intihaai qaabil-e-tawajjo baat ye bhi hai ke Aap ﷺ ne namaz ki haalat hi mein Ibne Abbas رضی اللہ عنہ par ihtisaab kiya. Namaz ki mashghuliyat aap ke ihtisaab ki raah mein rukaawat na bani. Ye baat bila-shak-o-shubha is baat par dalaalat karti hai ke Aap ﷺ ki nigaah mein baccho'n ke ihtisaab aur sahih baato'n ki taraf unki rehnumaai ki bahut ziyaada ehmiyat thi.

Waalidain is baat ka khusoosi khayaal kare'n ke ibaadaat mein unki mashghuliyat baccho'n ke ithisaab mein kotaahi, susti ya ghaflat ka sabab na bane.

⑦ Ibne Umar ﷺ Ka Nau-umr Bete Ki Namaz Mein Ghalati Par Ihtisaab

Hazrat Abdullah bin Umar ﷺ ne apne nau-umr[1] bete ko namaz mein chaukdi maare baithe dekha to aise baithne se mana farmaya.

Daleel:

Imam Bukhari ﷺ ne Abdullah bin Abdullah bin Umar ﷺ se riwayat naql ki hai ke:

أَنَّهُ كَانَ يَرَى عَبْدَ اللّٰهِ بْنَ عُمَرَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمَا يَتَرَبَّعُ فِي الصَّلَاةِ إِذَا جَلَسَ ، فَفَعَلْتُهُ ، وَأَنَا يَوْمَئِذٍ حَدِيْثُ السِّنِّ . فَنَهَانِي عَبْدُ اللّٰهِ بْنُ عُمَرَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمَا. وَقَالَ : إِنَّمَا سُنَّةُ الصَّلَاةِ أَنْ تَنْصِبَ رِجْلَكَ الْيُمْنَى ، وَتُثْنِيَ الْيُسْرٰى. فَقُلْتُ : إِنَّكَ تَفْعَلُ. فَقَالَ : إِنَّ رِجْلَيَّ لَا تَحْمِلَانِي.

Yaqinan wo haalat-e-namaz mein Abdullah bin Umar ﷺ ko chaukdi maare baithe dekhte the, (isi wajah se) maine aise hi kiya❶. Aur tab main nau-umr tha. Abdullah bin Umar ﷺ ne mujhe aisa karne se roka. Aur farmaya: "*Yaqinan namaz ka masnoon tariqa ye hai ke tu (baithne ke waqt) daae'n qadam ko khada kar aur baae'n qadam ko bichade*" Maine arz kiya: "*Yaqinan aap to (meri tarah hi) karte hain*". Unho'n ne farmaya: "*Mere qadam mera (bojh) nahi utha sakte*". (Bukhari: V2 P305 H827)

❶ • Yaane main bhi haalat-e-namaz mein chaukdi maar kar baitha •

Qisse Se Mustafaad Baate'n:

Is waaqia se maaloom hone waali baato'n mein se do (2) darj-e-zel hain:

❶ Bacche Ka Ihtisaab:

Hazrat Ibne Umar ﷺ ke bete par ihtisaab ke waqt unke bete chote the. Mazkoora-baala riwayat mein hai: 'وَأَنَا يَوْمَئِذٍ حَدِيْثُ السِّنِّ' "*Main tab nau-umr tha*". 'حَدِيْثُ السِّنِّ' Ki sharh mein Haashiya al-Muwatta mein likha hai: 'صَغِيْرٌ لَمْ اَمَيِّز بَيْنَ فِعْلِ الْعُذْرِ وَغَيْرِهِ' "*Chota (tha) uzr ke sabab aur bila-uzr kaam mein tamaiyyuz[2] karne ki salaahiyat na thi*". (Hawaashi Kashf al-Mughatta an

[1] T: (نَو عُمر) Naabaaligh, kamsin, kam-umr [RKT]

[2]

wajh al-Muwatta: P72 Haamish: 1)

❷ Bacche Ka Namaz Mein Ghalati Par Ihtisaab:

Nau-umr bacche par agarche namaz farz nahi hoti, lekin phir bhi namaz mein ghalati ke irtikaab[1] ki soorat mein uska ihtisaab kiya jaaega. Bete ki nau-umri mein ghalati par ihtisaab ki raah mein Hazrat Ibne Umar ﷺ ke liye rukaawat na bani.

⑧ Ahd-e-Nabawi ﷺ Mein Baccho'n Ka Ihtisaab

Nabi-e-Kareem ﷺ Mina mein logo'n ko namaz padha rahe the, gadhi par sawaar Hazrat Ibne Abbas ﷺ aae aur saff ke ek (1) hisse ke aage se guzar gae, kisi ne bhi unke guzarne par na toka, aur us waqt wo nabaaligh ladke the.

Daleel:

Imam Bukhari ﷺ ne Hazrat Abdullah bin Abbas ﷺ se riwayat naql ki hai ke unho'n ne bayan kiya:

أَقْبَلْتُ عَلَى حِمَارٍ أَتَان . وَأَنَا يَوْمَئِذٍ قَدْ نَاهَرْتُ الْإِحْتِلَامَ - وَرَسُوْلُ اللهِ ﷺ يُصَلِّي بِمِنَى إِلَى غَيْرِ جِدَارٍ. فَمَرَرْتُ بَيْنَ يَدَيْ بَعْضِ الصَّفِّ ، وَأَرْسَلْتُ الْأَتَانَ تَرْتَعُ ، فَدَخَلْتُ فِي الصفُ ، فَلَمْ يُنْكِرْهُ ذَلِكَ عَلَيَّ.

Rasool Allah ﷺ mina mein diwaar ke sutre ke baghair logo'n ko namaz padha rahe the, main ek (1) gadhi par sawaar par ho kar aaya aur saff ke ek (1) hisse ke aage se guzra aur gadhi ko charne ke liye chod diya, aur khud saff mein shaamil ho gaya, kisi ne us par mujhe toka nahi, aur tab main sinn-e-bulooghat ke qareeb pohonch chuka tha. (Sahih Bukhari: V1 P171 H76)

Qisse Se Maaloom Hone Waali Baate'n:

Is waaqia se maaloom hone waali baato'n mein se do (2) darj-e-zel hain:

❶ Ibne Abbas ﷺ Ka Na-baaligh Hona:

Tab Ibne Abbas ﷺ na-baaligh the:

[1] T: (اِرْتِکاب) Koi kaam karna, gunah ya jurm karna [RKT]

Is par unka ye qaul dalaalat-kanaa'n hai: 'وَاَنَا يَوْمَئِذٍ نَاهَزْتُ الْاِحْتِلَام' *"Aur main tab sinn-bulooghat ke qareeb pohonch chuka tha"*. Haafiz Ibne Hajar رحمۃ اللہ علیہ ne is qaul ki sharah mein tehreer kiya hai. Yaane buloogh sharai ke qareeb chuka tha. (Fath-ul-Baari: V1 P171)

Imam Bukhari رحمۃ اللہ علیہ ne is hadees par jo unaween baandhe hain wo bhi usi baat par dalaalat karte hain. Kitab-ul-Ilm mein unho'n ne darj-e-zel unwaan baandha hai: 'بَابُ مَتٰى يَصِحُّ سِمَاعُ الصَّغِيْرِ' Chote Bacche Ka Samaa'[1] Kab Se Sahih Hone Ke Mutaalliq Baab. (Sahih Bukhari: V1 P171) Unho'n ne kitab Jaza as-Seed mein unwaan you'n qaayam kiya hai: 'بَابُ حَجِّ الصِّبْيَانِ' Baccho'n Ke Hajj Ke Mutaalliq Baab. (Sahih Bukhari: V4 P171)

❷ Ahd-e-Nabawi Mein Baccho'n Par Ihtisaab Ka Maaroof Hona:

Dauraan-e-Jamat muqtadiyo'n kea age se guzarne ke jawaaz par Hazrat Ibne Abbas رضی اللہ عنہ ne is baat se istidlaal kiya ke kisi bhi sahabi ne unke guzrarne par eteraaz na kiya. Isi baare mein Imam Ibne Daqeeq رحمۃ اللہ علیہ ne tehreer kiya: "*Adm-e-inkaar se Ibne Abbas رضی اللہ عنہ ne (guzarne ke) jawaaz par istidlaal kiya*". (Manqool az Fath-ul-Baari: V1 P572; Neez mulaahaza ho: Sahih Bukhari: V1 P172)

Isi baat par Imam Bukhari رحمۃ اللہ علیہ ne ye istidaal bhi kiya hai ke imam ka sutrah muqtadiyo'n ke liye bhi kaafi hota hai, ek (1) muqaam par unho'n ne is hadees par darj-e-zel unwaan qaayam kiya hai:

بَابُ سُتْرَةُ الْاِمَامِ سُتْرَةُ مَنْ خَلْفَهُ.

Imam Ka Sutrah Apne Muqtadiyo'n Ka Sutrah Hone Ke Mutaalliq Baab. (Sahih Bukhari: V1 P571 H493)

Agar adh-e-nabawi صلی اللہ علیہ وسلم ne na-baaligh ladko'n par ihtisaab ka tariqa na hota to unka ye istidlaal baja na hota, kyounke koi keh sakta tha ke Hazraat Sahaaba ke ihtisaab na karne ka sabab Hazrat Ibne Abbas رضی اللہ عنہ ka na-baaligh hona tha, lekin choonke na-baaligh baccho'n par is mubaarak zaman mein ihtisaab karna ek (1) maaroof aur musallama haqiqat thi is liye unka istidlaal sahih aur durust thehra. 'وَاللّٰهُ تَعَالٰى اَعْلَمُ بِالْصَّوَابِ'

[1] T: (سَماع) Kaan lagaa kar sunna, dehaan se ya apne kaan se sunna, qawwali, wajd [RKT]

⑨ Nabi ﷺ Ka Sadqa Ki Khajoor Mu'n Mein Daalne Par Nawaase Ka Ihtisaab

Nahj-al-Balaagha ke paas sadqa ki khajoore'n laai gaee'n, aap ke nawaase Hazrat Hasan bin Ali ؓ ne ek (1) khjoor ko uthaya aur apne mu'n mein daal li. Aap ﷺ ne khajoor ke uthaane par jhadka aur uske khaane se mana kar diya.

Daleel:

Imam Bukhari ؒ ne Hazrat Abu Huraira ؓ se riwayat naql ki hai ke unho'n ne bayan kiya:

أَخَذَ الْحَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا تَمْرَةً مِّنْ تَمْرِ الصَّدَقَةِ ، فَجَعَلَهَا فِي فِيْهِ ، فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ : كِخْ كِخْ لِيَطْرَحَهَا ثُمَّ قَالَ : أَمَا شَعَرْتَ أَنَّا لَا نَأْكُلُ الصَّدَقَةَ.

Hazrat Hasan bin Ali ؓ sadqa ki khajooro'n mein se ek (1) khajoor ko uthaya aur usko apne mu'n mein daal diya. Nabi ﷺ ne farmaya: 'كِخْ كِخْ' taake wo is (khajoor) ko phenk de'n, phir Aap ﷺ ne farmaya: "*Kya tumhe'n maaloom nahi ke yaqinan ham sadqa nahi khaate*". (Sahih Bukhari: V3 P354 H1491)

Waaqia Ke Mutaalliq Chaar (4) Baate'n:

Is waaqia ko tafseel ke saath samajhne ke liye qaraeen-e-kiraam darj-e-zel chaar (4) baato'n ki taraf tawajjo farmaae'n:

❶ Aap ﷺ Ka Nawaase Ko Jhidakna:

Rahmat-e-do-aalam ﷺ ne sadqa ki khajoor mu'n mein daalne par apne pyaare nawaase Hazrat Hasan ؓ ko jhidka. Us par darj-e-zel do (2) baate'n dalaalat karti hain:

① Aap ﷺ ne unhe'n baae'n-alfaaz mukhatib farmaya: 'كِخْ كِخْ'

Imam Nawavi ؒ ne iski sharh mein tehreer farmaya:

يُقَالُ بِإِسْكَانِ الْخَاءِ ، وَيُقَالُ: بِكَسْرِ هَامَعَ التَّنْوِيْنِ: وَهِيَ كَلِمَةُ زَجْرٍ عَنِ الْمُسْتَقْذِرَات.

Ye kalma (خ) ke sukoon 'ْ' ke saath hai aur ye bhi kaha gaya hai ke (خ)

ki zer aur tanween ‘ً’ , ‘ٍ’ , ‘ٌ’ ke saath hai. Aur ye lafz gandi cheezo’n se jhidakne ke liye hai. (Riyaaz us Saaliheen: P161)

Haafiz Ibne Hajar رحمہ اللہ ne qalamband kiya: ‘وَهِيَ زَجْرٌ لِلْصَّبِيِّ عَمَّا يُرِيْدُ فِعْلَهُ’ *“Jis kaam ko baccha karna chaahe usse jhidkane ke liye ye lafz hai”*.

② Nabi-e-Kareem ﷺ ne unse farmaya: ‘اَمَا شَعَرْتَ اَنَّا لَا نَاْكُلُ الْصَّدَقَةَ’ *“Kya tujhe maaloom nahi ke yaqinan ham sadqa nahi khaate?”* Haafiz Ibne Hajar رحمہ اللہ ne apni sharh mein qalamband farmaya: *“(Sahih Bukhari mein (kitaab) al-Jihaad mein hai* ‘اَمَّا تَعْرِفُ؟’ *“Kya tu jaanta nahi?”* aur ‘Sahih Muslim’ ki riwayat mein hai ‘اَمَا عَلِمْتَ؟’ *“Kya toone jaana nahi?”* Ye alfaaz waazeh baat ke mutaalliq istemaal kiya jaate hain, chaahe mukhatib usse aagaah nab hi ho aur maane ye hai ke itni waazeh baat tujh par kaise makhfi rahi aur us mein daant ‘لا تَفْعَلْ’ *“Na karo”* ke alfaaz se ziyaada baleegh hai. (Fath-ul-Baari: V3 P355)

❷ Aap ﷺ Ka Khajoor Phenkne Ka Hukm Dena:

Aap ﷺ ne khajoor mu’n par daalne ke sabab jhidakne par hi iktifa na farmaya balke apne payaare nawaase رضی اللہ عنہ ko hukm diya ke wo usko mu’n se phenk de’n.

Darj-e-zel do (2) riwayaat is baat par dalaalat-kanaa’n hain:

① Sahih Muslim mein hai: ‘كِخْ كِخْ اِرْمِ بِهَا. اَمَا عَلِمْتَ اَنَّا لَا نَاكُلُ الْصَّدَقَةَ؟’ *“Kikh-kikh, usko phenk do, kya tumhe’n maaloom nahi ke ham yaqinan sidqa nahi khaate?”* (Sahih Muslim: V2 P751 (1069) 161)

② Musnad Ahmad mein hai ke Aap ﷺ ne irshad farmaya:

الْقِهَا فَاِنَّهَا لَا تَحِلُّ لِرَسُوْلِ اللهِ ﷺ وَلَنا لِاَحَدٍ مِنْ اَهْلِ بَيْتِهِ.

Usko phenk do kyounke ye Rasool Allah ﷺ aur unke ahle bait mein se kisi ke liye jaaiz nahi. (Musnad Ahmad: V3 P169-170 H14723; Hasan bi Ali رضی اللہ عنہ se marwi. Shaikh Ahmad Shakir رحمہ اللہ ne iski isnaad ko ‘Sahih’ kaha hai. Haamish al-Musnad: V3 P169)

❸ Aap ﷺ Ka Kahjoor Ko Khud Mu'n Se Nikaal Phenkna:

Nabi-e-Kareem ﷺ mazkoora baala dono baato'n par na ruke, balke apne pyaare nawaase ؓ ke mu'n se khajoor ko khud nikaal phenka. Imam Bukhari ؒ ne Hazrat Abu Huraira ؓ se riwayat naql ki hai ke unho'n ne bayan kiya:

كَانَ رَسُولُ اللهِ ﷺ يُؤْتٰى بِالتَّمْرِ عِنْدَ صِرَامِ النَّخْلِ فَيَجِيءُ هٰذَا بِتَمْرِهِ ، وَهٰذَا مِنْ تَمْرِهِ ، حَتّٰى يَصِيْرَ عِنْدَهُ كَوْمًا مِّنْ تَمْرٍ ، فَجَعَلَ الْحَسَنُ وَالْحُسَيْنُ رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا يَلْعَبَانِ بِذٰلِكَ التَّمْرِ ، فَأَخَذَ أَحَدُهُمَا تَمْرَةً فَجَعَلَهَا فِي فِيْهِ . فَنَظَرَ إِلَيْهِ رَسُوْلُ اللهِ ﷺ ، فَأَخْرَجَهَا مِنْ فِيْهِ، فَقَالَ : أَمَا عَلِمْتَ أَنَّ آلَ مُحَمَّدٍ ﷺ لَا يَأْكُلُونَ الصَّدَقَةَ؟

Khajooro'n ke pakne par Rasool Allah ﷺ ki khidmat mein khajoore'n laai jaatee'n. Kuch kahjoore'n ye laata, kuch wo laata, yahan tak ke aap ke yahan khajooro'n ka dher lag jaata. Hazrat Hasan aur Hazrat Hussain (riz un khajooro'n se khela karte (ek (1) mauqa par) un mein se ek (1) ne ek (1) kahjoor ko pakada aur mu'n mein daal liya. Rasool Allah ﷺ ne uski taraf dekha aur khajooro'n ko uske mu'n se nikaal phenka, aur irshad farmaya: "*Kya tujhe ilm nahi ke Aal-e-Muhammad ﷺ yaqinan sadqa nahi khaate?*". (Sahih Bukhari: V3 P350-351 H1485)

❹ Aap ﷺ Ka Bacche Ko Khajoor Khaane Dene Ki Tajweez Mustarad Karna:

Majlis mein maujood ek (1) shakhs ne Aap ﷺ ki khidmat ye tajweez pesh ki ke bacche ko khajoor kha lene deejiye, to aap ne is tajweez ko mustarad farma diya. Musnad Imam Ahmad ؒ mein hai:

فَقِيْلَ: يَا رَسُوْلَ اللهِ! مَاكَانَ عَلَيْكَ مِنْ هٰذِهِ الْتَّمْرَةِ لِهٰذَا الْصَّبِيِّ؟ قَالَ: وَإِنَّا آلُ مُحَمَّدٍ ﷺ لَا تَحِلُّ لَنَا الْصَّدَقَةُ.

Kaha gaya (yaane tajweez pesh ki gai) Aye Allah ke Rasool ﷺ us bacche ko ye khajoor tanaawul karne dene mein aap ka to kuch harj nahi? Aap ﷺ ne farmaya: Yaqinan ham Aal-e-Muhammad ﷺ hamare liye sadqa jaaiz nahi. (Musnad Ahmad: V3 P171 H1727 Shaikh Ahmad Shakir ؒ ne iski sanad ko 'Sahih' kaha hai mulaahaza ho Haamish al-Musnad: V3 P171)

Qisse Se Mustafaad Baate'n:

Is qisse se maaloom hone waali baato'n mein se chaar (4) darj-e-zel hain:

❶ Mamnooa Cheezo'n Se Baccho'n Ka Door Rehna:

Jin mamnooa cheezo'n se bade bachte hain baccho'n ko bhi unse door rehna chaahiye. (Umdatul Qaari: V9 P814) Shaikh Umar Sannaami ne tehreer kiya hai: "*Sharaab ka peena aur murdaar ka khana bacche par haraam hai*". (Nisaab al-Ihtisaab: P50)

❷ Sarparast Hazraat Ki Zimmedaari:

Sarparast hazraat ki zimmedaari hai ke wo baccho'n ko mamnooa cheezo'n se door rakhe'n aur unke khaane se roke'n. Sharh hadees mein Imam Nawavi رحمۃ اللہ علیہ ne tehreer kiya hai: "*Hadees mein ye baat hai ke jin cheezo'n se badi umr ke logo'n ko bachaya jaata hai unse baccho'n ko bhi bachaya jaaega aur aisa karna wali[1] par waajib hai*". (Sharh an-Nawavi: V7 P157)

Allama Aeni رحمۃ اللہ علیہ ne is hadees ki sharh mein likha hai: "*Is mein ye baat bhi hai ke auliya ko ye haq haasil hai ke wo baccho'n ko sarzanish[2] kare'n, unke aur mamnooa cheezo'n ke darmiyaan haayal ho jaae'n. Kya tum ne dekha nahi ke Aap صلی اللہ علیہ وسلم ne Hasan رضی اللہ عنہ ke mu'n se sadqa ki khajoor ko nikaal phenka aur tab wo bacche the, un par faraaiz ki paabandi laazim na hui thi aur naahi un par sharai ahkaam laagu hue the. Isse ye baat waazeh hoti hai ke bacche aur majnoon ke sarparast par laazim hai ke agar wo dekhe'n ke unho'n ne peene ki khaatir sharaab ko, y a khaane ke iraade se khinzeer ke gosht ko, ya zaaya karne ki khaatir kisi ke maal ko pakda hua hai to wo un kaamo'n se unhe'n mana kar de'n aur un aamaal ke irtikaab ki raah mein rukaawat ban jaae'n*". (Umdatul Qaari: V9 P81; Fath-ul-Baari: V3 P355)

---

[1] T: (وَلی) Qaanooni sarparst ya nigraan, murabbi, kafeel zimmedaar [RSB]
[2] T: (سَرزَنِش) Bura-bhala kehna, tambeeh, malaamat [RKT]

Ulama-e-Ummat Ke Aqwaal:

Alaawa-azee'n bahut se ulama-e-ummat ne bhi baccho'n ko mamnooa aamaal aur cheezo'n se bachane ki taakeed ki hai.

Zel mein is baare mein che (6) ulama-e-ummat ke aqwaal pesh kiye ja rahe hain:

① Imam Ahmad ﷺ ka qaul:

Haafiz Abu Bakr Khallaal ﷺ ne riwayat naql ki hai ke Iam Abu Bakr Mirwazi ﷺ ne unhe'n batlaya ke:

سَأَلْتُ اَبَا عَبْدِ اللهِ عَنْ كَسْرِ الْطَّنْبُوْرِ❶. قَال: يُكْسَرُ. قُلْتُ: اَلْطَّنْبُوْرُ الْصَّغِيْرُ يَكُوْنَ مَعَ الْصَّبِيُّ. قَالَ: يُكْسَرُ اَيْضًا ، اِذَا كَنَا مَكْشُوْفًا فَاكْسِرْهُ.

"*Maine Abu Abdullah (Imam Ahmad ﷺ) se tanboor ke todne ke baare mein poocha*". Unho'n ne farmaya: "*(Is ko) toda jaaega*". Maine arz ki: "*Chota shia aqaaed tanboor agar bacche ke paas ho (to uska kya hukm hai?)*". Unho'n ne farmaya: "*Usko bhi toda jaaega, jab wo khula ho (yaane saamne nazar aae) to usko tod de*". (Al-Amr Bil Maaroof wa Nahi Anil Munkar: P67-68)

❶ • Aalaat-e-mausiqi mein se ek (1) aala (sitar) jo gol pet aur lambi gardan rakhta hai us par taare'n lagi hoti hain •

② Allama Ghazali ﷺ Ka Qaul:

Unho'n ne qalamband kiya hai: 'مَنْ رَاَى صَبِيًّا اَوْ مَجْنُوْنًا يَشْرَبُ الْخَمْرَ فَعَلَيْهِ اَنْ يُرِيْقَهُ وَيَمْنَعَهُ'

"*Jo bacche ya majnoon ko sharaab peete dekhe us par laazim hai ke wo us (sharaab) ko undel de aur usko us (ke peene) se mana kar de*". (Al-Ihya Uloom ud Deen: V2 P324; Eezan: V2 P327; Mukhtasar Minhaj al-Qaasideen: P134-135; Tambeeh al-Ghaafileen An Aamaal al-Jaahileen: P37)

③ Shaikh Ibne Muflih ﷺ Ka Qaul:

فَمَنْ رَاَى صَبِيًّا اَوْ مَجْنُوْنًا يَشْرَبُ الْخَمْرِ فَعَلَيْهِ اَنْ يُهْرِقَ خَمْرَهُ وَيَمْنَعَهُ ، وَكَذٰلِكَ اَنْ يَمْنَعَهُ مِنَ الْزِّنَا وَاِتْيَانِ الْبَهَائِمِ.

"*Pas jo bacche ya majnoon ko sharaab peete dekhe us par laazim hai ke*

wo us (sharaab) ko phenk de aur usko us (ke peene) se rok de. Isi tarah usko zina aur jaanwaro'n ke saath buraai ke irtikaab se mana kar de". (Al-Aadaab-ush-Shariah: V1 P209)

④ Shaikh Mardaawi ؒ Ka Sher:

Shaikh Muhammad bin Abdul Qawi Mardaawi ؒ ne is baare mein apne mauqif ko sher ki soorat mein baae'n-alfaaz bayan kiya hai:

وَاَنْكِرْ عَلَى الْصِّبْيَانِ كُلَّ مُحَرَّمٍ ، لِتَاْدِيْبِهِمْ وَالْعِلْمِ فِيْ الْشَّرْعِ بِالْرَّدِيْءِ.

"*Baccho'n ko adab sikhlaane aur shariyat ki nigaah mein ghatiya kaam se aagaah karne ki khaatir har najaaiz kaam par tok deejiye*". (manqool az Ghiza al-Albaab li-Sharh Manzoomah al-Aadaab li Shaikh Muhammad al-Asfaraaini: V1 P231)

⑤ Shaikh Saalihi ؒ Ki Sharh Sher:

Shaikh Mardaawi ؒ ke sher ki tashreeh karte hue Shaikh Ibne Dawood Saalihi ؒ ne tehreer kiya hai:

يَعْنِيْ يُنْكَرُ عَلضى الْصِّبْيَانِ مَاهُوَ مُحَرَّمٌ ، وَكُلُّ مَا هُوَ مُحَرَّمٌ رَدِيْءٌ فِيْ الْشَّرْعِ.

"*Har naajaaiz kaam par baccho'n ko toka jaaega aur har mamnooa baat shariyat ki roo se ghatiya hai*". (Al Kanz al-Akbar Fil Amr Bil Maaroof wa Nahi Anil Munkar: V1 P192)

⑥ Shaikh Safraaini ؒ Ki Tehreer:

Unho'n ne likha hai:

وَقَدْ نَصَّ فُقَهَاؤُنَا عَلٰى اَنَّهُ يُحَرَمُ عَلَى الْوَلِيِّ تَمْكِيْنُ الْصَّغِيْرِ مَنْ لِبْسِ ثَوْبِ حَرِيْرٍ وَنَحْوِهِ ، وَكَذَا مِنْ فِعْلِ كُلِّ مُحَرَّمٍ.

"*Hamare fuqaha ne is baat ki wazaahat ki hai ke wali par haraam hai. Wo bacche ko reshmi ya deegar mamnooa kapde pehenne ka mauqa faraaham kare, ya isi tarah usko deegar najaaiz kaam karne de*". (Ghiza al-Albaab li Sharh Manzoomah al-Aadaab: V1 P232)

❸ Ihtisaab Ke Mukhtalif Maraatib Ka Istemaal:

Sarparast hazraat ko ikhtiayar hai ke mamnooa cheezo'n se baccho'n ko baaz rakhne ke liye darajaat-e-ihtisaab mein se munaasib darja ya ek (1) se ziyaada darjaat istemaal kare'n. Nabi-e-Kareem ﷺ ne Hazrat Hasan

ﷺ ko sadqa ki khajoor khaane se rokne ke liye darj-e-zel darajaat istemaal farmaae.

① Ghalati se aagaah karna.

② Ghalati par daantna.

③ Ghalati ko khatam karne ka hukm dena.

④ Khud ghalat kaam ko khatam karna.

Haafiz Ibne Hajar رحمۃ اللہ علیہ ne is baare mein mukhtalif ahadees mein mazkoora baato'n ko jama karte hue tehreer kiya hai: Aap ﷺ ke irshad-e-giraami: "*Aye mere chote bete! Usko phenk do (2), aye mere chote bete! Usko phenk do*". Aur aap ke farmaan: 'کخ کخ' mein jama you'n ki jaaegi ke Aap ﷺ ne pehle farmaya: "*Aye mere chote bete! … "* Aur jab aap ne dekha ke khajoor Hazrat Hasan ﷺ ke mu'n hi mein hai to aap ne 'کخ کخ' farmaya.

Aur ye bhi mumkin hai ke Aap ﷺ ne pehle ye dono jumle irshad farmae ho'n aur uske baad jab dekha ke phir bhi khajoor unke mu'n hi mein hai to khud unke mu'n se khajoor baahar nikaal phenki ho. (Fath-ul-Baari: V3 P355)

❹ Tark-e-Ihtisaab Ke Mashwara Ko Mustarad Karna:

Basa-auqaat baaz rishtedaar ya dost baccho'n ki sighr-sini ke hawaale se unke ihtisaab se chashm-poshi ki daawat dete hain. Sarparst hazraat ko chaahiye ke aise nadaan dosto'n ki baat ko dar-khor-e-etina na samjhe'n. Aap ﷺ ne Hazrat Hasan ﷺ par ihtisaab tark karne ki tajweez ko mustarad farma diya.

⑩ Nabi ﷺ Ka Bacche Ko Bartan Mein Haath Ghumaane Se Rokna

Hazrat Amr bin Salama ﷺ Nabi-e-Kareem ﷺ ke yahan parwarish pa rahe the. Aap ﷺ ke saath khana tanaawul karte hue wo apne saamne se khaane ki bajaae apne haath ko khaane ke bartan mein ghumaate. Aap ﷺ ne unhe'n aisa karne se mana farmaya.

Daleel:

Imam Bukhari aur Imam Muslim ﷺ ne Hazrat Amr bin Abi Salama ﷺ se riwayat naql ki hai ke unho'n ne bayan kiya ke:

كُنْتُ غُلَامًا فِي حَجْرِ رَسُوْلِ اللهِ ﷺ وَكَانَتْ يَدِي تَطِيشُ فِي الصَّحْفَةِ فَقَالَ لِي رَسُوْلُ اللَّهِ ﷺ : يَا غُلَامُ! سَمِّ اللهَ ، وَكُلْ بِيَمِينِكَ ، وَكُلْ مِمَّا يَلِيْكَ . فَمَا زَالَتْ تِلْكَ طِعْمَتِي بَعْدُ ..

Main Rasool Allah ﷺ ke yahan zer-e-parwarish tha aur mera haath khaane ke bartan mein ghoomta tha. Rasool Allah ﷺ ne mujhe farmaya: "*Aye ladke! Allah Ta'ala ka naam lo (yaane Allah Ta'ala ka naam lekar khaane ki ibtida karo) daae'-haath se khaao, aur apne aage se tanaawul karo*". Uske baad mere khaane ka usloob yehi raha (yaane Aap ﷺ ke us farman ke mutaabiq raha). (Sahih Bukhari: V9 P521 H5376; Sahih Muslim: V3 P1599 (H2022) 108. Matan mein mazkoor alfaaz-e-hadees Sahih Bukhari ke hain)

Waaqia Se Maaloom Hone Waali Baate'n:

Is waaqia se maaloom hone waali baato'n mein se teen (3) darj-e-zel hain:

❶ Bacche Ka Ithisaab:

Nabi-e-Kareem ﷺ ne Hazrat Amr bin Abi Salama ﷺ ko khane ke bartan mein haath ghumaane se mana farmaya aur tab wo nabaaligh bacche the. Us par Aap ﷺ ka unhe'n 'يَا غُلَامُ' keh kar mukhaatib farmana dalaalat karta hai aur ulama-e-ummat ke bayan ke mutaabiq lafz-e-'غُلَام' paedaaish se lekar baaligh hone se pehle tak ki umr ke bacche ke liye istemaal kiya jaata hai. (Fath-ul-Baari: V9 P521; Umdatul Qaari: V21 P29)

❷ Ihtisaab Mein Yateem Bacche Par Shafqat:

Nabi-e-Rahmat ﷺ ne yateem bacche Hazrat Amr bin Abi Salama ﷺ par kamaal shafqat aur pyaar se ihtisaab farmaya. Sunan Abu Dawood ki riwayat mein hai ke Aap ﷺ ne unhe'n baae'n-alfaaz mukhaatib farmaya:

ادْنُ بُنَيَّ! فَسَمِّ اللهِ ، وَكُلْ بِيَمِيْنِكَ ، وَكُلْ مِمَّا يَلِيْكَ.

"*Chote bete! Qareeb ho jaao. Allah Ta'ala ka naam lo, daae'n haath se khaao aur apnea age se khaao*". (Sunan Abu Dawood: V10 P179 H3771 Shaikh Albani

ﷺ ne is hadees ko 'Sahih' qaraar diya hai. Mulaahaza ho: Sahih Sunan Abu Dawood: V2 P179)

Aur Sunan Tirmizi ki riwayat mein hai ke Aap ﷺ ne unko farmaya:

ادْنُ يَا بُنَيَّ! فَسَمِّ اللهِ ، وَكُلْ بِيَمِيْنِكَ ، وَكُلْ مِمَّا يَلِيْكَ.

"*Aye mere chote bete! Qareeb ho jaao, Allah Ta'ala ka naam lo, daae'n haath se khaao aur apnea age se khaao*". (Jaame Tirmizi: V5 P479-480 H1918. Shaikh Albani ﷺ ne is hadees ko 'Sahih' kaha hai. Sahih Sunan Tirmizi: V2 P167)

Allahu Akbar! Syed al-Konain ﷺ ka yateem bacche ko apne qareeb hone ka ezaaz bakhsha aur phir 'يَا بُنَيَّ' ke shafqat aur pyaar se bhare khitaab se pukaarna! Aur us mein chandaa'n taajjub ki baat nahi ke Aap ﷺ saraapa shafqat aur mujassama-e-rahmat bana kar maboos kiye gae. Allah Azzo Wajal ne farmaya:

وَمَآ اَرْسَلْنٰكَ اِلَّا رَحْمَةً لِّلْعٰلَمِيْنَ ۝

Aur Nahi Bheja Ham Ne Aapko Magar Jahaan Waalo'n Ke Liye Rahmat Bana Kar. (Surah al-Ambiya: 107)

❸ Shafqat Se Labrez Ihtisaab Ka Asar:

Aap ﷺ ke shafqat-o-mohabbat se labrez ihtisaab ne Yateem bacche par gehre aur azeem asaraat chode. Unho'n ne khud unka baae'n-alfaaz[1] zikr kiya:

فَمَا زَالَتْ تِلْكَ طِعْمضتِيْ بَعْدُ. (Bukhari: V9 P521 H5376; Muslim: V3 P1599 H(2022) 108)

Yaane maine iske baad Aap ﷺ ke bayan-karda usloob ko apne liye laazim kar liya aur wo meri aadat ka hissa ban gaya. (Fath-ul-Baari: V9 P523)

Aur isse ye baat bhi maaloom hoti hai ke baccho'n ke ihtisaab mein shafqat, mohabbat, pyaar aur narmi hi se kaam lena chaahiye. Sirf zaroorat hi ke waqt shiddat aur sakhti se ihtisaab kiya jaae.

وَاللّٰهُ تَعَالٰى اَعْلَمُ بِالْصَّوَابِ. ❶

❶ • Is baare mein tafseeli maalumaat ke liye mulaahaza ho: Raaqim-us-sutoor ki kiaab: Min Sifaat ad-Daaiya: al-Leen war Rifq •

[1] T: (بائیں الفاظ) Khule alfaaz mein [RSB]

⑪ Umar Farooq ؓ Ka Ibne Auf ؓ Ke Bete Ki Reshmi Qamees Chaak Karna

Hazrat Abdur Rahman bin Auf ؓ apne bete ke hamraah Ameer-ul-Momineen Hazrat Umar Farooq ؓ ke paas tashreef laae. Unke bete ne reshmi qamees pehen rakhi thi. Hazrat Umar ؓ ne us qamees ko cheer phenka.

Daleel:

Imam Ibne Abi Shaiba ؒ ne Ibrahim ؒ se riwayat naql ki hai ke unho'n ne bayan kiya ka:

دَخَلَ عَبْدُ الرَّحْمٰنِ بْنُ عَوْفٍ رضی اللہ عنہ ، وَمَعَهُ ابْنٌ لَهُ ، عَلٰى عُمَرَ رضی اللہ عنہ ، عَلَيْهِ قَمِيْصُ حِرِيْرٍ ، فَشَقَّ الْقَمِيْصَ.

Abdur Rahman bin Auf ؓ apne bete ke hamraah Umar ؓ ke yahan tashreef laae, bete ne reshmi qamees pehen rakhi thi, unho'n ne qamees ko chaak kar diya. (Musannaf Ibne Abi Shaiba: V8 P162 H4709)

Qisse Se Mustafaad Baate'n:

Is qisse se maaloom hone waali baato'n mein se chaar (4) darj-e-zel hain:

❶ Baccho'n Ke Reshmi Libaas Pehenne Ki Shadeed Qabaahat:

Isse Ameer-ul-Momineen Umar Farooq ؓ ki nigaah mein baccho'n ke reshmi libaas pehenne ki ghalati ki sangeeni numaaya'n hoti hai.

Baaz ulama ke Aqwaal:

Ulama-e-Ummat ne baccho'n ke reshmi libaas pehenne ke hukm ko bayan kiya hai. Teen (3) ulama ke aqwaal zel mein mulaahaza farmaaiye:

① Imam Kaasaani ؒ Ka Qaul:

Imam Abu Bakr Kaasaani ؒ ne qalamband kiya hai: "*Mardo'n par reshmi libaas ki hurmat mein chote-bade ke etebaar se kuch farq nahi, kyounke Nabi ﷺ ne hurmat ki asaas muzakkar[1] hone ko qaraar diya hai.*

[1] T: (مُذَكَّر) Nar, mard, mardaana jins rakhne waala [RKT]

Aap ﷺ ne irshad farmaya: 'هٰذَانِ حَرَامَانِ عَلٰى ذُكُوْرِ أُمَّتِيْ' Ye dono (sona aur resham) meri ummat ke mardo'n par haraam hain. ❶ *Albatta pehenne waala agar kamsin ho to gunaah us par nahi, balke pehnaane waale par hoga. Kyounke wo tehreem ka mukhaatib nahi*". (Badaae as-Sanaae: V5 P131)

❶ • Imam Abu Dawood ne qareeban inhi alfaaz ke saath is hadees ko riwayat kiya hai: Sunan Abu Dawood V11 P72-73 H4051. Shaikh Albani ﷺ ne is hadees ko 'Sahih' qaraar diya hai. Mulaahaza ho Sunan Abu Dawood: V2 P766) •

② Allama Ibne Qadaama ﷺ Ka Qaul:

Allama Ibne Qadaama ﷺ ne tehreer kiya hai: "*Kya bacche ke wali ke liye usko reshmi libaas pehnaana jaaiz hai? Is baare mein do (2) raae'n hain. Lekin dono mein se theek raae ye hai ke aisa karna haraam hai. Kyounke Nabi-e-Kareem ﷺ ne 'حُرِّمَ لِبَاسُ الْحَرِيْرُ عَلَى ذُكُوْرِ أُمَّتِيْ وَأُحِلَّ لِإَنَاثِهِمْ' Meri ummat ke mardo'n par reshmi libaas haraam kiya gaya hai aur unki aurato'n ke liye jaaiz qaraar diya gaya hai.* ❷ *Aur ye irshad-e-giraami aam hai: yaane 'Ummat ke chote bade sab muzakkar hazraat ko shaamil hai'.*". (Al Mughni: V2 P310)

❷ • Imam Tirmizi ne isse milte julte alfaaz ke saath is hadees ko riwayat kiya hai. Mulaahaza ho Jaame Tirmizi: V5 P313 H1774. Imam Tirmizi ﷺ ne is hadees ko 'Hasan Sahih' qaraar diya hai. Eezan: V5 P314. Shaikh Albani ﷺ ne is hadees ko 'Sahih' kaha hai. Sahih Sunan Tirmizi: V2 P144 •

③ Shaikh Umar Sannaami ﷺ Ka Qaul:

Shaikh Umar Sannami ﷺ ne likha hai: Ye (hadees) mardo'n aur baccho'n (sab) ke liye hai. Aur agar ye kaha jaae ke ye (hadees) baccho'n ko shaamil honi chaahiye, kyounke wo hukm ke mukhaabit nahi, to uska jawaab ye hai ke ye hukm zimni[1] taur par unke liye bhi hai. Aur maane ye hai ke unke baap unhe'n (reshmi libaas) na pehnaae'n. (Nisaab al-Ihtisaab: P51)

❷ Reshmi Libaas Waale Baccho'n Ka Ihtisaab:

Reshmi libaas pehenne waale baccho'n ka ihtisaab kiya jaaega. Aur aise libaas se baaz rakhne ke liye islami hukumat usko cheerne, zaaya karne

[1] T: (ضِمْنًى) Furooi, saanwi, secondary, provisional [RKT]

ya isi qism ki koi aur munaasib kaarwaai karne ka ehtemaam karegi.

❸ Ghair-muslimo'n Se Mushaaba Libaas Waale Baccho'n Ka Ihtisaab:

Mazkoora-baala guftagu se ye baat bhi waazeh ho jaati hai ke baccho'n ko har us libaas ke pehenne se mana kiya jaaega jo yahood-o-nasaara aur Allah Ta'ala aur Rasool-e-Kareem ﷺ ke deegar dushmano ke libaaso'n se mushabahat rakhta ho. Hadees-shareef mein hai:

مَنْ تَشَبَّهَ بِقَوْمٍ فَهُوَ مِنْهُمْ.

Jis ne kisi qaum ki mushabahat ki pas wo unhi mein se hai. ❶

❶ • Is hadees ko Imam Ahmad رحمہ اللہ aur Imam Abu Dawood رحمہ اللہ ne Hazrat Ibne Umar رضی اللہ عنہ ke hawaale se riwayat kiya hai, mulaahaza ho: Al Musnad: V7 P121 H5114, aur Shaikh Ahmad Shakir ne iski sanad ko 'Sahih' qaraar diya hai, mulaahaza ho: Haamish al-Musnad: V7 P121. Neez dekhiye Sunan Abu Dawood: V11 P51 H2024 alfaaz-e-hadees Sunan Abu Dawood ke hain, Shaikh Albani رحمہ اللہ ne is hadees ko 'Sahih' kaha hai, mulaahaza ho Sahih Sunan Abu Dawood: V2 P761 •

Jis tarah reshmi libaas pehenne ki hurmat mardo'n aur baccho'n sab ke liye hai, usi tarah ghair-muslimo'n se mushabahat waale aur deegar najaaiz libaas zeb-tan karne ki mumaaniat chote-bade sab musalmano ke liye hai.

<u>Shaikh Ibne Uthaimeen Ka Fatwa</u>:

Shaikh Muhammad bin Saaleh al-Uthaimeen رحمہ اللہ se darj-e-zel sawaal kiya gaya: "*Hamari baaz aurate'n Allah Ta'ala unhe'n hidaayat de, choti bacchiyo'n ko aisa libaas pehnaati hainke unki pindliya'n barhana reh jaati hain aur jab ham aisi maao'n ko nasihat karti hain to wo jawaab mein kehti hain: Ham bhi to aise libaas pehna karti thee'n, bade hone ke baad hame'n (use tark karne mein) diqqat na hui*". Is baare mein aapki raae kya hai?

Shaikh Utiahmeen رحمہ اللہ ne jawaab mein irshad farmaya: "*Meri raae ye hai ke insaan ko apni choti bacchiyo'n ko aisa libaas nahi pehnaana chaahiye, kyounke jab wo aisa libaas pehenne ki aadi ho jaati hain to (bade hone ke baad bhi) wohi libaas zeb-tan karti hain, aur uska pehenna unke liye maamool ki baat ban jaati hai. Main musalman*

behno'n ko nasihat karta hoo'n ke wo deen ke dushmano ke dar-aamada[1] libaaso'n ko tark kar de'n aur apni bacchiyo'n ko ba-parda libaas aur haya ka aadi banaae'n (kyounke) haya to imaan mein se hai". (Fataawa ash-Shaikh Muhammad as-Saaleh al-Uthaimeen: V2 P845-846)

❹ Sinf-e-Mukhalif Ka Libaas Pehenne Waale Baccho'n Ka Ihtisaab:

Baccho'n ko bacchiyo'n ke libaas au runke saamaan-e-zebaaish ke istemaal se roka jaaega aur bacchiyo'n ko baccho'n ke malbusaat aur unke saamaan-e-zeenat se mana kiya jaaega. Hamare Nabi-e-Kareem ﷺ ne sinf-e-mukhaalif[2] se mushabahat karne waale mardo'n aur aurato'n par laanat ki hai.

Do (2) Daleele'n:

❶ Imam Bukhari رحمہ اللہ ne Hazrat Ibne Abbas رضی اللہ عنہ se riwayat naql ki hai ke unho'n ne bayan kiya ke:

لَعَنَ رَسُوْلُ اللهِ ﷺ الْمُتَشَبِّهِيْنَ مِنَ الرِّجَالِ بِالنِّسَاءِ ، وَالْمُتَشَبِّهَاتِ مِنَ النِّسَاءِ بِالرِّجَالِ.

"*Rasool Allah ﷺ ne aurato'n se mushabahat karne waale mardo'n aur mardo'n se mushabahat karne waali aurato'n par laanat farmai*". (Sahih Bukhari: V10 P332 H5885)

Imam Tabari رحمہ اللہ ne sharh-e-hadees karte hue tehreer kiya hai, maane ye hai: "*Mardo'n ke liye aurato'n ke makhsoos libaas aur zeenat ke istemaal ke zariye unse mushabahat jaaiz nahi aur yehi hukm aurato'n ke liye hai*". (Manqool az Fath-ul-Baari: V1 P332)

❷ Imam Abu Dawood رحمہ اللہ ne Hazrat Abu Huraira رضی اللہ عنہ se riwayat kiya hai unho'n ne bayan kiya:

لَعَنَ رَسُوْلُ اللهِ ﷺ اَرَّجُلَ يَلْبَسُ لِبْسَةَ الْمَرَاَةِ ، وَالْمَرْأَةَ تَلْبَسُ لِبْسَةَ الرَّجُلَ.

Rasool Allah ﷺ ne aurat ka libaas pehenne waale mard aur mard ka libaas pehenne waali aurat par laanat ki hai. (Sunan Abu Dawood: V11 P105 H4092, Shaikh Albani رحمہ اللہ ne is hadees ko 'Sahih' kaha hai (Sahih Sunan Abu Dawood: V2 P773)

Jis tarah reshmi libaas pehenne ki hurmat chote-bade mardo'n baccho'n

[1] T: (دَر آمَدَہ) Baahar se aaya hua [RKT]
[2] T: (صِنْفِ مُخالِف) Mukhaalif jins, opposite gender [RKT]

sab ke liye hai, isi tarah mazkoora dono hadeeso'n se saabit-shuda sinf-e-mukhaalif se mushabahat waale libaas ki hurmat chote bade mardo'n, baccho'n, aurato'n aur bacchiyo'n sab ke liye hai.

Baaz Nadaan Waalidain Ka Tarz-e-Amal:

Muqaam-e-hairat aur afsos hai ke baaz nadaan waalidain par apne baccho'n ko bacchiyo'n aise aur baccho'n ko baccho'n waale kapde aur joote pehnaane ka bhoot sawaar hota hai. Baccho'n ke baalo'n ki taraash-kharaash bacchiyo'n ke baalo'n ki tarz ki aur bacchiyo'n ke baalo'n ki waza-qata baccho'n jaisi banaai jaati hai. Apne is khilaaf-e-shariyat tarz-e-aml se ye waalidain kya haasi karna chaahte hain?

Kya Allah Ta'ala ki takhleeq mein tabdeeli ke khwahaa'n hain? Kya wo bacchiyo'n ko baccho'n ki jins aur baccho'n ko bacchiyo'n ki sinf mein badal dena chaahte hain? Kya aisa karna unke daaera-e-ikhtiyaar mein hai? Rabb-e-Kaaba ki qasam! Hargiz nahi. Aise log us azaab-e-Ilaahi se dar jaae'n jiski waeed Muhammad-e-Arbi ﷺ ke Rabb Qaadir-o-Muqtadir ne unke nafarmaano ko sunaai hai:

فَلْيَحْذَرِ الَّذِيْنَ يُخَالِفُوْنَ عَنْ اَمْرِهٖٓ اَنْ تُصِيْبَهُمْ فِتْنَةٌ اَوْ يُصِيْبَهُمْ عَذَابٌ اَلِيْمٌ.

Jo Log Hukm-e-Rasool ﷺ Ki Mukhalifat Karte Hain Unhe'n Darte Rehna Chaahiye Ke Kahee'n Un Par Koi Dardnaak Aafat Na Aapade, Ya Unhe'n Dardnaak Azaab Na Pohonche. (Surah an-Noor: 63)

Tambeeh:

Baaz aurate'n mardo'n jaise libaas ko ghar ki chaar-deewaari mein aur raat ke waqt pehenna durust samajhti hain, ye naadani ki soch hai. Mardo'n se mushaba libaas ka aurato'n ke liye ghar ke andar aur baahar dono jagah pehenna haraam hai. Uska din ko pehenne bhi najaaiz hai aur raat ko bhi. Aisi heela-saziyaa'n ahle imaan ko zeba nahi, ye to un yahoodiyo'n ka tariqa hai jin par Rabb-e-Jabbaar-o-Qahhaar ka ghazab naazil hua.

Aye Hamare Rabb! Hame'n siraat-e-mustaqeem par chala aur yahood-o-nasaara ki raah se bachaae rakhna. Aameen ya Rabbul Aalameen.

⑫ Ibne Masood ؓ Ka Bete Ki Reshmi Qameez Chaak Karna

Hazrat Ibne Masood ؓ ke paas unka beta reshmi qameez pehne hue aaya. Unho'n ne uski qameez cheer phenki aur usko hukm diya ke wo maa ke paas waapas jaae taake wo usko doosri qameez pehna de.

Daleel:

Imam Tabrani ؒ ne Abdullah bin Yazeed ؒ se riwayat naql ki hai ke:

كُنَّا عِنْدَ عَبْدِ اللّٰهِ يَعْنِي ابْنَ مَسْعُودٍ رضى الله عنه ، فَجَاءَ ابْنٌ لَهُ ، عَلَيْهِ قَمِيصٌ مِنْ حَرِيْرٍ ، قَالَ : مَنْ كَسَاكَ؟ قَالَ : أمي. قَالَ : فَشَقَّهُ . قَالَ : قُلْ لِأُمِّكَ : تَكْسُوْكَ غَيْرَ هَذَا.

Ham Abdullah bin Masood ؓ ke paas the, unka beta reshmi qameez pehne aaya, unho'n ne istifsaar kiya: "*Tujhe ye kisne pehnaai hai?*". Usne jawaab diya: "*Meri maa ne*". Us (raawi) ne bayan kiya: Unho'n ne us (qameez) ko cheer daala aur farmaya: "*Apni maa se kaho iski bajaae koi aur (qameez) pehnaae*". (Majma az-Zawaaid: V5 P144) ❶

❶ • Haafiz Haithami ne is hadees ke mutaalliq tehreer kiya hai: "*Imam Tabarani ne isko do (2) sanado'n ke saath riwayat kiya hai, aur un mein se ek (1) ke riwayat karne waale 'as-sahih' ke raawi hain*" (Majma' az-Zawaaid: V5 P144) •

Imam Ibne Abi Shaiba ؒ ki riwayat mein hai ke: "*Unho'n ne bete se ye bhi farmaya:* 'إِنَّمَا هٰذَا لِلنِّسَاءِ' *'Yaqinan ye (reshmi qameez) to aurato'n ke liye hai*'.". (Al Musanna: V8 P161 H4707, neez mulaahaza ho Musannaf Abdul Razzaq: V11 P70 H19937)

Qisse Se Mustafaad Baate'n:

Is qisse se maaloom hone waali baato'n mein se teen (3) darj-e-zel hain:

❶ Baccho'n Ke Reshmi Libaas Pehenne Ki Sangeeni:

Hazrat Abdullah bin Masood ؓ ki nazar mein baccho'n ka reshmi libaas pehenna ek (1) sangeen ghalati thi.

❷ Reshmi Libaas Pehenne Ki Qabaahat Se Baccho'n Ko Aagaah Karna:

Baccho'n ko reshmi libaas pehenne ki sangeeni ke sabab se aagaah

karna mufeed baat hai. Hazrat Ibne Masood ﷺ ne reshmi libaas pehenne ki sangeeni bayaan karte hue apne bete ko batlaaya ke ye libaas to aurato'n ke liye hai, mardo'n ke liye nahi.

❸ Apne Baccho'n Ka Reshmi Libaas Chaak Karna:

Baapo'n ko chaahiye ke jab apne bacche ko reshmi libaas pehne dekhe'n, ya isi tarah yahood-o-nasaara ya sinf-e-mukhaalif ke mushaaba ghair-sharai libaas mein malboos paae'n to un libaaso'n ko chaak karke zaaya kar de'n, taake unke apne bacche aur deegar aizza-o-aqaarib aur dosto'n ke bacche hamesha ke liye us baat ko yaad rakhe'n. Begam Saahiba ki naraazgi ke andesha ko ihtisaab ki raah mein rukaawat na banaya jaae. Begam bechaari to apni jaan ki bhi malika nahi, wo Allah Ta'ala ki khush-noodi[1] ki khaatir baccho'n par ihtisaab karne waale shauhar ka kya bigaad legi? Aur Rabb-e-Qaadir-o-Muqtadar ki razamandi ke husool ki koshish mein agar koi khafa bhi ho jaae to Jabbar-o-Qahhar Rabb uske muqaable mein apne farmabardaar bande ke liye kaafi hota hai.

Imam Tirmizi رحمہ اللہ ne Hazrat Ayesha رضی اللہ عنہا se riwayat naql ki hai ke unho'n ne bayan kiya:

سَمِعْتُ رَسُوْلَ اللّٰهِ ﷺ يَقُوْلُ: مَنِ الْتَمَسَ رِضَا اللّٰهِ بِسَخَطِ النَّاسِ كَفَاهُ اللّٰهُ مَؤُنَةَ النَّاسِ، وَمَنِ الْتَمَسَ رِضَاالنَّاسِ بِسَخَطِ اللّٰهِ وَكَلَهُ اللّٰهُ اِلَى ءِ النَّسِ.

Maine Rasool Allah ﷺ ko farmate hue suna: "*Jisne logo'n ki naraazgi mol lekar raza-e-Ilaahi ke husool ki koshish ki, Allah Ta'ala logo'n ki takleef ke muqaable mein is liye kaafi ho jaata hai aur jisne Allah Ta'ala ko naraaz karke logo'n ko raazi karne ki koshish ki, Allah Ta'ala use logo'n hi ke supurd kar deta hai*". (Jaame Tirmizi: V8 P161-162 H4708, Shaikh Albani رحمہ اللہ ne is hadees ko 'Sahih' qaraar diya hai, mulaahaza ho: Sahih Sunan Tirmizi: V2 P288)

[1] T: (خُشْنُودی) Sukoon-e-qalb, khushi, razamandi, masarrat, pleasure, satisfaction [RKT]

⑬ Huzaifa ؓ Ka Apne Baccho'n Ki Reshmi Qamees Utaar Phenkna

Hazrat Huzaifa ؓ safar se tashreef laae to unho'n ne apne baccho'n aur bacchiyo'n ko reshmi qameeze'n pehne hue paaya. Unho'n ne baccho'n ki qameezo'n ko utaar phenka.

Daleel:

Imam Ibne Abi Shaiba ؒ ne Saeed bin Jubair ؒ se riwayat naql ki hai ke unho'n ne bayan kiya:

قَدِمَ حُذَيْفَةُ بْنُ الْيَمَانِ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمَا مِنْ سَفَرٍ ، فَرَأَى قُمُصَ حَرِيْرٍ عَلَى أَوْلَادِهِ مِنَ الذُّكُورِ وَالْإِنَاثِ ، فَنَزَعَ مِنْهَا مَا كَانَ عَلَى ذُكُورِ وَلَدِهِ ، وَتَرَكَ مِنْهُ مَا كَانَ عَلَى بَنَاتِهِ.

Hazrat Huzaifa bin Yamaan ؓ safar se tashreef laae, unki aulaad ne reshmi qameeze'n pehen rakhi thee'n. Unho'n ne baccho'n ki qameezo'n ko utaar phenka aur bacchiyo'n ki qameezo'n ko rehne diya.
(Al Musannaf: V8 P161-162 H4708; Al Mahalla: V11 P318 Masla: 1923) ❶

❶ • Aur us mein hai:

رَأَى حُذَيْفَةُ رضى الله عنه صِبْيَانًا عَلَيْهِمْ قُمُصُ حَرِيْرٍ فَنَزَعَهُ عِنِ الْغِلْمَانِ ، وَاَمَرَ بِنَزْعِهِ عَنْهُمْ وَتَرَكَهُ عَلَى الْجَوَارِيْ.

Hazrat Huzaifa ؓ ne apne baccho'n ko rehsmi qameeze'n pehne dekha, unho'n ne (kuch) baccho'n ki qameezo'n ko (khud) utaar phenka aur (baaqi) baccho'n ki qameezo'n ko utaar phenkne ka hukm diya, bacchiyo'n par un qameezo'n ko rehne diya •

Waaqia Se Mustafaad Baate'n:

Is waaqia ase hone waali baato'n mein se teen (3) darj-e-zel hain:

❶ Baccho'n Ke Reshmi Libaas Pehenne Ki Sangeeni:

Hazrat Huzaifa ؓ ki nigaah mein baccho'n ke reshmi libaas pehenne ki sangeeni aur bacchiyo'n ka aisa libaas pehenne ka jawaaz saabit hota hai.

❷ Apne Baccho'n Ke Reshmi Libaas Ko Utaar Pehenkna:

Waalidain ko chaahiye ke agar wo baccho'n ko reshmi libaas pehne dekhe'n to us libaas ko utaar phenke'n, balke aisa karna unki zimmedaari hai. Imam Muslim ﷺ ne riwayat kiya hai:

مَنْ رَاَى مِنْكُمْ مُنْكَرًا فَلْيُغَيِّرْهُ بِيَدِهٖ ، فَاِنْ لَّمْ يَسْتَطِعْ فَبِلِسَانِهٖ ، وَاِنْ لَّمْ يَسْتَطِعْ فَبِقَلْبِهٖ ، وَذٰلِكَ اَضْعَفُ الْاِيْمَان.

Tum mein se jo koi buraai dekhe usko haath se badal de. Agar (haath se badalne ki) taaqat na ho to zabaan se, aur uski bhi istitaa-at na ho to dil se aur ye sabse kamzor imaan hai. (Sahih Muslim: H70)

❸ Khusi Ke Mauqa Par Mukhalifat-e-Shariyat Se Ijtinaab Karna:

Khushi-o-masarrat ke muyassar[1] aane ka taqaaza ye nahi ke shariyat ki khilafwarzi ki jaae. Hazrat Huzaifa ؓ ke baccho'n ne shayad reshmi qameeze'n is liye zeb-tan ki thee'n, taake safar se aane waale pyaare baap ka istiqbaal karte hue unke zariye jazbaat-e-masarrat ka izhaar kar sake'n, lekin Allah waale baap ne is tarz-e-amal par shadeed ihtisaab kiya, kyounke masarrat-o-shaadmaani ke mauqa ka taqaaza ye hai ke shariyat-e-Ilaahiya ki paabandi ke zariye shukr kiya jaae, naake khilaaf-e-shariyat harkaat ka irtikaab karke azaab-e-Ilaahi ko daawat di jaae ke wo ataa-karda khushiyo'n se mehroom kar de.

Muqaam-e-afsos hai ke khushi-o-masarrat ke mauqa par bahut se deen-o-daawat se taalluq rakhne waale gharaano'n ka bhi naqsha badal jaata hai. Sharm-o-hayaa aur deen maghloob nazar aata hai aur be-ghaerati, be-hayaai aur shaitaan ki hukmraani dikhaai deti hai. Aye hamare Rabb! Hamare gharo'n mein har haal mein deen ko jaari-o-saari aur ghaalib farma. Aameen ya Haiy ya Qaiyyum.

⑭ Sahaba ؓ Ka Baccho'n Ka Reshmi Libaas Utaar Phenkna

Hazraar Qaaraeen ye na samjhe'n ke sirf Ameer-ul-Momineen Umar bin Khattab, Hazrat Ibne Masood, aur Hazrat Huzaifa ؓ hi ne reshmi libaas pehenne ke sabab baccho'n par ihtisaab kiya, balke Hazraat-e-Sahaba ؓ ka aam tarz-e-amal yehi tha ke jahan apne baccho'n par reshmi libaas dekhte usko utaar phenkte.

[1] T: (مُيَسَّر) Wo cheez jo asaani se mil sake, dastiyab, maujood [FL]

Daleel:

Imam Abu Dawood ﷺ ne Hazrat Jaabir ﷺ se riwayat naql ki hai ke unho'n ne bayan kiya: 'كُنَّا نَنْزِعُهُ عَنِ الْغِلْمَانِ ، وَنَتْرُكُهُ عَلَى الْجَوَارِيْ' "*Ham (reshmi libaas ko) baccho'n se utaar phenkte the aur usko bacchiyo'n par rehne dete the*". (Sunan Abu Dawood: V11 P73 H4053, Shaikh Albani ﷺ ne is hadees ko 'Sahih-ul-Isnaad' qaraar diya hai, mulaahaza ho Sahih Sunan Abu Dawood: V2 P766 takreej-e-hadees ke mutaalliq mazeed maalumaat ke liye mulaahza ho: Al Ihtisaab Alaa al-Atfaal: P64-65)

Aam Musalmano Ka Tarz-e-Amal:

Muqaam-e-ranj-o-gham hai ke is baare mein aaj ke bahut se musalmaon ka tarz-e-amal Hazraat-e-Sahaba ﷺ ke tariqa se yaksar mukthalif ho chuka hai. Aam logo'n ki baat nahi balke bahut se deen-o-ilm waale gharane baccho'n ke libaas aur waza-qata ke baare meni ahkaam-e-shariyat ki parwaah nahi karte bahut se gharaano'n ki bacchiyaa'n baalo'n ki kharaash-taraash aur libaas ki nauiyyat aur waza-qata mein bacche aur unke bacche bacchiyaa'n banne ki fikr mein magan nazar aate hain. Kitne hi daawat-o-tableegh waale gharano'n se nikalne waali bacchiyo'n ko dekh kar ek (1) saada-looh musalman is soch mein doob jaata hai ke unko yahood-o-nasaara ki bacchiyo'n se mumaiyyaz[1] karne waali zaahiri nishaniya'n kahan gum ho chuki hain?

وَلَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ اِلَّا بِاللهِ الْعَلِيِّ الْعَظِيْم.

Aye hamare Rabb! Ham zaalim hain, seedhi raah se bhatke hue hain, ham nalaayaqo'n ko Hazraat-e-Sahaba ﷺ ke naqsh-e-qadam par chala. Aameen Ya Rabbul Aalameen.

⑮ Ayesha ﷺ Ka Bacchi Ki Aawaaz Waali Paazebo'n Par Ihtisaab

Ummul Momineen Hazrat Ayesha ﷺ ke yahan ek (1) choti bacchi laai gai jisne paazebe'n pehen rakhi thee'n aur un paazebo'n se bacchi ki harkat ke sabab aawaaz nikal rahi thi. Hazrat Ayesha ﷺ ne un paazebo'n ke utaar phenkne se pehle bacchi ko apne yahan daakhil hone se rok diya.

[1] T: (مُمَيَّز) Mumtaaz, juda, numaayaa'n, waazeh, saaf [RKT]

Daleel:

Imam Abu Dawood ؒ ne Hazrat Abdur Rahman bin Hayyan Ansari ؓ ki aazaad-karda laundi Banana ؒ se riwayat naql ki hai ke usne bayan kiya ke wo Hazrat Ayesha ؓ ke paas maujood thi ke unke yahan ek (1) bacchi ko laaya gaya jisne aawaaz paida karne waali paazebe'n pehen rakhi thee'n. Unho'n ne farmaya:

لَا تُدْخِلْنَهَا عَلَيَّ اِلَّا اَنْ تَقْطَعُوْا جَلَا جِلَاهَا ، وَقَالَتْ: سَمِعْتُ رَسُوْلَ اللّٰهِ ﷺ يَقُوْلُ: لَا تَدْخُلُ الْمَلَائِكَةُ بَيْتًا فِيْهِ جَرَسٌ.

In paazebo'n ko kaat phenkne tak is (bacchi) ko mere yahan daakhil na karna. (Unho'n ne ye bhi kaha:) Maine Rasool Allah ﷺ ko farmate hue suna: "*Jis ghar mein ghanti ho (yane ghanti baje) us mein farishte daakhil nahi hote*". (Sunan Abu Dawood: V11 P196-197, Shaikh Albani ؒ ne is riwayat ko 'Hasan' qaraar diya hai, mulaahaza ho: Sahih Sunan Abu Dawood: V2 P796)

Waaqia Se Mustafaad Baate'n:

Is waaqia se maaloom hone waali baato'n mein se teen (3) mundaraja-zel hain:

1 Bacchi Ka Ihtisaab:

Ummul Momineen Hazrat Ayesha ؓ ne mamnooa zewar pehenne par bacchi ka ithisaab kiya. Bacchi ka choti umr ka hona unke ihtisaab ki raah mein haayal na hua.

2 Mezbaani Ka Mudaahanat Ka Sabab Na Banna:

Allah Ta'ala ki la-taadaad rehamte'n ho Ummul Momineen Hazrat Ayesha ؓ par! Ghalat baat se rokne mein wo kis qadar qawi, mazboot aur bebaak thee'n. (Muaashare ka jhoota rakh-rakhao) aur mezbaani ka intihaai shauq mehmaano ko nafarmani ki baat se mana karne ke unke jazba-e-imaani mein kamzor aur mudaahanat[1] ka sabab na ban saka.

Aye hamare Qaadir-o-Muqtadir Rabb! Teri izzat ki qasam! Is imaani jazba ke baghair zindagi be-lazzat aur bekaar hai, tu hame'n,

[1] T: (مُداہَنَت) Dil mein kuch aur zabaan par kuch hona, chaaplusi, khushaamadi [RKT]

hamari biwiyo'n, aulaado'n aur behen-bhaiyo'n ko is azeem-ush-shaan nemat se mehroom na rakhna. 'اِنَّكَ سَمِيْعٌ مُّجِيْبٌ'

❸ Ghar Ko Jaaiz Cheez Se Paak Rakhne Ka Ehtemaam:

Hazrat Ayesha ؓ is baat ka kis qadar ehtemaam karti thee'n ke unke ghar mein shariyat ke khilaaf koi cheez daakhil na ho jaae, unho'n ne is baat ko bhi bardaasht na kiya ke Allah Ta'ala ki nafarmani ki cheez thodi der ke liye bhi unke yahan daakhil ho. Aur uske bar-aks aaj ke bahut se musalmano ke ghar shaitaani saaz-o-saamaan se atey-pade hain. Allah Maalik ki ataa-karda daulat usi ki nafarmani ke aalaat-o-wasaail gharo'n mein laane par kharch ki ja rahi hai. Aur bad-bakhti is par bas nahi balke Rahman-o-Raheem Rabb ke fazl-o-karam se un shaitani aalaat se paak ghar waalo'n ko nishanaya-e-tanqeed banaya ja raha hai.

اِنَّا لِلّٰهِ وَاِنَّا اِلَيْهِ رَاجِعُوْنَ

Aye hamare Rabb! Hamare gharo'n ko, hamari aulaado'n ke gharo'n ko, hamare behen bhaiyo'n ke gharo'n ko, aur sab muslim gharano'n ko apni nafarmani ke saazo saamaan se paak farma aur aisi daulat kabhi na dena jo aisi cheezo'n ke khareedne ka sabab bane. Aameen Ya Rabbul Aalameen

⑯ Umme Salama ؓ Ka Bacche Ki Sone Ki Angothi Par Ihtisaab

Saeed bin Hussain naami ek (1) baccha Hazrat Ummul Momineen Umme Salama ؓ ke paas aaya. Usne sone ki angothi pehen rakhi thi. Unho'n ne apni khaadima ko bacche ki angothi utaarne ka hukm diya.

Daleel:

Imam Ibne Abi Shaiba ؒ ne Saeed bin Hussain ؒ se riwayat naql ki hai ke unho'n ne bayan kiya:

دَخَلْتُ عَلَى أُمِّ سَلَمَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهَا وَأَنَا غُلَامٌ ، وَعَلَيَّ خَاتَمٌ مِنْ ذَهَبٍ ، فَقَالَتْ : يَا جَارِيَةُ ! نَاوِلْنِيْهِ. فَنَاوَلْتُهَا إِيَّاهُ. فَقَالَتْ : إِذْهَبِي بِهِ إِلَى أَهْلِهِ ، وَاصْنَعِي لَهُ خَاتَمًا مِنْ وَرِقٍ. فَقُلْتُ : لَا حَاجَةَ لِأَهْلِي فِيْهِ. قَالَتْ : فَتَصَدَّقِي بِهِ ، وَاصْنَعِي لَهُ خَاتَمًا مِنْ وَرِقٍ.

Main Umme Salama ؓ ke yahan aaya aur tab mein chota baccha tha aur maine sone ki angothi pehen rakhi thi. Unho'n (Umme Salama ؓ) ne farmaya: "*Aye khadima! Ye (angothi) mujhe do*". Khadima ne (mere haath se angothi utaar kar) unhe'n thama di. Unho'n ne farmaya: "*Ye iske ghar waalo'n ko de aao aur ek (1) chaandi ki angothi taiyyaar karo*". Maine arz ki: "*Mere ghar waalo'n ko is (sone ki angothi) ki koi zaroorat nahi*". Unho'n ne (khadima ko) hukm diya: "*Usko sadqa kar do (2) aur us (bacche) ke liye chaandi ki ek (1) angothi bana do*". (Al Musannaf: V8 P279 H5196)

Waaqia Se Mustafaad Baate'n:

Is waaqia se maaloom hone waali baato'n mein se teen (3) darj-e-zel hain:

1 Bacche Ka Ihtisaab:

Hazrat Umme Salama ؓ ne chote bacche ke sone ki angothi pehenne par ihtisaab kiya, bacche ki kamsini unke ihtisaab ki raah mein rukaawat na bani. Aur isse ye baat maaloom hoti hai ke chote baccho'n ko sona pehnaae jaane se roka jaaega aur sona pehenne ki soorat mein un par ihtisaab kiya jaaega. Hazrat Imam Maalik ؒ ne farmaya:

وَاَنَا اَكْرَهُ اَنْ يَلْبَسَ الْغِلْمَانُ شَيْئًا مِنَ الذَّهَبِ ، لِاَنَّهُ بَلَغَنِيْ اَنَّ رَسُوْلَ اللّٰهِ ﷺ نَهٰى عَنْ تَخَتُّمِ الذَّهَبِ ، فَاَنَا اَكْرَهُهُ لِلْرِجضالِ ، الْكَبِيْرِ مِنْهُمْ وَالصَّغِيْرِ.

Main baccho'n ke sona pehenne ko napasand karta hoo'n kyounke mujhe ye hadees pohonch chuki hai ke Rasool Allah ﷺ ne (mardo'n ko) sona pehenne se mana farmaya. Is liye main is (ke pehenne) ko sab mardo'n ke liye khwah wo bade ho'n ya chote, napasand karta hoo'n. (Al Muwatta: V2 P912)

2 Ghalat Cheez Ka Haath Se Izaala:

Hazrat Umme Salama ؓ ne ghalat cheez ko haath se khatam karne ki koshish ki. Unho'n ne apni khaadima ko hukm diya ke wo bacche ke haath se sone ki angothi utaar de.

❸ Ghalat Cheez Ka Jaaiz Badal Mohiyya Karna:

Unho'n ne khaadima ko sirf sone ki angothi bacche ke haath se utaarne hi ka hukm na diya, balke usko bacche ke liye chaandi ki angothi taiyyaar karne ka hukm bhi diya. Baccho'n ka ihtisaab karte waqt is baat ka khaas khayaal rakhna chaahiye. Mamnooa cheezo'n aur najaaiz baato'n se unhe'n rokte waqt jaaiz cheezo'n ke mohiyya karne ki maqdoor bhar koshish[1] ki jaae.

⑰ Salaf-o-Saaliheen Ka Taadeeb Ki Khaatir Yateem Ko Maarna

Baccho'n ko bure kaamo'n se rokne ke dalaail mein se ek (1) ye hai ke salaf-o-saaliheen yateem baccho'n ke saath shadeed shafqat aur pyaar ke bawujood adab sikhlaane ki gharz se unki pitaai ko durust samajhte the.

Do (2) Daleele'n:

Is baare mein do (2) daleele'n taufeeq-e-Ilaahi se zel mein pesh ki ja rahi hain:

❶ Imam Bukhari رحمہ اللہ ne Shumaisa Atkiya 'شُمَيْسَةَ الْعَتَكِيَّة' se riwayat bayan ki hai ke unho'n ne kaha:

ذُكِرَ أَدَبُ الْيَتِيمِ عِنْدَ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، فَقَالَتْ: إِنِّي لِأَضْرِبُ الْيَتِيمَ حَتَّى يَنْبَسِطَ.

Hazrat Ayesha رضی اللہ عنہا ke roo-ba-roo yateem ke adab (sikhlaane) ka zikr kiya gaya to unho'n ne farmaya: "*Main yateem ke seedhe hone tak uski pitaai karti hoo'n*". (Al Adab al-Mufrad: H142 P64)

❷ Imam Bukhari رحمہ اللہ hi ne Asma bin Obaid علیہ السلام se riwayat naql ki hai ke unho'n ne kaha ke maine Ibne Sireen رحمہ اللہ se arz ki: 'عِنْدِيْ يَتِيْمٌ' "*Mere yahan yateem hai*".

Unho'n ne farmaya: 'اِصْنَعْ بِهِ مَا تَصْنَعُ بِوَلَدِكَ اِضْرِبْهُ مَا تَضْرِبُ وَلَدَكَ' "*Uske saath waise hi maamal karo jaisa apne bacche ke saath karte ho, usko*

[1] T: (مَقْدور بھر) Jahaa'n tak qaabu ho, jahaa'n tak bas chale, jaha'n tak mumkin ho [RKT]

aise hi maaro jaise apne-apne bacche ko maarte ho". (Al Adab al-Mufrad: H140 P64)

Hazrat Ayesha ﷺ ke tarz-e-amal aur Imam Ibne Seereen ﷺ ke qaul se un dono ki nazr mein baccho'n ke ihtisaab ki ehmiyat waazeh hoti hai. Kyounke agar aisa na hota to wo yateem baccho'n ko adab sikhlaane ke liye pitaai ko durust na samajhte.

Tambeeh:

Ye baat yaad rahe ke yateem aise nabaaligh bacche ko kehte hain ke jiska waalid faut ho chuka ho.

Allama Raaghib Asfahani ﷺ ne tehreer kiya hai:

اَلْيُتْمُ انْقِطَاعُ الصَّبِيِّ عَنْ اَبِيْهِ قَبْلَ بُلُوْغِهِ.

Yateemi se maqsood bacche ka baaligh hone se pehle baap se mehroom hona hai. (Al Mufarradaat Fee Ghareef al-Quran Maaddah 'يتم': P550; An-Nihaaya Fee ghareeb al-Hadees wal Asar: Maaddah: 'يتم': V5 P291)

Aur jab baccha baaligh ho jaae to phir usko yateem nahi kaha jaata. Imam Abdur Razzaq ﷺ ne Hazrat Ali ﷺ se riwayat naql ki hai ke unho'n ne farmaya: 'وَلَا يُتْمَ بَعْدَ الْحُلُمِ' "*Bulooghat ke baad yateemi nahi*". (Al Musannaf V6 P416 H11451)

Khaatima

Sab Hamd-o-Sana Rabb-e-Zul Jalaal ke liye hai ke uski inaayat aur karam-nawaazi se ye haqeer koshish ba-zaahir poori hui. Uski taufeeq ke baghair aisa hona muhaal[1] tha.

فَلَهُ الْحَمْدُ عَدَدَ مَا خَلَقَ فِيْ السَّمٰوٰتِ، وَعَدَدَ مَا خَلَقَ فِيْ الْاَرْضِ، وَعَدَدَ مَا خَلَقَ بَيْنَ ذٰلِكَ، وَعَدَدَ مَا هُوَ خَالِقٌ.

Aasmaano, zameen, unke darmiyaan jo kuch us (Allah Ta'ala) ne paida kiya hai aur aainda wo jitni makhlooq paida karne waala hai, uski ginti ke baraabar us hi ke liye taareef.

Aur ab us hi se aajizaana iltimaas[2] hai ke is maamooli koshish ko qubool farmaae aur usko mere liye aur islam aur musalmano ke liye naafe aur mufeed banaae. Aameen Ya Raabul Aalameen.

Nataaij-e-Kitaab:

Awwal: Baccho'n Ko Kin Baato'n Ka Hukm Diya Jaae?

❶ Kaafir Bacche:

Kaafiro'n ke baccho'n koi slam qubool karne ki daawat di jaae, jaisa ke hamare Nabi-e-Kareem ﷺ ne yahoodi bacche ko musalman hone ka hukm diya aur Ibne Saiyyaad ko daawat-e-islam di. Kaafir baccho'n ke saath accha bartaao aur umda maamla kiya jaae, kyounke is bina par unke islam mein daakhil hone ke imkanaat mein izaafa hota hai. Yahoodi bacche ke qubool-e-islam mein Aap ﷺ ki uski iyaadat ke liye tashreef-aawari ka asar waazeh hai.

❷ Musalman Bacche:

① Musalmano ke baccho'n ko islami aqaaid ke mutaalliq baato'n ka hukm diya jaae jaisa ke Nabi-e-Kareem ﷺ ne apne am-zaad chote bhai ko diya.

② Saat (7) saal ki umr ko pohonchne par musalman baccho'n ko namaz ka hukm diya jaae. Us fariza ki sar-anjaam-dahi mein kotaahi karne

[1] T: (مُحال) Jis ka hona mumkin na ho, naa-mumkin [RKT]
[2] T: (اِلْتِماس) Darkhwaast, guzaarish, arz [RKT]

waale sarparast hazraat ko islami hukumat sangeen sazaae'n de, jaisa ke Shaikh-ul-Islam Ibne Taimiya ﷺ ne terheer kiya hai.

③ Musalman baccho'n ko roze rakhne ka hukm diya jaae, jaisa ke ahd-e-Nabawi ﷺ mein Hazraat-e-Sahaba ﷺ diya karte the. Baccho'n ko roze rakhne ka hukm dene ki umr ki tahdeed[1] mein ulama ke ikhtilaaf ke bawujood unka is baat par ittifaaq hai ke unhe'n baaligh hone se pehle roze rakhne ka hukm diya jaae.

④ Musalman baccho'n ko namaz ki tarah deegar ibaadaat aur nek kaamo'n ka hukm bhi diya jaae, jaisa ke Hazraat-e-Sahaba ﷺ diya karte the.

⑤ Teen (3) auqaat (namaz-e-fajr se pehle, dopaher ke waqt, aur namaz-e-isha ke baad) mein baccho'n ko aadaab-e-istezaan*[2] ki paasdaari ka hukm diya jaae.

- Ghar ya waalidain ke kamre mein daakhil hone ke liye ijaazat talab karne ke aadaab.

⑥ Allah Ta'ala ke irshad ke mutaabiq talaaq-yaafta bacchi ko aadaab-e-iddat malhooz rakhne ka hukm diya jaae.

Duwam: Baccho'n Ko Kin Baato'n Se Roka Jaaega?

❶ Musalman baccho'n ko har us aqide aur guftagu se mana kiya jaae jo islami aqaaid ke mukhaalif ho, jaisa ke Nabi-e-Kareem ﷺ ne bacchi ko Aap ﷺ ki taraf ilm-e-ghaib ki nisbat se roka.

❷ Musalman baccho'n ko namaz aur deegar ibaadaat mein ghalatiyo'n se roka jaae, jaisa ke Aap ﷺ ne Hazrat Ibne Abbas ﷺ ko aur Hazrat Ibne Umar ﷺ ne apne bete ko namaz mein ghalati se mana farmaya.

❸ Musalman baccho'n ko mamnooa cheezo'n ke khaane se mana kiya jaae, jaisa ke hamare Rasool-e-Kareem ﷺ ne apne nawaase ko sadqa ki khajoor khaane se rok diya.

---

[1] T: (تَحْدِيد) Hadd-bandi, hado'n ka taiyyun, tez karna, jaldi karna [RKT]
[2] T: (اِسْتِيْذَان) Ijaazat chaahna, seeking permission or authorization [RKT]

❹ Musalman baccho'n ko khaane aur deegar aamaal ke mutaalliq islami aadaab ke manaafi harakaat se baaz rakha jaae, jaisa ke Nabi-e-Kareem ﷺ ne Hazrat Amr bin Abi salama ؓ ko khaane ke bartan mein haath ghumaane se mana farmaya.

❺ Zeb-o-zeenat aur baalo'n ke mutaalliq islami aadaab ki khilafwarzi se musalman baccho'n ko roka jaae, jaisa ke hamare Rasool Allah ﷺ ne yahoodiyo'n ke mushaaba baccho'n ke baal banana se mana farmaya.

❻ Choti umr ke musalman ladko'n ko reshmi libaas pehenne se mana kiya jaae, kyounke resham pehenne ki hurmat mardo'n aur ladko'n sab ke liye hai. Hazraat-e-Sahaba ؓ baccho'n ko reshmi kapdo'n ke pehenne se rokne ka bahut ehtemaam kiya karte the.

❼ Reshmi kapdo'n ki tarah ghair muslimo'n se mushaba libaas aur sinf-e-mukhaalif ka libaas pehenne se bhi baccho'n ko baaz kiya jaae.*

Bacchiyo'n ko baccho'n waale aur baccho'n ko bacchiyo'n waale libaas pehenne se roka jaae.

❽ Baccho'n ko lahv-o-laab[1] ka najaaiz saamaan apne paas rakhne se mana kiya jaae, jaisa ke Imam Ahmad bin Hambal ؒ ne chote bacche ke paas maujood tamboor ko todne ka hukm diya.

Suwam: Baccho'n Ke Ihtisaab Ke Darajaat:

Baccho'n Ke Ihtisaab ke daruaan darj-e-zel darajaat istemaal kiye jaae'n:

❶ Khair-o-shar se aagaah karna:

Baccho'n ko aqaaid aur aamaal ke mutaalliq batlaya jaae ke un mein se kin aqaaid ka rakhna aur kin se ijtinaab karna musalman par waajib hai. Isi tarah wo kaun se aamaal hain jin ka adaa karna, ya unse ijtinaab karna har musalman par laazim hai.

Hamare Nabi-e-Kareem ﷺ ne apne chote am-zaad bhai ko un baato'n se aagaah farmaya jin ka karna laazim hai aur un baato'n ki khabar di jin se gurez zaroori hai. Isi tarah Aap ﷺ ne ansaari bacchi ko Aap ﷺ ki taraf

[1] T: (لَہْو و لَعَبْ) Khel-kood, hasi-mazaaq [RKT]

ilm-e-ghaib ki nisbat karne se mana farmaya aur Hazrat Amr bin Abi Salama ﷺ ko khaane ke islami aadaab ki mukhalifat se roka. Hazrat Ibne Umar ﷺ ne namaz mein baithne ke masnoon tariqa se apne bete ko aagaah kiya.

Is darje ke istemaal narmi, shafqat aur pyaar se kiya jaae, jaisa ke Aap ﷺ ne Hazrat Ibne Abi Salama ﷺ ke ihtisaab ke dauraan kiya aur us ihtisaab ka azeem asar unki zindagi mein hamesha raha.

❷ Daant-dapat Karna:

Dauraan-e-Ihtisaab zaroorat ke waqt is darje ka istemaal kiya jaae, jaisa ke Aap ﷺ ne sadqa ki khajoor mu'n mein baaqi rakhne par apne nawaase ko daanta.

❸ Haath Se Ghalat Kaam Khatam Karna:

Ba-waqt-e-zaroorat baccho'n ke ghalat kaam ko haath se khatam kiya jaae. Is baare mein kitab-e-haaza mein ba-fazl-e-Rabbul Izzat darj-e-zel dalaail-o-shawaahid zikr kiye gae hain:

① Haalat-e-namaz mein Nabi-e-Kareem ﷺ ka Hazrat Ibne Abbas ﷺ ko apni baae'n jaanib se pakad kar daaee'n taraf khada karna.

② Nabi-e-Kareem ﷺ ka apne nawaase ke mu'n se sadqa ki khajoor ko baahar nikaal phenkna.

③ Hazrat Umar Farooq ﷺ ka Hazrat Abdur Rahman bin Auf ﷺ ke bete ki reshmi qameez chaak karna.

④ Hazrat Abdullah bin Masood ﷺ ka pane bete ki reshmi qameez cheer phenkna.

⑤ Hazrat Huzaifa ﷺ ka apne chote ladko'n ki reshmi qameezo'n ko utaar dena.

⑥ Ummul Momineen Hazrat Umme Salama ﷺ ka apni laundi ko bacche ki sone ki angothi utaarne ka hukm dena.

❹ Pitaai Karna:

Baccho'n ke ihtisaab ke duaraan ba-waqt-e-zaroorat is darje ka bhi istemaal kiya ja sakta hai. Kitab-e-haaza mein is silsile mein bi-taufeeq-e-Ilaahi darj-e-zel dalaail-o-shawaahid bayan kiye gae hain.

① Nabi-e-Kareem ﷺ ka dus (10) saal ki umr mein namaz chodne par bacche ki pitaai ka hukm.

② Ummul Momineen Hazrat Ayesha رضی اللہ عنہا ka taadeeb ki khaatir yateem ki pitaai karna.

③ Yateem ko maarne ke mutaalliq Imam Ibne Seereen رحمۃ اللہ علیہ ka qaul.

❺ Boycott Karna:

Baccho'n ke ihtisaab ke daruaan is darje ka istemaal sirf us waqt kiya jaae jab ke is mein faaeda ki tawaqqo ho. Ummul Momineen Hazrat Ayesha رضی اللہ عنہا ne paazebo'n waali bacchi ke saath is darje ko istemal farmaya.

Chaahrum: Baccho'n Ka Ihtisaab Kaun Kare?

Baccho'n ke ihtisaab ke zimmedaar hazraat mein se che aqsaam ke log darj-e-zel hain:

❶ Musalmaano Ka Ameer Aur Uske Naaibeen:

Musalmano ke sarbaraah, khalifa, ameer ya haakim ki zimmedaari hai ke wo ba-waqt-e-zaroorat baccho'n ka ihtisaab kare aur apne naaibeen ko bhi is baat ka ehtemaam karne ka paaband kare. Is baat ke dalaail-o-shawaahid mein se teen (3) darj-e-zel hain:

① Allah Ta'ala ne usko musalmano ka nigehbaan aur muhaafiz banaya hai, jaisa ke Nabi-e-Kareem ﷺ ne irshad farmaya:

فَالْاِمَامُ الْاَعْظَمُ الَّذِيْ عَلَى النَّاسِ رَاعٍ وَهُوَ مَسْؤُوْلٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ.

Logo'n ka imam-e-aazam nigehbaan hai aur uski raeeyyat ke baare mein usse baaz-purs hogi. (Sahih Bukhari: V13 P111 H7138)

Aur logo'n mein bacche bhi shaamil hain aur unki nigehbaani ka taqaaza

ye hai ke unhe'n neki ka hukm diya jaae aur buraai se roka jaae.

② Nabi-e-Kareem ﷺ baccho'n ke ihtisaab ka khud bahut ehtemaam farmaya karte the kitaab-e-haaza mein is baat ke mutaaddid shawaahid zikr kiye ja chuke hain.

③ Ameer-ul-Momineen Umar Farooq ؓ ne Hazrat Abdur Rahman bin Auf ؓ ke saahibzaade ka ihtisaab kiya.

❷ Musalman baap is baat ke paaband hain ke wo apne baccho'n ko neki ka hukm de'n aur buraai se roke'n. Is baat ke dalaail-o-shawaahid mein se teen (3) darj-e-zel hain:

① Har baap apne ghar mein nigehbaan hai aur roz-e-qiyamat usse ahle khana ke baare mein poocha jaaega. Nabi-e-Kareem ﷺ ne irshad farmaya:

وَالرَّجُلُ رَاعٍ عَلَى اَهْلِ بَيْتِهِ وَهُوَ مَسْؤُوْلٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ.

"*Aadmi apne ahle khana ka nigehbaan hai aur uski raeeyyat ke baare mein usse baaz-purs hogi*". (Sahih Bukhari: V13 P111 H7138)

② Allah Ta'ala aur Rasool-e-Kareem ﷺ ne baap'n ko baccho'n ke ihtisaab karne ka paaband thehraya hai. Kitaab-e-haaza mein is baare mein mutaaddid nusoos zikr ki gai hain.

③ Salaf-o-saaliheen mein se baap apne baccho'n ka ihtisaab karne ka khoob ehtemaam karte. Kitaab-e-haaza mein is silsile mein Hazrat Ibne Masood, Hazrat Huzaifa aur Hazrat Ibne Umar ؓ ke waaqiaat guzar chuke hain.

❸ Maa:

Baccho'n ke ihtisaab ki zimmedaari mein maae'n bhi baapo'n ke saath shareek hain. Is baare mein dalaail-o-shawaahid mein se teen (3) darj-e-zel hain:

① Nabi-e-Kareem ﷺ ka irshad-e-giraami: 'وَالْمَرْاَةُ رَاعِيَةٌ عَلَى اَهْلِ بَيْتِ زَوْجِهَا وَوَلَدِهِ'

"*Aurat apne shauhar ke ghar waalo'n aur uski aulaad ki nigehbaan hai*". (Sahih Bukhari: V12 P111)

② Baccho'n ke ihtisaab ke silsil mein Quran-o-Sunnat ki nusoos mein auliya ke liye waarid khitaab mein aurate'n bhi shaamil hain, jaisa ke ulama-e-ummat ne bayan kiya hai.

③ Khair-ul-Quroon* mein musalman maae'n apne baccho'n ka ihtisaab karti thee'n. Is baare mein Hazrat Umme Salama ﵂ aur Hazrat Rabee bint Muawwaz ﵂ ke waaqiaat kitab-e-haaza mein bayan kiye ja chuke hain.

*Behtareen zamana aur wo hamare Nabi-e-Kareem ﷺ ka zamana-e-mubaarak hai.

❹ Baccho'n Ki Tarbiyat Mein Waalidain Ke Naaibeen:

Jo hazraat baccho'n ki parwarish, dekh-bhaal, taaleem-o-tarbiyyat mein maa-baap ki niyaabat[1] karte hain, unki zimmedaari hai ke wo baccho'n ke ihtisaab ke silsile mein bhi waalidain ki niyaabat ke farize ko sar-anjaam de'n. Is qism ke logo'n mein daada, daadi, naana, naani, chacha, phoophi, maamu, khaala, bada-bhai, badi hamshira waghaira sab hazraat shaamil hain.

Yateem ke sarparast hazraat bhi maa-baap hi ki taraf us baare mein zimmedaar hain Ummul Momineen Hazrat Ayesha ﵂ ka irshad aur Imam Ibne Seereen ﵀ ka fatwa isi baat par dalaalat-kanaa'n hai.

Baccho'n ko taaleem dene waale hazraat bhi tadrees[2] ke auqaat mein baccho'n ke ihtisaab ka waalidain ki tarah ehtemaam kare'n.

❺ Baccho'n Ke Mezbaan:

Jin gharo'n mein bacche bataur-e-mehmaan aae'n, wahan bhi mezbaan hazraat-o-khwateen baccho'n ke ihtisaab mein tasaahul aur kotaahi na kare'n. Mehman-nawaazi ke khud-saakhta jhoote aur shaitaani aadaab unke ihtisaab ki raah mein rukaawat na bane'n. Allah Ta'ala ki taufeeq se is baare mein kitab-e-haaza mein darj-e-zel dalaail-o-shawaahid pesh kiye ja chuke hain:

---

[1] T: (نِیابَت) Naaeb hona, khilaafat, qaaem-muqaami [RKT]
[2] T: (تَدْرِیس) Dars dena, taaleem, padhai [RKT]

① Nabi-e-Kareem ﷺ ka apne ghar aane waale am-zaad chote bhai ka ihtisaab.

② Ummul Momineen Hazrat Ayesha رضی اللہ عنہا ka paazebo'n waali bacchi ka ihtisaab.

③ Ummul Momineen Hazrat Umme Salama رضی اللہ عنہا ka sone ki angothi waale bacche ka ihtisaab.

❻ Aammatul Muslimeen:

Aam musalmano ki bhi zimmedaari hai ke wo baccho'n ke ihtisaab ka ehtemaam kare'n, kyounke fariza-e-ihtisaab adaa karne ke tamaam musalman paaband hain, khwah ihtisaab ka taalluq badi umr ke logo'n se ho ya baccho'n se. Albatta Aammatul Muslimeen[1] doosre logo'n ke baccho'n ka ihtisaab karte waqt hattal-imkaan[2] maar-pitaai aur haath se ihitsaab karne se gurez kare'n ke kahee'n aisa na ho ke unke ihtisaab ka nuqsaan uske faaede se tajaawuz[3] kar jaae. وَاللّٰہُ تَعَالٰی اَعْلَمُ

Panjum: Tambihaat:

❶ Baccho'n ke ihtisaab ke waqt unke liye aise wasaail, asaleeb aur cheeze'n mohiyya karne ki koshish ki jaae jo nek aamaal karne aur bure kaamo'n se bachne mein unki muaawin aur madadgaar ho'n. Hazraat-e-Sahaba رضی اللہ عنہم roze ke dauraan baccho'n ko khaane se door rakhne ke liye rooi ke khilone bana kar unhe'n thama dete the.

❷ Mamnooa cheezo'n se baccho'n ko rokte waqt unke liye jaaiz cheeze'n mohiyya karne ka ehtemaam kiya jaae. Hazrat Umme Salama رضی اللہ عنہا ne bacche ko sone ki angothi se mana karte waqt uske liye chaandi ki angothi mohiyya karne ka ehtemaam farmaya.

❸ Bachho'n ke ihtisaab ke dauraan aam haalaat mein sakhti aur maar-pitaai se ijtinaab kiya jaae, sirf ba-waqt-e-zaroorat hi khoob soch samajh kar uska istemaal kiya jaae.

---

[1] T: (عامَّةُ الْمُسْلِمِين) Tamaam musalman, ummat-e-muhammadi, aalam-e-islam [RKT]
[2] T: (حَتَّى الإِمْكَان) Jis qadr mumkin ho, jahaan tak ho sake [RKT]
[3] T: (تَجاوُز) Hadd se guzarna, Muqarrara hadd se aage badhna, hukm udooli [RKT]

❹ Dauraan-e-ihtisaab maarte waqt sharai aadaab-o-zawaabit ko malhooz rakha jaae.

❺ Ghalat kaam ko haath se badalne aur maarne ke darajaat sirf hukkaam, waalidain aur unke naaib hazraat istemaal kare'n.

❻ Sarparast hazraat aur waalidain un logo'n ki baato'n ki taraf koi tawajjo na de'n jo baccho'n ki sighar-sini ke sabab baccho'n ka ihtisaab tark karne ka mashwara dete hain. Nabi-e-Kareem ﷺ ne Hazrat Hasan رضی اللہ عنہ ko sadqa ki khajoor kha lene dene ki tajweez ko mustarad farma diya.

Appeal:

Is mauqa par raaqim-us-sutoor appeal karta hai ke

❁ Ulama-e-Ummat aur daaiyaan-e-haq logo'n ke saamne baccho'n ke ihtisaab ki ehmiyat ko waazeh kare'n aur unhe'n us farize ke adaa karne ki targheeb de'n.

❁ Waalidain aur sarparast hazraat baccho'n ko bhalai ka hukm dene aur buraai se rokne ka ehtemaam kare'n.

❁ Mohtasib hazraat baccho'n ke ihtisaab par khusoosi tawajjo de'n.

❁ Islami hukumate'n sarparast hazraat ko is baat ka paaband kare'n ke wo apne-apne baccho'n ka ihtisaab kare'n aur us silsile mein kotaahi karne waalo'n ki baaz-purs kare'n aur munaasib sazaae'n de'n.

❁ Daaiyaan-e-haq aur aammatul muslimeen ghair muslimo'n ke baccho'n ko mohabbat-o-shafqat se daawat-e-islam de'n.

❁ 'الحسبة' ke mazmoon (subject) ki ahmiyat ke pesh-e-nazar aalam-e-islam ki jaameaat[1] ke zimmedaar hazraat iski tadrees apne yahan shuru karwaae'n. Is silsile mein saudi jaameaat ke tajarbe se istifaada kiya jaae jahan ke B.A. aur M.A. ke maraahil mein iski tadrees ho rahi hai.

وَصَلَّى اللّٰهُ تَعَالَى عَلَى نَبِيِّنَا وَعَلٰى آلِهٖ وَاَصْحَابِهٖ وَاَتْبَاعِهٖ وَبَارَكَ وَسَلَّمَ. وآخِرُ دَعْوَانَا اَنِ الْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِيْنَ.

[1] T: (جَامِعَات) Universitiyaa'n, aala taaleemi idaare [RSB]

Mushkil Alfaaz Ka Mafhoom

A

aa

Aamad e shab T: (آمَدِ شَب) aane waali raat [RSB]

ad

Adh-muwa T: (اَدْھ مُوْا) Neem murda, wo jaandaar jo mar raha ho lekin uski kuch jaan baaqi ho [RSB]

al

alaawa-azee'n T: (عِلاوَہ اَزیں) Iske maa-siwa [RKT]

amm

amm-zaad T: (عَمّ زادَہ) Chacha ka beta [RKT]

aw

awaamil T: (عَوامِل) Wujuhaat, causes [RKT]

Awaamir T: (اَوامِر) Ahkaam e Ilaahi, wo baate'n jin ke baja-laane ka shariyat mein hukum diya gaya hai [RKT]

B

baa

baae'n-alfaaz T: (بائیں الفاظ) Khule alfaaz mein [RSB]

baaz-purs T: (باز پُرس) Muhaasaba, pooch-gach [RKT]

ba

baja-aawari T: Farmabardaari aur taameel-e-hukm [RSB]

baja-laana T: (بجا لانا) (Kisi hukm waghaera ki) taameel karna, anjaam dena, adaa karna [RKT]

bo

bo'd T: (بُعد) Faasla, doori, farq [RKT]

bu

Bulooghat T: (بُلوغَت) Jawaani, shabaab, baaligh hona, fikr o aql ki pukhtagi haasil hone ki kaifiyat [RKT]

C

ch

chashm-poshi T: (چَشْم پوشی) Aankh churaana, dur-guzri, dekh kar taal jaana [RKT]

D

Da

dalaalat-kanaa’n T: (دلالت کناں) Rehnumaai karne waala, raasta bataane waala [RSB]

dar-aamada T: (دَر آمَدَہ) Baahar se aaya hua [RKT]

dast e sawaal daraaz karna T: (دست سوال دراز کرنا) Bheek maangna, maangna, madad talab karna [RSB]

di

dil-shikni T: (دِلْ شِکَنی) Dil todna, maayoos karna, ranjeeda karna [RKT]

E

Ee

Eezan T: (اَیضاً) Hasb e baala ya saabiq, bilkul wohi hai jo oopar likha gaya [RKT]

F

Fa

farmudaat T: (فَرْمُودات) Farmaaya hua, irshaad, hukm [FL]

G

ga

gard o pesh T: (گِرْد و پیش) Atraaf mein, ird-gird, chaaro'n taraf [RKT]

H

ha

Hattal-imkaan T: (حَتّی الاِمْکان) Jis qadr mumkin ho, jahaan tak ho sake [RKT]

hu

Hukama T: Saahib-e-hikmat, daanishwar [RKT]

hukm-udooli T: (حُکْم عُدُولی) Hukm se roo-gardaani, naafarmaani, kisi hukm ko maanne se inkaar karna [RKT]

I

id

idraak T: (اِدْراک) Khayal, tasawwur, salaahiyat, samajh-boojh [RKT]

il

iltimaas T: (اِلْتِماس) Darkhwaast, guzaarish, arz [RKT]

in

inhiraaf T: (اِنْحِراف) Naafarmaani, mukhaalifat, inkaar [RKT]

ir

irtikaab T: (اِرْتِکاب) Koi kaam karna, gunah ya jurm karna [RKT]

is

istifaada T: (اِسْتِفادَہ) Nafa paana, faaeda uthaana [RKT]
istifsaar T: (اِسْتِفْسار) Dariyaaft, pooch-gach, poochna, sawaal karna [RKT]
Istitaa-at T: (اِسْتِطاعَت) Qudrat, taaqat ya salaahiyat, dastaras [RKT]
istizaan T: (اِسْتِیْذان) Ijaazat chaahna, seeking permission or authorization [RKT]
istihqaaq T: (اِسْتِحْقاق) Qaanooni ya akhlaaqi haq ki bina par kisi baat ka haqdaar hona [RKT]

J

jaa

Jaameaat T: (جَامِعَات) Universitiyaa'n, aala taaleemi idaare [RSB]

K

ka

kad o kaawish T: (کَدّ و کاوِش) Chaan-been, talaash, koshish, justaju, daud-dhoop, mehnat [RKT]
kama-haqqahu T: (کَما حَقَّہ) Jaisa uska haq hai [FL]

kh

khalwat T: (خَلْوَت) Tanhaai, alaahadgi, gosha-nasheeni [FL]
Kharaash taraash T: (خَراش تَراش) Waza' khata, kaat-chaat, tarz o andaaz [RKT]
Khushnoodi T: (خُشْنُودی) Sukoon e qalb, khushi, razamandi, masarrat, pleasure, satisfaction [RKT]

L

la

Lahv-o-laab T: (لَہْو و لَعَبْ) Khel-kood, hasi-mazaaq [RKT]

M

ma

mamlook T: Khaadim, naukar [RKT]
maqdoor-bhar T: (مَقْدور بھر) Jahaa'n tak qaabu ho, jahaa'n tak bas chale, jaha'n tak mumkin ho [RKT]
maqdoor-bhar T: (مَقْدور بھر) Jahaa'n tak qaabu ho, jahaa'n tak bas chale, jaha'n tak mumkin ho [RKT]
maraaje' T: (مَراجِع) Kisi baat ya cheez ke hawaale ke taur par pesh karda, maraaje o masaadir

[RKT]

marfoo T: (مَرفُوع) Aisi hadees jis mein sanad ka silsila Aap (s) tak pohonchta ho [RSB]

Mashq T: (مَشْق) Kisi kaam ko karte rehna, kisi kaam ko lagataar karna taake rawaa'n ho jaae [RKT]

mi

Min o an T: (مِن و عَن) Harf-ba-harf, mufassal, hoo-ba-hoo [RKT]

mu

mudaahanat T: (مُداہَنَت) Dil mein kuch aur zabaan par kuch hona, chaaplusi, khushaamadi [RKT]

Muhaal T: (مُحال) Jis ka hona mumkin na ho, naa-mumkin [RKT]

mukarrar T: (مُکَرَّر) Baar baar, takraar ke saath [RKT]

Mumaiyyaz T: (مُمَیَّز) Mumtaaz, juda, numaayaa'n, waazeh, saaf [RKT]

mumid o muaawin T: (مُمِدّ و مُعاوِن) Madad karne aur saath dene waali, iaanat karne waali [RKT]

mutaabaqat T: (مُطابَقَت) Yaksaaniyat, muwaafaqat, baraabari, mushaabahat [RKT]

Mutasaadim T: (مُتَصادِم) Ghair-muwaafiq, takra jaane waala [RKT]

Muttafiq Alai T: Aisi hadees jise Imam Bukhari aur Imam Muslim (rhh) dono ne riwayat kiya hai [RSB]

muwaafaqat T: (مُوافَقَت) Ittefaaq, baraabari, saath [RKT]

Muyassar T: (مُیَسَّر) Wo cheez jo asaani se mil sake, dastiyab, maujood [FL]

Muzakkar T: (مُذَکَّر) Nar, mard, mardaana jins rakhne waala [RKT]

N

Na

nau-umr T: (نَو عُمر) Naabaaligh, kamsin, kam-umr [RKT]

nawaahi T: (نَواہی) Wo umoor jin ke karne se shariyat ne manaa kiya hai [RKT]

ni

Niyaabat T: (نِیابَت) Naaeb hona, khilaafat, qaaem-muqaami [RKT]

Q

qa

qata T: (قَطْعْ) Kaatna, inqtetaa ka amal, ya munqata hona [RKT]

R

ra

raeeyyat T: (رَعِیَّت) Wo log jo baadshah ya raja ki sultanat mein aabaad ho'n, riaaya [RKT]

rasiya T: (رَسِیًا) Shaedaai, shauqeen, fond, addict [RKT]

ri

rifq T: (رِفْق) Bartaao ki narmi, meherbaani [RKT]

S

sa

saee T: (سَعْی) Koshish, daud-dhoop, mehnat [FL]

Sahl T: (سَہْل) Sahoolat, bila-diqqat, ba-aasaani, simple, effortless [RKT]

samaa' T: (سَماع) Kaan lagaa kar sunna, dehaan se ya apne kaan se sunna, qawwali, wajd [RKT]

Samar-aawar T: (ثَمَر آوَر) Faaeda, nafaa dene waala [RSB]

Sar-anjaam-dahi T: (سَر اَنْجام دِہی) Poora karna, mukammal karna, takmeel ko pohonchna, anjaam dena [RKT]

Sarzanish T: (سَرزَنِش) Bura-bhala kehna, tambeeh, malaamat [RKT]

Satar-poshi T: (سَتَّر پوشی) Sharam-gaah ko chupaane ya dhankne ka amal [RKT]

see

seegha e amr T: (صیغۂ امر) Hukm dene ka tariqa [RSB]

sh

Shawaahid T: (شَواہِد) Misaale'n, gawaahiya'n [RKT]

Shurooh T: (شُرُحْ) Sharah ki jamaa, wo kitaab jis mein kisi kitaab ke maane o mataalib ki tashreeh ki gai ho [RKT]

si

sighar-sini T: (صِغَر سِنی) Choti umr, kam-sini, bachpan [RKT]

sin e bulooghat T: (سِن بُلُوغَت) Baaligh hone ki umr [RSB]

sin-e-shuoor T: (سِنِّ شُعُور) Hosh sambhaalne ki umr, ibtida e umr, ladakpan [RKT]

sinf e mukhaalif T: (صِنْفِ مُخالِف) Mukhaalif jins, opposite gender [RKT]

sinf T: Qism, jins [RKT]

Sinn e tameez T: (سِن تَمْیِیز) Samajh-boojh ki umr, yaane wo umr jab baccha cheezo'n ko pehchaanne lagta hai [RSB]

T

taa

taadeeb T: (تادِیْب) Ilm aur adab sikhaana, adab seekhna, akhlaaqi tarbiyat [RKT]

Taaleeq: T (تَعْلِیق) Haashiya, wazaahat, footnote [RKT]

taassuf T: (تَاَسُّف) Afsos karna, ranj, malaal, hasrat, pachtaawa [RKT]

ta

Tadrees T: (تَدْرِیس) Dars dena, taaleem, padhai [RKT]

Tahdeed T: (تَحْدِید) Hadd-bandi, hado'n ka taiyyun, tez karna, jaldi karna [RKT]

tajaawuz T: (تَجاوُز) Hadd se guzarna, Muqarrara hadd se aage badhna, hukm udooli [RKT]

tasaahul T: (تَساہُل) Ghaflat, be-parwaai, susti [RKT]

tashreeh T: (تَشْرِیح) Khol ka bayaan karna, waazeh karna, wazaahat, saraahat, tafseel, tafseer [RKT]

Tawanaai T: (تَوانائی) Taaqat, zor, energy, power, strength [RKT]

U

uz

uzr T: (عُذْر) Bahaana, istidlaal, Heela, jawaaz-e-sharia, maaqool saabab [RKT]

W

wa

wali T: (وَلی) Qaanooni sarparst ya nigraan, murabbi, kafeel zimmedaar [RSB]

wasaail T: (وَسائِل) Zaraae, waaste, wasile, ways, means [RKT]

Waza' T: (وَضْع) Tarteeb dena, banana, ghadna, ejaad [RKT]

Waza-qata T: Tarteeb dena, banana, kaatna, ya munqata hona [RKT]

wu

Wuzooh T: (وُضُوح) Raushan ya waazeh hone ki haalat ya kaifiyat, zuhoor, raushni, saraahat, wazaahat, waazeh [RKT]

Z

zaa

zaair T: (زَائِر) Ziyaarat karne waala, ziyaarat ko jaane waala [RKT]

za

zarar T: (ضَرر) Nuqsaan, dukh, dard, ranj, takleef [RKT]

zi

zimni T: (ضِمْنی) Furooi, saanwi, secondary, provisional [RKT]